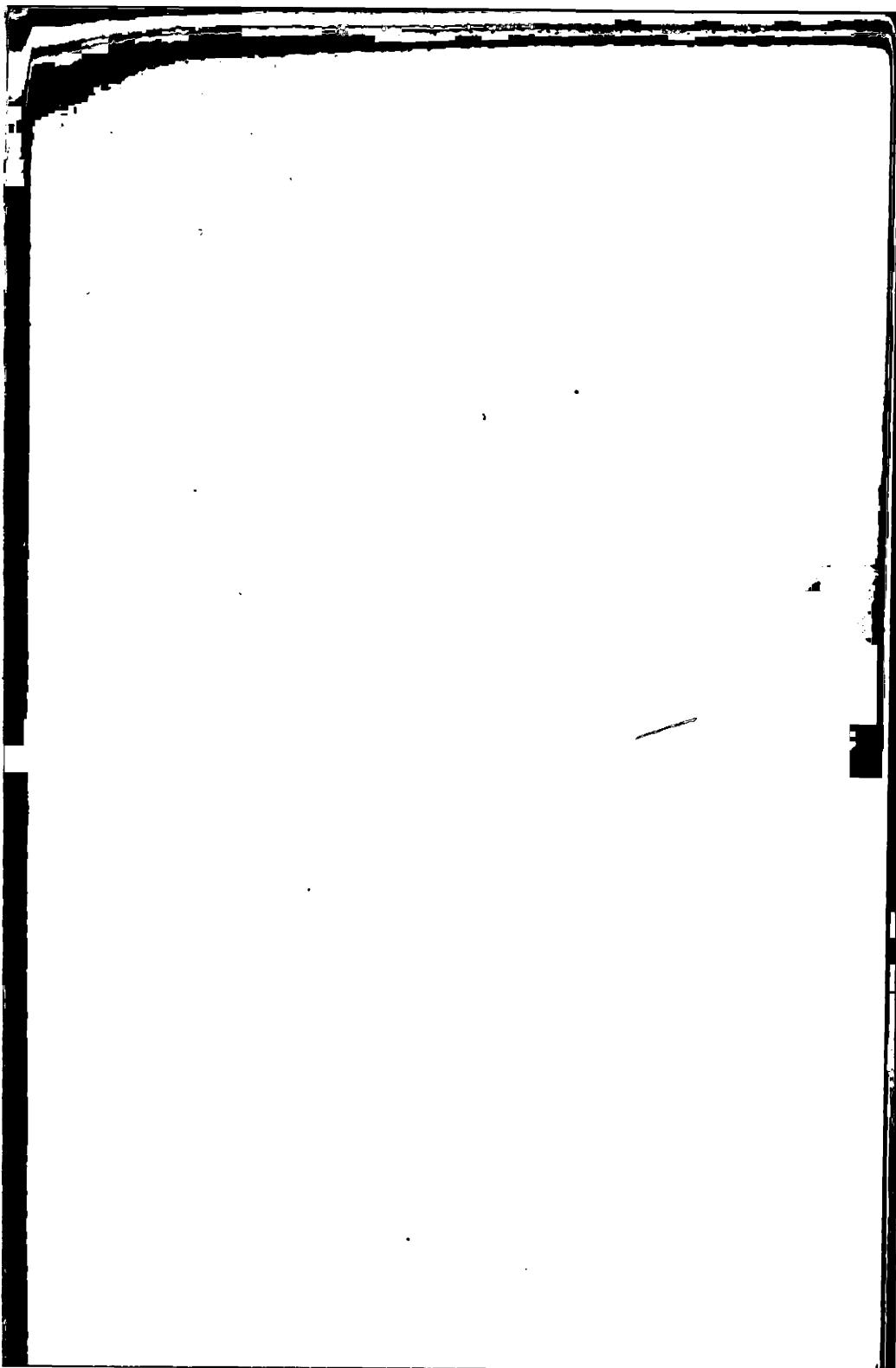

Bruno Bušić

branitelj hrvatskog identiteta

BRUNO BUŠIĆ - BRANITELJ HRVATSKOG IDENTITETA

Izdavač:
Hrvatska uzdanica

Za izdavača:
Dr. Ivan Radić

Izdavačko vijeće:
Ivan Butković, Tomislav Držić,
Denis Gudasić, Zdenko Jakovljević,
Ivan Ljubičić, Drago Sudar, Ivan Vlašić,

Glavni urednik:
Dr. Josip Jurčević

Recenzent:
Prof. dr. Franjo Šanjek, dominikanac

Lektor:
Mate Kovačević

Oblikovanje:
Zvonimir Kuhtić

Ilustracije:
Marjan Žeželj

– Tisk:
Ekološki glasnik d.o.o.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 32-05 Bušić, B.
323.28 (497.1=163.42)"195/197"

BRUNO Bušić : branitelj hrvatskog
identiteta / <urednik Josip Jurčević>. -
Zagreb : Hrvatska uzdanica, 2001.

ISBN 953-98676-0-6

I. Bušić, Bruno – Biografija II. Bušić,
Bruno – politička misao III. Politički
proroci – Hrvati – Jugoslavija – 1945.-
1990.

411002101

Josip Jurčević / Bože Vukušić / Vlado Šakić

Bruno Bušić

branitelj hrvatskog identiteta

Zagreb, A.D. 2001.

SADRŽAJ

UVOD (dr. Josip Jurčević)	str. 7
PREDGOVOR (Milan Ivkošić)	str. 9
Dr. Josip Jurčević: ZNAČENJE BRUNE BUŠIĆA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ POVIJESTI	str. 13
Bože Vukušić: BRUNO BUŠIĆ - SIIMBOL NACIONALNOG OTPORA	str. 39
Dr. Vlado Šakić: BUŠIĆEVA RUKA NA HRVATSKOJ	str. 97
UMJESTO POGOVORA (prof. dr. Vlado Horvat, isusovac)	str. 123

Uvod

Bruno Bušić je osoba koja je svojim djelovanjem najupečatljivije obilježila razlomljenu - domovinsku i iseljeničku - povijest hrvatskoga nacionalnog bića u razdoblju kad se Hrvatska nalazila pod vlašću totalitarnog režima komunističke Jugoslavije. S jedne strane, on je znanstvenim, publicističkim i novinarskim pisanjem - tijekom boravka u domovini i iseljeništvu - javno otvorio i jasno oblikovao niz ključnih tema i problema koji pripadaju složenom pojmu *hrvatskoga pitanja*. S druge strane, njegovo koncepcionsko i organizacijsko djelovanje u hrvatskom iseljeništvu bitno je potaknulo ujedinjavanje iseljeničke svijesti oko presudnih pitanja hrvatske državotvornosti, što se ponajbolje očitovalo u golemin stvarnim prinosom hrvatskog iseljeništva u procesu nastanka i obrane samostalne hrvatske države.

Značenje i potencijalnost hrvatskoga državotvornog djelovanja Brune Bušića prepoznale su i jugoslavenske vladajuće strukture, te su stoga i donijele odluku o njegovoj likvidaciji. Na tome tragu treba tražiti interes i silnice koje još uvijek zaustavljaju objektivizaciju i prezentaciju stvarnoga i simboličkog značenja Brune Bušića u suvremenoj hrvatskoj povijesti.

O tome svjedoče i problemi vezani za nastanak ove knjige. Naime, godine 1999. prilikom prijenosa posmrtnih ostataka Brune Bušića u Hrvatsku, okupila se skupina auktora radi izdavanja opsežnije domovinske knjige o Bruni. Međutim, tadašnji glavni urednik - iz nepoznatih razloga - nije knjigu doveo do objavljivanja.

Stoga, dio tada napisanih tekstova tek sada izlazi u obliku knjige. Odnosno dva auktorska teksta (Jurčević i Šakić) objavljaju se bez izmjena, a tekst B. Vukušića je novijega nadnevka. To je istodobno i razlog što se ova knjiga može promatrati i kao zbornik tri koncepcijski samostalna rada o B. Bušiću.

Na taj način, ova knjiga ne predstavlja ni približno cjelovitu *sliku* Brune Bušića, nego ima svrhu okvirno naznačiti njegovo stvarno i simboličko značenje u suvremenoj hrvatskoj povijesti, te potaknuti daljnja istraživanja koja će podrobnije obraditi djelovanje Brune Bušića.

Josip Jurčević

PREDGOVOR

Ovo je mala knjiga o velikom čovjeku. Mala - ne po kakvoći i značenju nego po opsegu. Dapače, tri respektabilna autora, Bože Vukušić, Josip Jurčević i Vlado Šakić, nisu izostavili ništa bitno iz života i djela Brune Bušića, niti su taj život i djelo zatvorili za neke nove pristupe, istraživanja i stilove. Kažem - stilove, jer je Bušić bio iznimno osebujna i slojevita osobnost, pa, dakle, inspirativna ne samo za političke, historiografske i biografske tekstove nego i za književne i druge umjetničke dramatizacije koje čekaju svoje autore.

Životopis i tekstovi Brune Bušića otkrivaju nam izrazito tankoćutnu, senzibilnu osobu, određenu i nadahnutu mitskim junaštvom, poštenjem i čestitošću svoga zavičaja. Osobu nemirna duha, ali discipliniranu u učenju i studiranju, novinarskom i znanstvenom radu. Radoznalu i otvorenu za životnu raznolikost, daleko od hrvatstva kao jedine dimenzije opstanka. Ali poistovjećenu s hrvatstvom i Hrvatskom kao onim što nam je potrebno kao sunce danu, kao korito rijeci, kao plućima zrak, kao ženi muškarac, kao djetetu roditelji. Država kao priroda!

Malo tko će danas reći da je lirsko-patrijarhalna duša Brune Bušića bila duša samotnika, individualca. Pucanj Udbe bio je pucanj u to samotništvo, u taj individualizam, koji je prijetio da se pretvori u hrvatski državni individualizam. I pretvorio se, ali, na žalost, bez njega živoga. S njegovim dugogodišnjim suradnikom i istomišljenikom dr. Franjom Tuđmanom na čelu.

Od pučkoškolskih dana sklon pisanju, Bušić se kao učenik, student, publicist i književnik odgajao i na najboljem hrvatskom političkom i književnom štivu i stilu, dakako, i na štivu i stilu nenađmašnog Starčevića i Matoša. Zbog čestog svodenja njegova života i djela na samo jednu dimenziju, valja reći da se i površnjim uvidom u taj život i djelo može zapaziti ljudska, spisateljska i političko-djelatnička raskoš kojoj mučenička smrt nipošto nije bila martirski cilj nego tragična posljedica zdrave težnje za slobodnim i nacionalnim i osobnim životom. U tome je veličina Bušićeve žrtve - najveći su oni koji svoju samoću žrtvuju za svoju domovinu.

Život pojedinca je jedan i neponovljiv, domovina je mnogobrojna i trajna, a Bruno Bušić se našao na istoj životnoj stazi državotvornog sanjarstva na kojoj su bili mnogi njegovi prethodnici i na kojoj je uvijek bilo rizično. Na toj stazi rodila se u njemu misao o hrvatskoj pomirbi, koja nije pomirba različitih ideologija nego pomirba ljudi izvan ideologija, to jest pomirba rascijepljene, podvojenoga hrvatskog biosa. Prvo život, prvo država kao zaštita toga života, prvo temelj koji imamo u povijesti i iz povijesti, prvo zemlja i narod - za tim i s tim društveni život u njegovim raznolikostima.

Kao i mnoge hrvatske pisce domoljube, koji bi ostali u prvom redu pisci (književnici, znanstvenici, publicisti, novinari...), Brunu Bušića je sudbinski dotaknula i obuzela politika, kao tragična strast, kao neizbjježnost, na tragu koje su mnogi veliki Hrvati završavali u preranim smrtima, u izbjeglištvu, siromaštvu, u ludnicama, s metkom u tijelu...

Sreća je baštinika njihova djela što im se mogu odužiti ovakvom knjigom. Sreća i obveza iz prošlih stoljeća za buduća. Da ne idemo maleni ispod zvijezda! - kako bi napisao Bušićev susjed Antun Branko Šimić. Pjesnik samotnik drukčiji od Bušića, ali samotnik koji je iz slične senzibilnosti sročio svemirsku bit hrvatskog jezika i hrvatskog opstanka, kao što su je sricali umjetnički i politički samotnici u dugim stoljećima i širom Lijepe naše.

Pucanj u Brunu Bušića u Parizu bio je pucanj i u ta stoljeća i u tu širinu. Što neće priznati oni kojima "slobodarstvo" i "kozmopolititizam" počinju od nijekanja hrvatstva kao osvijedočenog kljilišta univerzalne duhovnosti, pa, prema tome, i kao primatelja i davatelja svjetskih vrijednosti. Tko nije svoj, a hoće pripadati svijetu - nijeće i sebe i svijet.

i **Milan Ivkošić**

Josip Jurčević:

**ZNAČENJE BRUNE BUŠIĆA
U SAVREMENOJ
HRVATSKOJ POVIJESTI**

Bruno Bušić, Lund 1977.

Uvodna napomena

Kad se s većim ili manjim vremenskim odmakom nastoji na bilo koji način smisleno govoriti o prošlosti nailazi se na niz koncepcijskih i metodologičkih problema. Pritom se, u tehničkom smislu, najjednostavnijim problemom može smatrati samo pronalaženje izvora koji daju mogućnost što vjerodostojnije spoznaje samih pojavnih činjenica koje su se događale u prošlosti.

Nakon toga dolaze različne razine problema koje se odnose na uspostavu vrijednosne povijesne hijerarhije među događajima, te njihove međusobne uzročnosti, t.j. utvrđivanja i interpretacije uzročno-posljedičnih vremenskih, prostornih, problemskih i drugih odnošaja između jednostavnih i složenih povijesnih činjenica.

Što je razdoblje ili problem koji se istražuje suvremeniji odnosno vremenski bliži, povećavaju se poteškoće pri nastojanjima njegove objektivne spoznaje zbog niza okolnosti, među kojima su osobito važne činjenice nedostupnosti ili nedovoljne sređenosti povijesnih izvora, nepostojanje dovoljnoga broja istaknutih radova koji su objektivno utvrdili temeljne činjenice i proveli znanstvenu kontekstualizaciju istraživanoga problema, te prevelika aktualnost koja nužno utječe na objektivnost istraživanja.

Ovi su problemi posebice izraženi kod povijesne problematike čija se vremenska udaljenost mjeri nekoliko desetljeća ili još i manje, te se stoga u znatnom dijelu klasičnoga, historiografskog pristupa udomačila prosudba kako prave teme historijske znanosti predstavljaju razdoblja čija starost iznosi barem pola stoljeća.

Sve naznačene načelne napomene moraju se u cijelosti uvažavati i kad je riječ o Bruni Bušiću kao povijesnoj osobi. Naime, iako je on - u razdoblju suvremene hrvatske povijesti od sredine 60-ih do pred kraj 70-ih godina - svojim snažnim i raznolikim djelovanjem ostavio dubok trag u cijelom, domovinskom i iseljeničkom, hrvatskom nacionalnom biću, na temelju čega je nakon smrti u narodu spontano prepoznat kao istaknuti nacionalni simbol, ipak - što je znakovito - na razini hrvatskih društvenih i državnih sustava

Bruno Bušić je neopravданo ostao potpuno neobrađena tema.

Drugim riječima, ne samo što djelatnost i značenje Brune Bušića u suvremenoj hrvatskoj povijesti nisu sustavno istraživani ili monografski obrađivani, nego se unutar nadležnih ustrojstava u Hrvatskoj uopće nije pristupilo sređivanju povjesne građe koja bi omogućivala sustavno bavljenje ovom problematikom.

Stoga, posebnu vrijednost ima knjiga *Jedino Hrvatska*, koja je godine 1983. objavljena u hrvatskom iseljeništvu, i u kojoj se nalazi otisnuta većina spisa Brune Bušića. U prikupljanje spisa, njihovo uredničko sređivanje, opremanje životopisom i izvrsnim kazalima te samo tiskanje knjige, golemi su napor uložili marljivi pojedinci iz hrvatskoga iseljeništva kojima pripadaju sve pohvale za nastanak jedinoga sustavnog izvora koji omogućuje temeljito upoznavanje s pisanim opusom Brune Bušića i predstavlja tek polazište za istraživanja o rasponu njegova djelovanja i dosezima njegova društvenoga utjecaja.

Priredivači knjige *Jedino Hrvatska* opravdano su naglasili kako bi tiskani opus trebalo nadopuniti Bušićevom objavljenom i neobjavljenom auktorskom ostavštinom koja je nedvojbeno postojala, a još nije pronađena, te s javno objavljenim tekstovima u kojima se izravno spominje djelovanje Brune Bušića.

S druge strane, za temeljitu rekonstrukciju praktičnoga djelovanja Brune Bušića, također nedostaje podataka i svjedočanstava koji bi se potanko odnosili na njegov životopis, a poglavito na njegove dodire s pojedinim osobama.

Na taj se način uvodno može zaključiti, kako se s primjerom Brune Bušića nastavio niz paradoksalnih opetovanja iz najnovije hrvatske povijesti, prema kojima, s jedne strane, u najširim slojevima hrvatskoga nacionalnog tijela postoji snažno izgrađena i izražena svijest o važnim povjesnim događajima i osobama, koji su poprimili i zajedničko simboličko značenje, a s druge strane, u uskim hrvatskim slojevima koji raspolažu društvenom moći i institucijskim ustrojstvima prevladava svakovrsno ignoriranje glede spoznaje, a posebice ustaljivanja tih simbola unutar društvenih sustava.

U tom kontekstu treba promatrati poticaje i okolnosti nastanka ovoga teksta, koji namjerava - na temelju knjige *Jedino Hrvatska*, znanstvenih spoznaja o suvremenoj hrvatskoj povijesti te osobnih uvida i prosudaba o

najnovijim povijesnim događajima – pridonijeti jasnijem razumijevanju značenja Brune Bušića unutar događaja iz suvremene hrvatske povijesti.

Društveno okružje i Bruno Bušić

Ukoliko se namjeravaju istraživati opće okolnosti i osobni poticaji koji su odredili pojavljivanje Brune Bušića u javnom životu Hrvatske, te u kojoj je mjeri pojedini čimbenik utjecao na njegova životna određenja i sudbinu, onda se svakako mora krenuti od nekih poznatih i upečatljivih pokazatelja iz njegove rane mladosti.

Radi se o prvim samosvjesnim svjedočanstvima koje je u obliku proznih tekstova (pripovjedaka) Bruno Bušić počeo objavljivati godine 1954. u različnim učeničkim listovima i književnim časopisima.

Prema izvrsnim jezičnim i stilskim osobinama pripovijetki moglo se prepostavljati kako mladoga Antu (Brunu) Bušića očekuje otvoreni prostor književničkoga razvoja. Međutim, sadržaj pripovjedaka pokazivao je duboko razumijevanje i društvenu svijest, te poistovjećivanje - do osobne patnje – sa surovim pojedinačnim i zajedničkim sudbinama okružja u kojem je odrastao, što je upućivalo na mogućnost osobnoga uključivanja u izravno društveno djelovanje.

Osim toga, kad se iz danas dostupnih fragmenata životopisa Brune Bušića uvaži spoznaja o njegovom javnom iskazivanju domoljublja u najranijoj mladenačkoj dobi, postaje razvidno kako su ondašnje društvene, a napose političke okolnosti bitno utjecale na životni odabir i sudbinu Brune Bušića.

Naime, njegova književnička darovitost, domoljublje i društvena svijest daju opravdanoga povoda zaključku kako - u društvenom okružju koje je u prosječnoj mjeri uravnoteženo ustrojeno - Bruno Bušić najvjerojatnije ne bi postao izravni čimbenik političkoga života.

Nu, Bruno Bušić je živio u teškom društvenom okružju totalitarnoga sustava druge Jugoslavije, gdje je mogućnost bilo kakvoga javnog očitovanja bila određivana i svedena na isključivo političkoj razini, koju je nadzirala Komunistička partija Jugoslavije (KPJ).

Na taj je način, životna sudbina Brune Bušića, kao i većine pučanstva, bila čvrsto predodređena totalitarno ustrojenim okružjem. Mogućnost

osobnoga izbora bila je drastično sužena; moglo se, s jedne strane pognuti glavu, pasivizirati i trjeti ili, s druge strane, javno djelovati sukladno vlastitoj savjesti i izložiti se najdrastičnijim oblicima represije koju je provodio sustav totalitarne Jugoslavije.

Bruno Bušić je odabrao djelovanje, te se već u ranoj mladosti našao na najtežem dijelu puta sudbine naroda kojem je pripadao. Izravnu je represiju osobno osjetio već godine 1955. kao šesnaestogodišnji gimnazijalac, kad je bio dva put zatvaran. Dvije godine kasnije, 1957. g., kao maturant je zbog svojih domoljubnih stajališta izbačen iz imotske gimnazije i zabranjen mu je upis u bilo koju školu na području Jugoslavije.

Međutim, koliko god ovakva represivnost jugoslavenskoga sustava prema maloljetnoj osobi izgledala okrutna s pravnoga i čudorednog motrišta uljudbene razine dvadesetoga stoljeća, ona nije bila ni u kojem pogledu iznimka niti osobito teška kazna unutar represivne skale koju su trajno i sustavno primjenjivale jugoslavenske vlasti.

Naime, zlostavljanja, zatvaranja i trajni izgoni politički nepodobne djece iz škola bili su rasprostranjena mjera koja se desetljećima primjenjivala u komunističkoj Jugoslaviji, a posebice u podneblju u kojem je živio malodobni Bruno Bušić. Tako je u poratnim desetljećima niz kasnije javno poznatih i nepoznatih hrvatskih nacionalista bio u svojoj ranoj mladosti redarstveno obrađivan, zatvaran, javno proskribiran i izbacivan iz škola, kako radi kažnjavanja njih samih, tako i radi političkoga discipliniranja ostalih učenika.

Nu, osim činjenice koja se odnosi na represiju kojoj je osobno bio podvrgnut malodobni Bruno Bušić, za razumijevanje njegova kasnijega djelovanja i značenja, a naročito za stvaranje uvida o povjesnim procesima koji se odnose na status hrvatskoga pitanja u drugoj Jugoslaviji, daleko je važnije naznačiti neka obilježja totalitarne Jugoslavije u prva dva poratna desetljeća, koja su na kraju bitno utjecala i na raspad Jugoslavije.

Na kraju Drugoga svjetskog rata, pod utjecajem različitih povjesnih okolnosti, obnovljena je jugoslavenska država u kojoj je KPJ postala isključivi nositelj državne vlasti i cjelokupne moći u društvenom i gospodarskom ustroju. Budući KPJ tijekom rata ni nakon njega nije bila prihvaćena od ustrojstava koje su bile nositelji sustava bivših država, a ni komunistička ideologija nije imala znatnijega uporišta u uljudbenoj baštini hrvatskoga i drugih naroda koji su bili uključeni u jugoslavensku državu, KPJ je kao osnovno sredstvo

potpunoga osvajanja vlasti i njezina dalnjega očuvanja provodila izravnu represiju.

Kako bi se donekle ocrtalo stanje u drugoj Jugoslaviji, najprije ćemo navesti neke brojčane pokazatelje o završnoj godini rata koji su u različnim prigodama objavljeni u Jugoslaviji, a izostavitiće mo procjene iz drugih izvora, jer su i sami jugoslavenski podatci dovoljno zastrašujući.

Tako je prema službenim podatcima *Jugoslavenske armije* samo u završnim vojnim pothvatima na sjeverozapadnim područjima države ubijeno približno 100.000 neprijateljskih vojnika, a približno 10.000 je ranjeno. Prema naknadnim službenim popisima koje je provodilo jugoslavensko redarstvo, tom prigodom je zarobljeno 120.150 *kvislinških vojnika*, od kojih je većina nakon toga bila izložena različitim oblicima obračuna – od likvidacija, zatvaranja u logore, procesiranja, oduzimanja imovine i t.d.

Budući se ti podatci odnose na sjeverozapadne dijelove Jugoslavije, razumljivo je što se njihov najveći dio odnosi na hrvatsku vojsku (postoje i posebni podatci za njemačku vojsku, nu ovdje ih nema potrebe spominjati). Osim toga, treba također naglasiti kako su u jugoslavenskim izvorima potpuno izostavljeni bilo kakvi podatci o sudsobni golemoga broja civilnih osoba koje su sudjelovale u povlačenju zajedno s hrvatskom vojskom.

Zatim, jugoslavenski su historiografi naveli službeni podatak kako je u studenom 1945. g. prigodom izbora za jugoslavensku *Ustavotvornu skupštinu* “na osnovi revolucionarnih zakona iz biračkih spiskova brisano 194.158 osoba zbog aktivne suradnje s okupatorima”, te da je “oko 300.000 ljudi napustilo zemlju”, a “nekoliko desetaka hiljada bilo je pod raznim istragama organa gonjenja”.

I pored toga, kao i zbog toga, u poratnim su godinama nastavljeni svi oblici narodnoga otpora komunističkom totalitarizmu, koji se u svrhu očuvanja totalitarne vlasti i u tom razdoblju masovno služio najtežim oblicima represije. O razmjerima nezadovoljstva i pobune protiv jednopartijskog režima u poratnim godinama te o represivnim mjerama koje je sustavno poduzimala jugoslavenska vlast ponajbolje svjedoče skupni podatci *Korpusa narodne obrane Jugoslavije* (KNOJ), koji je bio izravni izvođač najtežih obračuna s osobama koje je režim označio narodnim neprijateljima.

Postrojbe KNOJ-a s tom su svrhom osnovane još u vrijeme rata, 1944. g., a djelovale su sve do 1953. g. kada su formalno raspuštene. Prema

skupnom izvješću KNOJ-a u poratnim su godinama postrojbe KNOJ-a, *Odjeljenja za zaštitu naroda* (OZN-e) i *Narodne milicije* "nastavile uništavanje kontrarevolucionarnih grupa i pojedinaca" koji su bili organizirani "u blizu 8.000 grupa", a samo u poratnom razdoblju do 1947. g. "jedinice Korpusa narodne obrane Jugoslavije ubile su, ranile i zarobile oko 116.000 ustaša, četnika i pripadnika drugih neprijateljskih grupacija (26.947 ubijenih, 2.950 ranjenih i 86.031 zarobljeno)".

Međutim, ni golemi razmjeri najtežih oblika represije – koji su se sastojali od masovnih likvidacija, zatvaranja u logore i zatvore te progona i bijega iz zemlje – nisu smanjivali ugroženost totalitarnog režima od naroda. Zato je poduziman i čitav niz drugih, složenijih fizičkih i duhovnih represivnih mjera, koje su imale za svrhu spriječiti bilo kakav organizirani oblik ili izraz općega nezadovoljstva.

Stoga je Jugoslavija bila ustrojena prema čvrstom centralističkom modelu na čelu kojeg se bez ikakvih nadzornih mehanizama nalazio partijski *Politbiro*, a članovi KPJ su bez obzira na stručnost i sposobnosti bili isključivi nositelji državnih, gospodarskih, društvenih, kulturnih i javnih ustrojstava. Sve ideje, planovi, odluke, prosudbe, poticaji i t.sli. koji su se pojavljivali u svim oblicima državnoga i društvenoga života imali su svoje polazište jedino u *Politbirou*, a cjelokupno društveno i državno ustrojstvo bilo je tek provedbeni mehanizam.

Kako bi se praktični život unutar državnoga okvira zbijao što bliže tom partijskom idealu, uništeni su svi organizacijski ostaci građanskih političkih stranaka, a javni je život - osobito medijski i nakladnički prostor - očišćen i stavljen pod isključivu pasku centralistički ustrojenoga partijskog sustava agitacije i propagande. Na čelu tog sustava nalazio se *Agit-prop Centralnoga komiteta KPJ* (AP CK KPJ) s nizom podređenih agitpropa, komisija, odjela i uprava na nižim partijskim razinama.

Objavljivanje knjiga, periodike, tiskovina i članaka u njima, te snimanje ili prikazivanje filmova najprije je prolazilo obvezatni nadzor nadležnih agitpropa. Novinari, znatan dio književnih, umjetničkih i kulturnih stvaralaca nastojao je u svom radu slijediti rezolucije, okružnice, smjernice i direktive koje su redovito izdavala najviša partijska tijela i agitpropi, jer je to bio isključivi kriterij za opstanak na javnoj pozornici.

Agitpropi su vodili potanke evidencije o novinarima, književnicima,

umjetnicima i t.d., odlučivali su o dodjelama nagrada, zapošljavanju i ostalim statusnim pitanjima iz područja obavlješćivanja i stvaralaštva. Najveći broj zaposlenih u novinarstvu, nakladničkim kućama i različnim kulturnim ustanovama novačen je iz partizanskih redova, a stručnost su uglavnom stjecali isključivo preko partijskih kursova. Jedno vrijeme je radi profesionalnih razloga zadržan i mali broj starih (stručnih) kadrova koje partija nije proskribirala tijekom rata, nu oni su postupno uklanjeni jer se nisu mogli uklopiti u traženu razinu.

Primjerice, proskribirani su bili auktori koji su za vrijeme NDH sastavljali križaljke, pisali o temama iz botanike i t.sl., a sudski je zabranjivana glazba s prepjevima običnih pjesama iz zapadnoeuropskih država s obrazloženjem kako je cilj te glazbe da “omladinu odvrati od aktivnosti u obnovi, da je uspava i u njoj budi nemoralne sklonosti”.

Kolika je bila moć toga razgranjanog sustava i koliku je važnost *Partija* pridavala poslu koji su obavljali agitpropi iznimno dobro pokazuje podatak da su čak i mnogi visoki partijski dužnosnici prije javnih istupa davali svoje govore na pregled agitpropima, kako bi se osigurali da im se ne bi dogodio ikakav otklon od partijske linije, jer bi i slučajna pogreška istodobno značila kraj povlaštene karijere.

Na kraju 1945. g. *Katolička crkva* je bila jedina ustanova u Hrvatskoj koja nije bila uništena ili stavlјena pod upravu totalitarnoga sustava KPJ, te je stoga i sama ustanova *Crkve*, kao i njezini vjernici nadalje bila izložena najrazličijim oblicima represije.

Već godine 1945. sukladno zakonu o agrarnoj reformi i revolucionarnom načelu kako “zemlja pripada onima koji je obrađuju”, Katoličkoj crkvi su oduzimani zemljišni posjedi temeljem pravnih odluka ili bez njih – kad su skupine seljaka predvođene partijskim dužnosnicima nasilno zauzimale Crkvine zemljišne posjede. Na slične su načine Katoličkoj crkvi oduzimane i različite vjerske zgrade.

Osim oduzimanja imovine kao mjere kojom se slabila stvarna osnova neophodna za djelovanje i društveni utjecaj Crkve, jugoslavenska je država godine 1945., a nakon završetka rata, držala u logorima i zatvorima dvjestotinjak katoličkih svećenika, čemu treba dodati i podatak da je tijekom

rata smrtno nastradalo ili nestalo približno 350 svećenika.

Tijekom 1945. g. vojni su sudovi na smrt osudili nekoliko desetaka katoličkih svećenika; vjeronauk je u školama najprije spušten na razinu fakultativnoga predmeta, a potom i isključen iz školskog sustava.

Posebna vrsta represije provođena je prema vjernicima, koji su - sukladno komunističkom načelu da je religija opijum za narod - formalno i stvarno pretvarani u građane drugoga reda. Obavljanje vjerskih obreda, pohađanje liturgije, vjeronauka, ili pjevačkih zborova u crkvi uzimano je kao otegotna okolnost pri zapošljavanju ili pri ostvarivanju bilo kojih prava kod državnih ustanova.

Na mjesnim je razinama stanje bilo još nepodnošljivije; vjernici su bili prepušteni svakojakoj samovolji i izvljavanju partijskih kadrova i njihovih represivnih tijela. Tako je primjerice *Gradski narodni odbor Šibenika* godine 1945. donosio odluke o zabrani pjevanja crkvenih zborova pod prijetnjom kazni koje su se sastojale od "globe, striženja kose i prisilnog rada".

Vjerski tisak i nakladništvo onemogućavano je na najrazličitije načine, a jedan od najčešćih bilo je nedopremanje papira za nakladu vjerskoga porijekla, a isto je tako rabljeno i organiziranje radnika u tiskarama koji su potom spontano odbijali tiskati vjerska izdanja. Zanimljivo je naglasiti kako je, osim u pogledu vjerskoga tiska, u totalitarnoj Jugoslaviji distribucija papira tiskarama i inače bila u nadležnosti agitpropa, koji je i taj obični posao pretvorio u represivno sredstvo za pasku nad javnim životom.

Međutim, ni najgrublja represija koja je provođena od 1945. g. prema *Katoličkoj crkvi* i vjernicima u Hrvatskoj nisu imali dubljih učinaka, ponajprije zbog tisućljetnoga utemeljenja *Katoličke crkve* u Hrvata, te činjenice da je osobni i nacionalni identitet gotovo cijelog hrvatskog pučanstva bio izgrađivan na pripadnosti ustanovi *Crkve* i

Bruno Bušić s prijateljima na hodočašću, Rim 1970.

još više na poistovjećivanju s temeljnim kršćanskim vrjednotama. Stoga, kao i zbog stalnih službenih i javnih prosvjeda crkvenih velikodostojnika, a posebice nadbiskupa Alojzija Stepinca, protiv provedbe komunističkoga nasilja u Hrvatskoj, KPJ se 1946. g. odlučila na poduzimanje još oštrijih i sustavnijih mjera.

Najprije je u listopadu 1946. g. nadbiskup Alojzije Stepinac osuđen na 16-godišnje tamnovanje, a potom se pokušalo slomiti *Crkvu* izazivanjem njezina unutrašnjega rastrojstva. Osim proširivanja već spomenutih mehanizama izravne represije, Jugoslavija je provodila posebnu poreznu politiku prema *Katoličkoj crkvi*, pravnim mjerama je ozloglašavan i ograničavan školski sustav za svećenike, što je dosegnulo vrhunac godine 1952. kad je *Bogoslovni fakultet* – stvarni temelj i formalni osnivač Hrvatskog sveučilišta – odlukom vlade NR Hrvatske isključen iz Hrvatskoga sveučilišta, oduzet mu je status javne ustanove i prava koja iz toga proistječu. Od tada Bogoslovni fakultet – kao i druge škole i sjemeništa za odgoj katoličkog klera – nastavljaju djelovati kao privatne ustanove.

S druge strane, jugoslavenske su tajne službe nastojale sustavno prodrijeti u ustrojstvo *Crkve*, posebice osnivanjem *Staleškog udruženja katoličkih svećenika* (1953. g.) koje je novčanim i društvovnim potporama nastojalo privući dio svećenika, a država je Udruženju pomogla tiskati i dva glasila (*Vjesnik* i *Danicu*) u nakladi od čak 50.000 primjeraka, i tom prigodom uopće nije bilo nestašice papira.

Zanimljivo je navesti kako je do godine 1958. u *Udruženje* ušlo 190 svećenika (od ukupno 1675) iz Hrvatske, a od ukupno 370 katoličkih svećenika iz BiH čak 208 su bili članovi staleške udruge.

U međuvremenu, krajem 1952. g., Jugoslavija je prekinula diplomatske odnošaje sa Svetom Stolicom uz obrazloženje da se Sveta Stolica "miješa u unutrašnje poslove" FNRJ, a početkom 1953. g. nadbiskup A. Stepinac je imenovan kardinalom, što su bili povodi još većoj primjeni komunističke represije i prema ustanovama *Katoličke crkve* i prema vjemicima.

Primjerice, uprave pojedinih škola u Hrvatskoj tražile su pismeno jamstvo roditelja kako djecu neće "tjerati u crkvu i na vjeronauk", učenici koji su bili vjernici, u školi su prikazivani kao neprijatelji, lošije su ocjenjivani ili se tražio formalni način za njihovo isključivanje iz škole.

U poratnim godinama vlast totalitarne Jugoslavije vidjela je posebni problem u seljaštvu, koje je nakon rata raspolagalo s više od 95% obradivih površina. Problem je s *partijskoga* političkog motrišta predstavljalo seosko posebničko vlasništvo, koje je seljaštvu pružalo osnovnu stvarnu i svjetonazorsku samostalnost koja je bila u svakom pogledu tradicionalističkoga utemeljenja.

S druge - gospodarske - strane, država je bila gotovo potpuni vlasnik i nadzornik svih oblika proizvodnje i raspodjele u državi, osim poljodjelstva koje je u najvećoj mjeri bilo u rukama seljaka.

To su osnovni razlozi zbog kojih je CK KPJ krajem 1947. g. pokrenuo goleme zahvate u dotadašnje gospodarske i društvene odnošaje na selu.

Naime, započet je višegodišnji proces nasilne kolektivizacije seoske proizvodnje, a prema osnovnom modelu koji je između dva svjetska rata primjenjivan u Sovjetskom Savezu. Tempo prisilnoga osnivanja zadruga imao je nevjerojatno ubrzanje.

Primjerice, godine 1945. u Jugoslaviji je postojala tek 31 seljačka radna zadruga (SRZ), godine 1947. bilo ih je 808, a krajem 1948. g. čak 1318 (od toga u Hrvatskoj 580).

Tom prigodom najteži oblik represije vođen je kod obvezatnoga otkupa, t.j. seljaci su sve što su proizveli, osim minimuma za obiteljsku prehranu, morali dati državi na otkup po neznatnim cijenama koje je određivala država. Tih godina provedba politike otkupa bilo je jedno od najvažnijih pitanja *Partije* i države, te su u političko i psihološko pripremanje otkupa uključivani cjelokupni sustavi partijskih komiteta i agitpropa, a u samu provedbu otkupa *milicija* i *Uprava državne bezbjednosti* (UBD-a).

Seljaci koji su skrivali svoje proizvode, što je bila redovita pojava, bili su proglašavani kulacima - što je tada značilo najgoru vrstu narodnoga neprijatelja. Takvi su kažnjavani prisilnim radom, zatvorima i zlostavljanjem. Otkupne komisije su, obzirom na veličinu posjeda, propisivale koliko koji seljak mora proizvesti za otkup, a ukoliko to nije napravio sustizala ga je kazna. Seljaci koji su bili članovi KPJ, a nisu mogli ispuniti otkupne zahtjeve, dodatno su kažnjavani izbacivanjem iz *Partije* ili raspuštanjem mjesnih partijskih organizacija. Primjerice, godine 1947. u Vojvodini čak 2.531 seljak *partijac* nije ispunio svoje otkupne obveze, te ih je 670 isključeno iz *Partije*.

Odgovori seljaka na zlostavljanja otkupnih komisija, pretrese UDB-

e, razrezivanje prevelikih poreza i t.d. bili su ogorčeni i masovni, te su se kretali od pojedinačnoga i skupnoga fizičkoga i oružanog suprotstavljanja do spaljivanja vlastitih uroda i imanja.

Razmjeri nezadovoljstva u nekim su područjima doveli i do izbijanja pravih oružanih pobuna, te je morala intervenirati i vojska. Tako je godine 1949. u *Cazinskoj pobuni* sudjelovalo između 500 i 600 seljaka, od kojih je kasnije tridesetak likvidirano bez ikakva suđenja.

Usporedo s provedbom nasilne kolektivizacije i otkupa, seosko je stanovništvo bilo izloženo sustavnoj političkoj djelatnosti *Partije*, koja je bila usmjereni na promjenu tradicionalnih oblika života i svjetonazora. Istodobno s osnivanjem zadruga građeni su i zadružni domovi koji su postali mjesta snažne svakovrsne partijske agitacijsko propagandne djelatnosti. Osim toga na uništavanju tradicionalne seoske kohezije znatno je utjecala prisilna ili manipulativna proletarizacija sela, koju je *Partija* provodila i ubrzanim *odvođenjem* seljaka u grad za potrebe industrijalizacije koja najčešće nije imala gospodarskih opravdanja.

Javno djelovanje Brune Bušića

Uvažavanjem navedenih činjenica o nekim pokazateljima razmjera izravnih poratnih obračuna jugoslavenske države s *narodnim neprijateljima*, te nastavljanja represija nove vlasti prema vjernicima i seljaštvu, koji su bili daleko najveći dio pučanstva, naznačena je dubina, opseg i složenost krize totalitarnoga sustava vlasti druge Jugoslavije, kao i njezina utemeljenost na općoj represivnosti.

Također smo naglasili kako je B. Bušić u najranijoj mladosti odrastao ne samo kao svjedok takvoga represivnog državnoga i društvenog okružja, nego je kao maloljetna osoba bio i izravna žrtva jugoslavenskih represivnih postupaka.

Te činjenice zasigurno su bitno utjecale na razvoj njegove osobnosti, koja se u mladenačkoj dobi očitovala u društvenoj svijesti i domoljublju koje je trajno zabilježeno u njegovim proznim tekstovima iz tog razdoblja. Iz sačuvanih autobiografskih crtica, uočljivo je kako se tada B. Bušić nije mogao obrazovnim putem temeljiti upoznati s teoretskim i povijesnim spoznajama

o problemima okružja u kojem je živio.

Naime, naveo je kako su njegovom gimnazijском naraštaju bile dostupne tek dvije knjige (S. Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra* i M. Milatović, *Slučaj Hebrang*) koje su mogle pružiti nekakve naznake o složenosti problema okružja u kojem je živio.

Stoga je za potpunu humanističku i nacionalnu izgradbu B. Bušića bilo presudno razdoblje od 1957. - 1967. g. u kojem nije objavio niti jedan tekst, ali se akademski obrazovao i uključio u znanstveni rad na temi koja je bila presudna za njegovu sudbinu.

Naime, u tom je razdoblju B. Bušić, radi promjene zakona, mogao završiti gimnaziju u Splitu i *Ekonomski fakultet* u Zagrebu (1964.g.), te se potom godine 1965. uključiti u rad *Instituta za historiju radničkog pokreta* u Zagrebu.

U tih desetak godina, poglavito od početka šezdesetih, procesi krize totalitarnoga sustava jugoslavenske vlasti postajali su sve dublji, te su se očitovali u novim smjernicama na gospodarskoj i političkoj razini. Jugoslavenska je vlast zbog različnih unutarnjih i međunarodnih razloga bila prisiljena na pojačano gospodarsko i političko otvaranje prema zapadnom svijetu, što se u skorašnjem razdoblju očitovalo na dvije osnovne posljedice.

U Jugoslaviju su počele pristizati sve obilniji strani novčani, tehnološki i robni krediti koji su privremeno ublažavali i odgađali vrhunac gospodarske krize, jer su i domaći potencijali i strana pomoći trošeni sukladno političkim potrebama i odnošajima političke moći, a ne u probitke logičnoga gospodarskog razvoja, dok je država bivala sve zaduženija. Na taj su način, uz izravne krađe i nenamjensku potrošnju, nastajali i skupi politički infrastrukturni objekti (primjerice pruga Beograd-Bar) i goleme političke tvornice koje su radi potpuno promašene lokacije i vrste proizvodnje ubrzo zatvarane, a neke zato čak nisu mogle biti ni stavljenе u predviđeni proizvodni pogon (primjerice Obrovac).

Druga globalna posljedica otvaranja Jugoslavije prema svijetu bila je demografske naravi. Naime, Jugoslavija je postala veliki izvoznik radne snage, i to demografski i radno (i stručno) najvitalnijih slojeva pučanstva. Izvoz radne snage tekao je organizirano - preko državnih poduzeća i ustanova, te pojedinačnim odlascima na *privremeni rad u inozemstvo*, što je bio daleko brojniji oblik gospodarske emigracije stanovništva.

Osim što je izvozom radne snage smanjivala izravne društovno-gospodarske napetosti u državi, jugoslavenska je vlast iseljenički tijek usmjeravala i k ostvarivanju svojih unutarnjopolitičkih ciljeva.

Različnim postupcima, od nasilja do neizravnoga pravnog, političkoga i društovnog poticaja, planirani stvarni posljedak utjecaja režima na proces odlaska na *privremeni rad u inozemstvo* očitovao se u činjenici što je u tom razdoblju daleko najveći broj iseljenih osoba iz Jugoslavije bio hrvatske nacionalnosti.

Politika iseljavanja Hrvata iz domovine po političkim kriterijima još je razvidnija iz demografskih podataka koji pokazuju da je na taj način provedena depopulacija ne samo najvitalnijih slojeva hrvatskoga društva, nego i pravo demografsko pustošenje hrvatskih prostora u kojima je nacionalna svijest bila najsnažnije njegovana i izražavana.

Jedno od zajedničkih obilježja svih činjenica i procesa koje smo do sada naveli može se nazvati kratkim prikazom represivnoga odnošaja totalitarnoga jugoslavenskog režima prema narodu ili prikazom protimbe na razini odnošaja komunističke vlasti i najširih slojeva pučanstva. Međutim, istodobno su se i unutar vladajućega ustrojstva razvijali procesi raznolikoga interesnoga i ideološkog sukobljavanja, a koji su već krajem rata poprimili nacionalni izraz.

Taj proces se najzornije očitovao već krajem 1944. g. kad je *Politbiro CK KPJ* kritizirao Andriju Hebranga, glavnoga tajnika *Komunističke partije Hrvatske* (KPH) zbog skretanja *Partije* u Hrvatskoj na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, te ga je i smijenio s tog mjesta, ali ga zbog tadašnjega odnošaja snaga nije potpuno isključio iz političkoga života, t.j. Hebrang je postavljen na ministarski položaj u jugoslavenskoj vladi.

Međutim, u poratnim godinama, u okolnostima produbljivanja unutarpartijskih sukoba koji su imali i nacionalni izričaj te na osnovi problema vezanih za *Informbiro*, A. Hebrang je zatvoren, optužen za suradnju s ustašama tijekom rata te likvidiran u još neutvrđenim okolnostima.

Unutarpartijske protimbe na državno-koncepcijskoj i nacionalnoj razini postajale su šezdesetih godina još snažnije, jer su u rasporedu moći - pogotovo na međunacionalnoj razini - odnosi u drugoj Jugoslaviji ostali načelno isti kao i u prvoj Jugoslaviji. Stoga se sve više povećavalo nezadovoljstvo i među Hrvatima koji su tijekom rata bili na partizanskoj strani, pa čak i među

onima koji su bili visoko smješteni u poratnom ustrojstvu vlasti.

Na taj je način *hrvatsko pitanje* postupno postajalo jedan od ključnih političkih problema druge Jugoslavije, kojeg je totalitarni režim pokušavao staviti pod nadzor primjenom različnih oblika represije i drugih složenijih mjera.

Šezdesetih se godina taj problem javno očitovao i u pravom natjecanju između jugoslavenskih republika glede isticanja ratnih i revolucionarnih zasluga. Na tragu toga je početkom 60-ih godina jugoslavenski režim počeo sustavno, institucijski stvarati *jasenovački mit*, kako bi problematiku žrtava rata zloupornljivao kao jedno od represivnih sredstava za nadzor i usmjeravanje društvenog i nacionalnog nezadovoljstva unutar hrvatskoga nacionalnog bića. U tu svrhu je, početkom šezdesetih, započela izgradnja goleme institucije *Spomen područja Jasenovac* koja je bila glavni nositelj nastanka jasenovačkoga mita u obliku koji i danas prevladava hrvatskom i svjetskom javnošću.

U takvim povijesnim okolnostima, B. Bušić se 1965. g. uključio u znanstveni rad Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, kojem je na čelu bio dr. Franjo Tuđman. Institut je od svog osnutka (1961. g.) težiše svoga rada stavio na istraživačku i nakladničku obradbu događaja iz NOB-a u Hrvatskoj, a naročito njegovih institucijskih oblika (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske - ZAVNOH) kojima se neizravno naglašavala hrvatska državnost. Isto su tako pokrenuta i istraživanja problematike žrtava rata, naročito s demografskoga motrišta.

U Institutu se B. Bušić potanje upoznaje s građom i drugim podatcima koji su svjedočili o nastanku totalitarnoga sustava vlasti u drugoj Jugoslaviji i raznovrsnim oblicima njegove primjene na hrvatskim prostorima. Tako je već 1966. g. napisao svoj prvi, kratki znanstveni rad – *Ukupni demografski i neposredni ratni gubici u SFRJ na dan 15. III 1948 godine zbog Drugog svjetskog rata* - kojim je ušao u problematiku žrtava rata.

Budući je to bila jedna od tema nad kojom je jugoslavenski režim uspostavio najčvršći politički nadzor i priječio bilo kakvu objektivnu spoznaju o žrtvama rata - pa su stoga tu temu izbjegavali istraživati pa čak i spominjati istaknuti znanstvenici - B. Bušić se svojim samostalnim pristupom toj temi zasigurno već tada izložio posebnoj pozornosti jugoslavenskoga političkog redarstva, što je istodobno predstavljalo i životnu pogibelj.

Međutim, razvoj unutarpartijskih političkih odnosa krajem 60-ih i

na samom početku 70-ih godina pogodovao je stvaranju određenoga javnog prostora u kojem je postojala, za jugoslavenske okolnosti neuobičajena mogućnost izražavanja misli i spoznaja čije podrijetlo nije bilo povezano s partijskim agitpropom. Naime, u tadašnjim političkim turbulencijama došlo je do niza potresa u partijskim, državnim i društvenim ustrojstvima.

Tako je godine 1966. sa svih partijskih i državnih položaja smijenjen svemoćni šef redarstva, velikosrbin Aleksandar Ranković; godine 1967. izvedena je - nakon pojavljivanja *Deklaracije o hrvatskom jeziku* - velika redarstveno-politička čistka u hrvatskim kulturnim i znanstvenim ustanovama, te je zbog *Deklaracije* bez posla, među ostalima, ostao i ravnatelj *Instituta*, F. Tuđman, iako nije bio uključen u njezin nastanak; i t.d.

Nu, navedeni događaji, kao i niz drugih potresa u cijeloj *partijskoj* i državnoj piramidi, označavali su duboku krizu totalitarnoga sustava jugoslavenske vlasti, te su se u tim previranjima stvarala republička partijska ustrojstva koja su jačanje svoga položaja unutar Jugoslavije nastojala ostvarivati naglašavanjem svih oblika republičkoga i nacionalnog subjektiviteta. To stremljenje, nasuprot represivnom jugoslavenskom unitarizmu, oduševljeno su podupirali svi slojevi hrvatskoga naroda, te su na tim osnovama 1969. – 1971. g. nastali događaji poznati pod nazivom *Hrvatsko proljeće*.

To je bilo vrijeme punog, javnog potvrđivanja B. Bušića, kada su nastala njegova glavna znanstvena i novinarska ostvarenja u domovinskom razdoblju njegova djelovanja. U te tri godine, B. Bušić je objavio nekoliko znanstvenih radova i preko šezdeset raspra, prikaza, ocjena, članaka i t.sli. koji su se odnosili na prijelomne teme koje su opterećivale suvremenu hrvatsku povijest, te na tadašnje društvene i političke dvojbe.

Sve napisano odlikovala je jasnoća izričaja, vrsna književnička darovitost B. Bušića, a u podlozi svega nalazila se uvjerljivost zasnovana na racionalnosti, dokumentarnosti i akribičnosti akademski obrazovane osobe koja je svoja stajališta temeljila na humanističkim načelima. Stoga je B. Bušić bio veoma brzo prepoznat u hrvatskoj javnosti i među istaknutim javnim osobama u Hrvatskoj, te je i sam postao jedna od najuglednijih i najkarizmatičnijih osoba *Hrvatskoga proljeća*, a ta je činjenica još znakovitija kad se uvaži podatak kako se on potvrdio bez ikakve ustrojstvene potpore, t.j. zahvaljujući isključivo kakvoći svoga djelovanja.

Kad se i s vremenskim odmakom promatra pisani opus B. Bušića – koji prema knjizi *Jedino Hrvatska* sadrži približno 150 različitih auktorskih tekstova – onda se nedvojbeno može zaključiti kako prema različitim kriterijima njegov najvažniji rad svakako predstavlja interdisciplinarna rasprava *Žrtve rata*, koja je prvi put objavljena 1969. g. u *Hrvatskom književnom listu*. Čak je i sam B. Bušić tom znanstvenom radu pridavao posebnu pozornost i značenje, te ga je nakon bijega iz Jugoslavije znatno dopunio i objavio u više iseljeničkih knjiga i časopisa.

Posebna znanstvena i društvena vrijednost tog rada nalazi se u činjenici što je to prvi znanstveni rad koji je – na temelju popisa žrtava rata, neobjavljenih izvora te različnih demografsko-brojidelnih i publicističkih djela – izvršio otvorenu i sustavnu kritiku dotadašnjeg pristupa proučavanju i prikazivanju žrtava rata kojeg su imale društvene znanosti i publicistika u Jugoslaviji.

Isto je tako jasno naglasio da je jugoslavenska država imala ključnu ulogu u znanstvenim i političkim manipulacijama i zlorabama problematike žrtava rata, kako bi, naveo je, “uveličavanjem broja zločina, što su ih počinile ustaše, sve se više u svijesti gubila njihova neposredna moralna, a naravno i kaznena, odgovornost, te se prenosila na cijeli hrvatski narod”.

Osim toga, nadalje pojašnjavajući svrhu i razmjere tada planirane jugoslavenske represije prema građanima Hrvatske objavio je i podatak: “Godine 1966. Komisija za reorganizaciju unutrašnjih poslova SR Hrvatske ustanovila je da je Rankovićeva policija vodila evidenciju o milijun i trista tisuća (1,300.000) građana SR Hrvatske, što praktički znači da je cijeli narod bio pod policijskim nadzorom”.

U znatno proširenom izdanju rada *Žrtve rata*, koji je objavljen 1977. g. u iseljeništvu B. Bušić je proširio argumentaciju i interpretaciju problematike žrtava rata iz jugoslavenskoga izdanja svoga rada, a posebice je na temelju jugoslavenskih povjesnih izvora obradio masovne likvidacije koje je nakon rata počinila jugoslavenska država nad zarobljenim hrvatskim vojnicima i civilima.

O dalekosežnosti društvenog značenja i kakvoći Bušićeva interdisciplinarnog pristupa problemu proučavanja žrtava Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji, posredno svjedoči i činjenica kako je sredinom 80-ih godina istaknuti srpski nationalist Bogoljub Kočović - u svojoj knjizi *Žrtve drugog svetskog rata* kojom je nastojao i sa smanjenim

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

RAZDJEL MATEICE HRVATSKE

Zagreb,
3. rujna 1971.
godina I.
broj 20.
cijena 2 tijesta.

BRUNO BUŠIĆ

Pridraga traži zaštitu

Faksimil naslovne stranice *Hrvatskog tjednika*, Zagreb, 1971.

(nemilijunskim) brojevima srpskih žrtava očuvati mit o genocidnosti Hrvata - prijeteći i vulgarno napao jedino B. Bušića radi njegova pristupa proučavanju te problematike.

S hrvatskoga nacionalnog motrišta, djelovanje B. Bušića tijekom *Hrvatskoga proljeća* ima posebnu važnost u činjenici što je on svojim objavljenim tekstovima već tada stekao veliki ugled i u iseljenom dijelu hrvatskoga nacionalnog korpusa, te je njegov rad *Žrtve rata* u hrvatskom iseljeništvu procijenjen na sljedeći način: "Članak je bio otkrivenje i postao je glasovit, upravo legendaran".

Ova procjena sukladna je golemom značenju koje je hrvatsko iseljeništvo svih poratnih desetljeća pridavalo temi *Bleiburga*, kao simbolu poratnoga stradavanja zarobljenih hrvatskih vojnika i civila. Uostalom, najvitalniji dio hrvatskih poratnih iseljenika bio je izravna ili posredna posljedica propasti hrvatske države 1945. g. i represije koju je nakon rata sustavno provodila komunistička Jugoslavija.

Međutim, značenje i društveni potencijal B. Bušića unutar hrvatskoga nacionalnog bića očigledno su ispravno procijenili i jugoslavenski vlastodršci, te su ga nakon sloma Hrvatskog proljeća, krajem 1971. g. među prvima uhiliti i potom procesuirali kao protivnika jugoslavenskoga društvenoga i političkog uređenja.

Osuđen je na dvije godine zatvora pod uobičajenom inkriminacijom da je svojim tekstovima "pozivao na nasilnu i protuustavnu promjenu društvenog uređenja, na razbijanje bratstva i jedinstva naroda SFRJ i zlonamjerno i neistinito prikazivao društveno-političke prilike u zemlji". Pritom je za režim bilo potpuno nevažno što se inkriminacije nisu mogle dokazati tekstovima B. Bušića, te je on kaznu izdržao u zloglasnoj kaznionici *Stara Gradiška*.

Zanimljivo je spomenuti kako je B. Bušić u tom procesu bio prvooptuženi, Dragutin Šćukanec drugooptuženi, a F. Tuđman trećeoptuženi. Opisujući kasnije (1975. g.) u iseljeništvu samo suđenje, B. Bušić je napisao kako se na suđenju između ostalog "htjela dokazati duhovna veza između emigracije i domovine. Zapravo tu duhovnu vezu, to zajedništvo osjećaja i nastojanja i nije trebalo dokazivati, ono je očito, jer svaki Hrvat bez obzira u kojem se dijelu svijeta nalazio, bez obzira na osobna politička naziranja, prijašnje zablude i promašaje, danas želi i hoće uspostavu svoje suverene, slobodne države Hrvatske.

Kad sam stekao uvjerenje da ja osobno mogu više pripomoći tom zajedničkom nastojanju ako se pridružim iseljenom i izbjeglom dijelu hrvatskog naroda, otišao sam iz domovine. Uvjeren sam i siguran sam: ne zauvijek!".

Ovaj znakoviti odlomak ponajbolje očrtava nacionalnu izgrađenost i državotvornu zrelost B. Bušića, kao i jasnoću njegova cilja i djelovanja. Naime, nakon izdržane kazne, marginalizacije i premlaćivanja koje je počinio jugoslavenski režima, B. Bušić je u rujnu 1975. g. ilegalno napustio Jugoslaviju, te je u hrvatskom iseljeništvu - tekstovima i organizacijski – nastavio djelovati, sve do svoje smrti, na ostvarivanju ideje hrvatske državne samostalnosti.

O razmjerima ugleda i utjecaja koji je B. Bušić već za života stekao u hrvatskom iseljeništvu dovoljno pokazuje podatak da je na izborima za *Sabor Hrvatskog narodnog vijeća* (HNV) godine 1977. od svih kandidata, dobio najviše glasova. Pritom valja znati da je HNV okupljaо udruge i pojedince sa svih kontinenata na kojima su živjeli iseljeni Hrvati, a na svim glasačkim mjestima za *Sabor HNV*-a moglo se glasovati za svakoga kandidata, bez obzira na zemlju u kojoj je živio pojedini kandidat.

Dolaskom u hrvatsko iseljeništvu B. Bušiće je, nakon skoro četverogodišnje prisilne šutnje (1971.-1975. g.) sve do smrti, u tisku hrvatskoga iseljeništva nastavio objavljivati niz članaka koji su tematski

obuhvaćali raspon od osobnih svjedočanstava iz života u represivnom jugoslavenskom sustavu do stručnih raščlamba gospodarskoga i političkog stanja u Jugoslaviji.

Bušićevi tekstovi, kao i njegovo organizacijsko djelovanje u iseljeništvu dosljedno je zastupalo hrvatsku državotvornu ideju i potrebu integracije organizacijski razmirljenoga hrvatskog iseljeništva, koje je jedino na taj način moglo utjecati i poticati promjene u domovini. Takvo dosljedno državotvorno i integrativno djelovanje B. Bušića bilo je prepoznato unutar hrvatskih iseljeničkih krugova, te je njegova popularnost među iseljenim Hrvatima rasla nevjerojatnom brzinom, a što se očitovalo i na spomenutim izborima za *Sabor HNV-a*.

Bruno Bušić je na taj način, krajem sedamdesetih godina, postao karizmatska osoba koja je stekla stvarne prepostavke za proces organizacijskoga okupljanja većine iseljenih Hrvata na projektu ostvarivanja hrvatske državotvorne ideje. Ovu je činjenicu očigledno veoma dobro prepoznao i jugoslavenski režim te se na tome tragu nalaze i razlozi zbog kojih je donesena odluka o njegovoj likvidaciji.

Pritom svakako treba uvažavati i činjenicu da likvidacija B. Bušića nije mogla biti izvedena bez izravnoga ili prešutnog suglasja, dakle sudioništva, sigurnosnih sustava zapadnih država, koje nisu htjele dopustiti da na čelu ujedinjene i potencijalno moćne organizacije iseljenih Hrvata bude osoba koja nije pod njihovim čvrstim nadzorom.

Hrvatske perspektive i Bruno Bušić

Nasilna smrt B. Bušića, s jedne je strane zaustavila njegovo političko djelovanje i proces praktičnoga i organizacijskog ujedinjavanja hrvatskoga iseljeništva, međutim, s druge strane, tragična sudbina je potaknula povećavanje idejnog utjecaja B. Bušića na osvremenjivanje procesa oblikovanja državotvorne svijesti hrvatskoga iseljeništva, u smislu nadilaženja postojećih sukobljavanja glede pitanja bliže i udaljenije povijesti, te usmjeravanja pozornosti na prioritetno značenje hrvatske državotvorne budućnosti. Takvih ideja i pokušaja bilo je i ranije u hrvatskom iseljeništvu, no tek je simboličnost i karizmatičnost cjelokupne životne sudbine i javnoga djelovanja B. Bušića

pokazala snagu učinkovitosti.

Jedan od pokazatelja ugleda i iznimnoga idejnog utjecaja B. Bušića u hrvatskom iseljeništvu predstavlja i nakladnički pothvat prikupljanja i izdavanja sabranih spisa B. Bušića u djelu *Jedino Hrvatska*. Naime, u hrvatskom je iseljeništvu tijekom dvadesetoga stoljeća živio, djelovao i stvarao niz istaknutih i utjecajnih Hrvata, nu jedino je cijelokupni životni opus B. Bušića izdan u sabranom obliku. Taj podatak je još upečatljiviji kad se imaju u vidu činjenice kako je B. Bušić samo tri godine boravio u hrvatskom iseljeništvu, te da nije bio čvrsto vezan ni za jednu pojedinačnu hrvatsku zajednicu ili organizaciju, niti je za života imalo poticaj vlastiti karizmatski status.

Nakon sloma *Hrvatskoga proljeća*, represivni je sustav u bivšoj Jugoslaviji priječio bilo kakvo javno spominjanje imena ili stvaralaštva B. Bušića, htijući na taj način njegovo značenje, kao i značenje drugih nepoželjnih osoba i ideja, potpuno marginalizirati i potisnuti u zaborav. Nu, svjetski slom komunističkih sustava vlasti i tijek stvaranja samostalne hrvatske države stvorili su temeljne pretpostavke i za oživljavanje potiskivanih i prešućivanih tema.

Na taj je način u Republici Hrvatskoj tijekom *Hrvatskoga domovinskog rata* i B. Bušić iznova prepoznat kao jedan od simbola hrvatskoga državotvornog identiteta s kojim su se intimno i javno poistovjećivali hrvatski branitelji i najširi slojevi pučanstva.

Nu, uvodno smo naglasili znakovitu činjenicu kako se i nadalje u Hrvatskoj, unutar naslijedenih društvenih i državnih ustrojstava koje su zadržale institucijsku moć, nastavila nepropustljivost za ideje, vrijednote i simbole koji su baština izvorne hrvatske državotvornosti. Ovaj tekst nema namjeru šire obrazlagati uzročnost te pojave, ali je svakako potrebno naglasiti njezino postojanje, te navesti kako je ona samo dio teških tranzicijskih paradoksa koji ugrožavaju hrvatsku državnu samostalnost.

Međutim, u takvim je okolnostima iznimno važno - s motrišta dublje povijesne perspektive - razgovijetno prepoznati B. Bušića kao simboličku osobu koja je jedan od tipičnih orijentira hrvatske državotvorene stalnice u posljednjih stotinjak godina.

Pritom je impresivno, koliko su slične životne sudbine osoba koje su od druge polovice 19. st. svojim intelektualnim i stvaralačkim mogućnostima te prepoznatljivim javnim djelovanjem i statusom obilježile prijelomna povijesna razdoblja u kojima su doprinos ostvarenju hrvatskoga prosperiteta vidjeli u

stvaranju samostalne države na najsuvremenijim načelima.

Eugen Kvaternik (1825.-1871.) je bio hrvatski intelektualac europskih razmjera, koji je - nakon revolucija i neuspješnoga absolutizma u *Habsburškoj monarhiji* iz sredine 19. st. – rješenje unutarnje austrijske državne krize prepoznavao u stvaranju samostalnih nacionalnih država. U tom je smislu, zajedno s Antom Starčevićem, politički i publicistički djelovao u Hrvatskoj kreirajući i zastupajući hrvatsku pravašku ideju, a obilazeći utjecajne osobe i ustanove po europskim prijestolnicama nastojao je dobiti odgovarajuću vanjsku potporu.

Međutim, izostanka vanjske potpore i nakon neprihvatanja takvih temeljnih pravaških ideja kod pretežnoga dijela pripadnika hrvatske političke elite, te čvrstoće katastrofalnoga položaja Hrvatske nakon *Austro-Ugarske i Ugarsko-Hrvatske nagodbe* (1867. i 1868. g.), Kvaternik se godine 1871. odlučio podignuti oružani narodni ustank, koji je u historiografiji poznat pod nazivom Rakovička buna. Nu, nakon početnih uspjeha, proglašenja *Privremene narodne hrvatske vlade* na čelu s Kvaternikom i izdavanja *Proglas-a* s načelima, buna je vojno slomljena, a Kvaternik ubijen.

Ivo Pilar (1874.-1933.), hrvatski intelektualac iznimno širokih vidika i gotovo proročanskih znanstvenih djela, bio je u stvaralačkom naponu prije i u vrijeme Prvoga svjetskog rata, kada su međunarodni krugovi i hrvatske upravljačke elite (znanstvene, kulturne i političke) dovršavale politički dio svoga jugoslavenskog projekta. U takvim okolnostima Ivo Pilar je napisao svoja glavna djela o južnoslavenskoj problematici pod pseudonimom i na njemačkom jeziku, a sam je naznačio kako knjiga *Južnoslavensko pitanje* zapravo predstavlja "krik izmučene duše".

Argumentacija njegove društvene i povijesno-politološke raščlambe bila je toliko snažna da su njegova izdanja zaplijenjena ili otkupljena i uništena, te na taj način nisu imala učinka u tim prijelomnim vremenima. Ostatak života I. Pilar je proveo na potpunom društvenom rubu, skrivajući se, a umro je pod nejasnim okolnostima.

Njegova djela predstavljala su pravo otkriće za znanstvenike i dio hrvatske javnosti po svojoj kakvoći i aktualnosti tek nakon godine 1990, dakle više od sedamdeset godina nakon njihova objavljivanja.

Stjepan Radić (1871.-1928.), čovjek iz hrvatskoga puka i jedan od najvažnijih hrvatskih političara uopće, utemeljitelj HSS-a, koji je

najzaslužniji što je ta stranka ustrojbenom i glasačkom potporom dobila potpuni mandat hrvatskoga naroda za raspolaganje *hrvatskim pitanjem* u prvoj Jugoslaviji. U traženju načina kojim bi hrvatski narod vratio s puta kojim su, krajem Prvoga svjetskog rata, hrvatske političke elite krenule kao *guske u maglu*, S. Radić je smrtno ranjen godine 1928. u Beogradu, usred zasjedanja jugoslavenske skupštine.

Milan Šufflay (1879.-1931.), sveučilišni profesor, filozof, historičar političke povijesti i kulture, humanist, znanstvenik i intelektualac svjetskoga glasa. Međutim, njegovo domoljublje utemeljeno na dubokom poznavanju i razumijevanju hrvatske povijesti i povijesti uljudbe, nije ga ostavljalo ravnodušnim prema nasilnom okružju režima prve Jugoslavije, te je u nizu svojih tekstova radio briljantne raščlambe društvene svakodnevnice na temelju znanstvenih spoznaja, koje nisu štedjele beogradsku diktaturu.

Zato ga je usred dana, godine 1931., nasred ulice, u središtu Zagreba umlatilo željeznom motkom jugoslavensko redarstvo. Vlasti su novinama zabranile izvješćivati o M. Šufflaju i njegovu djelu, zaplijenile su smrtnovnicu M. Šufflaya, brzoprovode sažalnice nisu dostavljane, nije se smjelo objaviti vrijeme njegova pogreba, na Sveučilištu se nije smjela izvjesiti žalobna zastava, mlađež koja je bila na pogrebu izvragnuta je progonima i t.d.

Prosvjede međunarodne intelektualne javnosti koji su zbog ubojstva M. Šufflaya upućivani *Međunarodnoj ligi za ljudska prava* u Parizu, potpisali su između ostalih Albert Einstein i Heinrich Mann.

Bruno Bušić (1939.-1978.), hrvatski humanist i intelektualac koji je od ranoga djetinjstva do smrti, u potpunosti i u najgorem obliku dijelio sudbinu svoga naroda unatoč represivnom jugoslavenskom okružju.

On je jedina osoba poslije Drugoga svjetskog rata koja je djelovanjem i simboličkim značenjem uspjela ujediniti domovinski i iseljeni dio hrvatskoga nacionalnog bića. Isto simboličko značenje B. Bušić ima i u naraštajnom smislu, jer predstavlja naraštaj suvremene hrvatske mladosti koja je pobjedom u *Hrvatskom domovinskom ratu* ostvarila stoljetni san prijašnjih naraštaja, a svoje domoljublje i spremnost na žrtvu izgrađivala je na poznavanju i poistovjećivanju s hrvatskom povijesnom baštinom, ali njezino društveno djelovanje nije nosilo opterećenja hrvatskih povijesnih podjela, nego su temeljni poticaji pronađeni u viziji hrvatske budućnosti.

Stoga, u perspektivi hrvatske budućnosti treba očekivati kako će

načela i vrjednote hrvatske povijesne baštine koju zastupa ovaj hrvatski naraštaj napokon postati temelj organiziranih hrvatskih društvenih i državnih ustrojstava, te da će to biti jamstvo kako je B. Bušić posljednja karizmatska osoba hrvatskoga nacionalnog bića koja je ubijena zbog njihova dosljednoga zastupanja.

Faksimil naslovnice zbornika radova Brune Bušića *Jedino Hrvatska*,
(izdavač *Ziral*, Chicago, 1983.)

Bože Vukušić:

BRUNO BUŠIĆ
simbol nacionalnog otpora

j

Prema originalu akademskog slikara Josipa Crnoborija:
Portret Brune Bušića, ulje na platnu, New York, 1982.

Djetinjstvo i mladost

Ante Bruno Bušić se rodio 6. listopada 1939. u zaseoku Bušića Draga u Vinjanima Donjim kod Imotskoga, od oca Josipa i majke Ane, rođene Petrić. Prema mišljenju koje je kao šesnaestogodišnji gimnazijalac napisao u "autobiografiji", najvažniji događaj u njegovom ranom djetinjstvu bila je smrt njegove majke kad je imao tri i pol godine. Zato ga je otac dao na čuvanje baki kod Posušja, koja ga je, kako je sam kasnije pisao, "pazila i milovala", ali je on svejedno "žudio za rodnim krajem" i kad mu se ukazala prva zgoda, "šmugnuo iz kuće". Drugi dan su ga pronašli i "na kljušetu vratili u Dragu". Prva četiri razreda osnovne škole pohađao je u rodnome mjestu, a preostala četiri i srednju školu u Imotskome. Već sa četrnaest godina počeo je objavljivati prve književne radove – pripovijetke – u časopisu *Polet*.

Kao gimnazijalac tijekom godine 1955. Bruno Bušić je bio dva puta zatvaran. Slijedeće godine nastavnici u imotskoj gimnaziji su – preko t. zv. nepotpisane školske zadaće – provodili anketu među učenicima. Nu, nekoliko odgovora u jednoj zadaći zabrinulo je nastavnike pa su oni slučaj predali *Udbi* (*Uprava državne bezbednosti* – UDB-a je raniji naziv jugoslavenske *Službe državne bezbednosti* – SDB, odnosno *Službe državne sigurnosti* – SDS. I nakon službene promjene naziva, i nadalje je *Udba* (ili UDBA) ostalo prepoznatljivo zbrojno ime kojim su Hrvati u domovini i iseljeništvu označavali zloglasne jugoslavenske tajne službe).

i

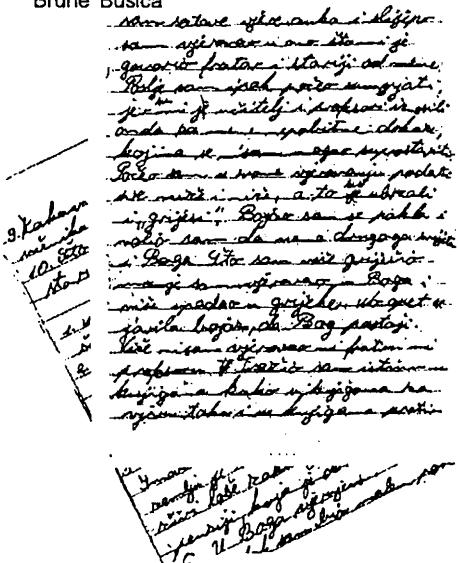
"– Vjeruješ li u boga?

- *U Boga vjerujem. Još dok sam bio malen pohađao sam satove vjeronauka i slijepo sam vjerovao u ono što mi je govorio fratar i stariji od mene. Poslije sam ipak počeo sumnjati, jer su mi učitelj i profesori iznosili onda za mene nepobitne dokaze, kojima se nisam mogao*

suprotstaviti. Počeo sam u svome vjerovanju padati sve niže i niže, a to su ubrzali i 'grijesi'. Bojao sam se pakla i volio sam da nema drugoga svijeta i Boga. Što sam više grijeo manje sam vjerovao u Boga i više upadao u grijehu. No opet se javila bojazan, da Bog postoji. Više nisam vjerovao ni fratrima ni profesorima. Tražio sam istinu u knjigama kako u knjigama za vjeru tako i u knjigama protiv vjere. Potpuno cjele ovu istinu nisam našao, a još sam u traženju, ali ipak sam se uvjerio da Bog postoji.

- Što ti se čini da li je bolji stari sistem ili današnji?

Faksimil nepotpisane zadaće
Brune Bušića

- Naravno, da sistem stare Jugoslavije nije bio dobar, ali isto tako ni današnji sistem ne valja iako je nešto bolji. Za vrijeme stare Jugoslavije bilo je dosta gladnih, žednih, bosih, golih, ali ima ih i danas iako u manjem broju. Međutim svakim danom raste sve to veći broj nezaposlenih. Stara Jugoslavija je zato dopuštala veću slobodu mišljenja, doćim sada novi sistem je skučio slobodno izricanje misli i guši svaku klicu narodnosti.

Narodna republika Bosna i Hercegovina nije

dodijeljena Hrvatskoj iako Hrvatska ima na nju svoja predavna prava, a to bi morala Srbija svakako priznati. Kako je Srbiji priključena Vojvodina i Kosovo-Metohijska oblast, tako bi i Hrvatskoj morala biti priključena Bosna i Hercegovina. No osim toga Srbi vode propagandu u Bosni i Hercegovini, te šalju svoje učitelje i profesore među Hrvate, koji vrše posrbljivanje na više načina. Štampa srpska također nastoji što više prodrijeti u područje Bosne i Hercegovine.

Mislim da nije potrebno spominjati masovno ubijanje zarobljenika za vrijeme rata i u razdoblju poslije rata i ostala nasilja.

Zakon je postavljen na osnovu: *Jednakosti, ravnopravnosti i slobodi vjere. To se u stvarnosti ne odražava nigdje nego na papiru.*

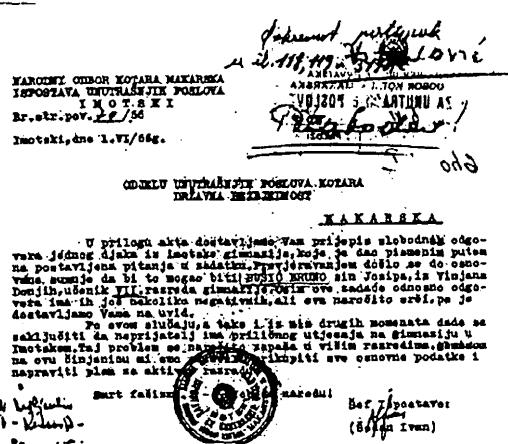
Slobode vjere nema, ravnopravnosti također, a o jednakosti da i ne govorimo. Dok se Tito voza po Indiji, Velikoj Britaniji itd. teški fizički radnik nije u mogućnosti kupiti obični bicikl. Dok Titova žena Jovanka kupuje vile po inozemstvu, seljak, radnik i službenik ne mogu dobiti jednu jedinu sobu gdje bi se smjestili. To se zove jednakost? Titova žena sigurno nije zaposlena pa odakle njoj novac? Ja Tita smatram običnim diktatorom i drugim Cromwelom za kojeg je Marx rekao: 'Oliver Cromwell - Robespier Engleske revolucije kasnije je postao njenim Napoleonom'.

U novom sistemu ima mnogo dubokih rupa, koje bi trebalo što prije zatrpati, ako se ne želi nova revolucija koja bi ih zatrptala leševima. Te se rupe mogu jedino zatrpati ako se dade sloboda štampe, koja bi upozorila na njih."

(Zatvorenik, br. 68/1997.)

Istraga je utvrdila da je auktor zadaće Bruno Bušić. Na taj su način započela desetljeća njegovog progona. Bruno Bušić je već 13. studenoga 1957. isključen iz gimnazije bez prava na školovanje u čitavoj Jugoslaviji – navodno zbog sudjelovanja u osnivanju *Tajne organizacije hrvatske inteligencije* (TIHO). Ipak, dvije godine kasnije, kad su promijenjeni propisi o školovanju, nastavio je školovanje i završio gimnaziju u Splitu.

"*Život Brune Bušića prepun je detalja koji otkrivaju dimenziju njegove sudbinske određenosti iskonom njegovih predaka. Istinoljublje, patriotizam i nacionalna samosvijest koja ga je pod pritiskom otužnog realiteta dugogodišnje represije, poništavanja i zatiranja hrvatskog naciona i svih njegovih izvořišta, izgradila u karizmatičnog*

Faksimil policijske prijave protiv Brune Bušića

revolucionara, bili su zapravo najbolji kontinuitet slobodarskih stremljenja čitavog jednog kraja Južne Hrvatske”, napisao je Andrija Popović 1992. u scenariju za video-film o Bruni Bušiću: “*S naglašenom crtom individualizma i samostalnosti Bruno je svoj biljeg koji ga je predodredio za borca za nacionalnu samobitnost iskazivao još za rane mladosti*”.

Zatvor – iseljeništvo – zatvor

U jesen 1960. Bruno Bušić je upisao studij gospodarskih znanosti u Zagrebu, koji je uspješno završio u rekordnom roku – godine 1964. Zaposlio se početkom slijedeće godine u Institutu za povijest radničkog pokreta, kojem je na čelu bio dr. Franjo Tuđman. Međutim, već nakon nekoliko mjeseci, u kolovozu 1965., bio je uhićen zbog čitanja iseljeničkog tiska i “neprijateljske propagande”. Osuđen je - na suđenju zajedno s Andelkom Mijatovićem, Rudolfom Arapovićem, Zvonkom Drkulcem i Markom Barišićem - na deset mjeseci zatvora.

O tim događajima Bruno Bušić je kasnije zapisao:

“Toga ljeta u kolovozu 1965. Zagreb je bio gotovo pust. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske zjapiro je prazan. Svi iz znanstvenog odjela otišli su na kolektivni godišnji odmor. Ostao sam jedino ja, jer sam morao napisati nešto o gospodarskoj reformi, koja je bila proglašena upravo tih dana. Po muklim sobama vuklo se još nekoliko ljudi iz administracije. U zaglušnoj tišini Gornjeg grada jasno se čulo kuckanje pisačih strojeva u Saboru SR Hrvatske, nedaleko od Instituta. Vrata na mojoj sobi naglo su se otvorila. Ušla su trojica. Prvi je rekao: ‘Mi smo iz Udbe. Došli smo da vas lišimo slobode!’ Nisam bio jako iznenaden.

Šutke sam gledao kako udbaši prebiru moje papire. Zaplijenili su mi ‘Bijeg od slobode’ Ericha Fromma, ‘Razmrvljeni rad’ Georges-a Friedmana. Poslije je slijedila premetačina u mojoj podstanarskoj sobi i suluda vožnja po zagrebačkoj okolici. Vozač je pjevao ‘Lijepu našu’, ‘Još Hrvatska nije propala’, dok su me ostala dvojica za to vrijeme tukla. Uopće me nisu ništa pitali, samo su udarali.

Pitao sam ih zašto to čine, što sam skrivio. Odgovorili su mi da

to oni ne znaju, da se to njih ne tiče, oni samo obavljaju svoj zadatak. Poslije su me doveli u zatvor u Petrinjskoj. Predveden sam pred 'isljednika' Milana Kajganića, Srbina iz Banije. Ni on nije ništa znao. Njegovo je da samo uzme moju 'obranu', on me neće ni pipnuti, ali tu u zatvoru ima svakakvih ljudi, a on ne može ležati sa mnom u čeliji i čuvati me. Ima on svoju obitelj, mora on čuvati i uveseljavati svoju obitelj. Ja uopće i ne moram davati svoju obranu, on i tako sve zna, njegovo je samo da mi pomogne.

Nakon izlaska iz zatvora doznao sam da su Ivan Gabelica i Vice Vukojević, moji prijatelji iz gimnazijskih dana, prošli neusporedivo gore od mene. Njih su udbaši kidnapirali na ulici i odveli u svoje tajne zatvore. Tu su dva mjeseca bili podvrgnuti 'stručnoj' obradi, u kojoj su sudjelovali 'znanstveni radnici' Zavoda za kriminalistička vještačenja i kriminološka istraživanja na čelu s Tomislavom Markovićem. Satima i danima su lebdjeli u agoniji između poda i tavanice, obješeni za ruke." (Nova Hrvatska, br. 23-24/1975.)

Bruno Bušić s prijateljima na Sljemenu, Zagreb, 1965.

Do pravomoćnosti presude Bruno Bušić je bio pušten na slobodu, što je 24. listopada 1966. iskoristio za odlazak u Austriju. Međutim, na nagovor dr. Franje Tuđmana koji je po njega u Beč poslao Zvonka Komaricu, Bruno Bušić se već u prosincu 1966. vratio u Hrvatsku i nastavio s radom u *Institutu*. Kao namještenik te ustanove imao je uvid u razne važne partijske i druge dokumente iz ratnoga i poratnog razdoblja, iz kojih je crpio dragocjene informacije za svoj znanstveni i publicistički rad.

U tom razdoblju Bruno Bušić je surađivao u više časopisa: *Hrvatskom književnom listu* (HKL), *Telegramu*, *Vidiku* i t.d. U HKL-u je objavio znamenite studije o ratnim i poratnim žrtvama, jeziku u *Jugoslavenskoj narodnoj armiji* (JNA), ustavnim amandmanima i t.d. Od 9. broja pa do zabrane njegova izlaženja bio je jedan od urednika HKL-a. Nakon zabrane HKL-a potkraj 1969. godine, Bruno Bušić je ponovno napustio Hrvatsku i, kako je kasnije sam opisao, "živio u nekom poluizbjeglištu" u Parizu gdje je "skromno i povučeno, koristeći francusku stipendiju, studirao političku ekonomiju i sociologiju".

Pred kraj drugoga (polu)iseljeništva, početkom godine 1971., Bruno Bušić je u Parizu susreo Josipa Senića, jednog od vođa *Hrvatskoga revolucionarnog bratstva* (HRB). Senić ga je pozivao na učlanjenje u HRB, ali je on to odbio zbog planiranoga povratka u Hrvatsku. Doušnik splitskoga ogranka *Udbe* pod pseudonimom *Ivo* koji je živio u Clevelandu, i koji je kontaktirao sa Senićem, žurno je prenio otkriće svojim šefovima u Jugoslaviji koji su, kako je zapisano u Senićevom dosjeu, zaključili:

"Kontakte Senića s Bušićem ocjenjujemo da zavređuju naš posebni operativni interes. Kako taj problem ne može zahvatiti samo jedan Centar, to predlažemo da se na osnovu ovoga orijentiraju i svi drugi Centri u SRH".

Nakon povratka u domovinu, Bruno Bušić se zaposlio u uredništvu *Hrvatskoga tjednika* (HT) u kojem je surađivao do zadnjega broja, a od 13. broja postao je član uredništva. Nakon Karadžorđeva, 12. prosinca 1971., među prvima je bio uhićen i zatvoren. O tomu je kasnije, nakon izlaska iz zatvora, svjedočio:

"Zatvorili su me u jednu ćeliju, gdje je bilo dvadesetak kreveta. Bio sam potpuno sam. Kako je bila zima, htio sam leći. Koji god sam krevet otvorio, bio je krvav, sve krvave plahte. U jedan sat u noći upalilo

se svjetlo, ušao je jedan od onih koji su me hapsili i rekao mi da sam uhapšen. Odveden sam pred istražnog suca Zlatana Markovića. On je prije bio udbaš, paje prešao u istražne suce, još prije Brijunskog plenuma 1966. To je bila opća praksa nakon reforme istražnog postupka, kad je uveden zakon da istragu ne vrši policija, nego istražni suci: udbaši su jednostavno prekvalificirani u istražne suce. I baš taj isti Zlatan Marković vodio je istragu protiv studenata 1965. koji su bili kidnapirani. Znači da on spada u tu terorističku, doslovno terorističku grupu, koja je prije izvodila torture nad zatvorenicima. Na moje pitanje zašto sam uhićen, odgovorio mi je: 'Zbog tvoga pisanja u Hrvatskom književnom listu i Hrvatskom tjedniku'. Ja sam mu odmah rekao da se još dosada nije dogodilo u povijesti da policija zatvara nekoga bez naloga za uhićenje zbog članaka koji su objavljeni u legalnim novinama. Otvoreno sam mu rekao da se takvo nešto nije događalo ni za vrijeme najgorih Staljinovih čistki. Istražnog suca Zlatana Markovića moj prosvjed nije nimalo zbumio, a još manje posramio. Rekao mi je: 'Uvijek se u povijesti nešto mora dogoditi prvi put'. (Nova Hrvatska, br. 19/1975.)

Na suđenju, zajedno s dr. Franjom Tuđmanom i dr. Dragutinom Šćukancem, Bruno Bušić je osuđen na dvije godine zatvora koje je odležao u kaznionici *Stara Gradiška*, najzloglasnijoj kaznionici za hrvatske političke osuđenike, a u kojoj je direktor bio Čedo Grbić, osumnjičeni ratni zločinac iz Drugoga svjetskog rata, inače otac današnje neokomunističke agitpropkinje Gordane Grbić.

Nakon izlaska iz zatvora Bruno Bušić je bio podvrgnut totalnom nadzoru i svakojakom zlostavljanju. Njegov bratić Ante Petrić svjedoči o tom vremenu:

"Čašu je prelilo, kad je Bruno odlučio da će ići preko granice, što se zbilo na Stradunu u jesen 1974. Bruno je otišao iz Zagreba, upravo sam ga ja vozio na aerodrom, iz Zagreba u Dubrovnik na sastanak PEN-kluba, gdje su ga Udbaši premlatili na Stradunu. Nakon toga mi je rekao: 'Ante, ja moram bježati vani. Moram tražiti način da pobjegnem, jer me prate na svakom koraku, a pitanje je da l'će me samo pratiti, da me ne će i ubiti ovdje'. (Video film Bruno Bušić - život, djelo i mučko ubojstvo, listopad 1992.)

Bruno Bušić – djelovanje u iseljeništvu

Naravno, putovnicu nije mogao dobiti legalnim putem, pa je s krivotvorenim putnim ispravama u rujnu 1975. najprije otišao u Francusku, a potom, na preporuku nekih prijatelja iz SAD-a, u Englesku. U Londonu se zaposlio u uredništvu iseljeničkoga dvotjednika *Nova Hrvatska* (NH), ali se ubrzo počeo razilaziti u bitnim koncepcijskim pitanjima hrvatske osloboditeljske politike s Jakšom Kušanom, izdavačem i glavnim urednikom NH. Definitivni razlaz između Bušića i Kušana dogodio se nakon Kušanova zahtjeva da napiše negativan prikaz o *Bugojanskoj skupini*.

Nakon što je kategorički odbio Kušanov zahtjev i napustio uredništvo NH, Bruno Bušić je objavljivao članke pod svojim imenom u tjedniku *Danica* koji su u Chicagu izdavali hrvatski franjevci, u mjesecniku *Hrvatska borba* koju je u Washingtonu uređivao njegov priatelj iz studentskih dana u Zagrebu - Rudolf Arapović, u *Hrvatskom putu* u Torontu koji su izdavali braća Rudi i Srećko Tomić, u *Republici Hrvatskoj*, glasili *Hrvatske republikanske stranke* koje je izlazilo u Buenos Airesu, a pod pseudonimom E. Čengić u mjesecniku *Otpor* u Chicagu. Također je bio i jedan od osnivača tromjesečnika na njemačkom jeziku *Kroatische Berichte*, kao i mjesecnika *Hrvatski list* u njemačkom gradu Mainzu.

Bruno Bušić se u Londonu intenzivno bavio i znanstvenim radom, ponajprije istražujući dokumente u *British Museumu*. O tome je govorila Zdravka Bušić, Brunina suradnica, danas zastupnica u Hrvatskom državnom saboru:

“Bruno je satima i mjesecima znao biti u British Museumu i istraživao je. U svakom razgovoru znao mi je reći: ‘Da samo znaš što sam danas istražio i do kakvih sam dokumenata došao.’” (Video film *Bruno Bušić - život, djelo i mučko ubojstvo*, listopad a1992.)

Prema njezinu svjedočenju, značenje Brune Bušića nije bilo samo u njegovu znanstvenom radu i druženju s intelektualcima. Bruno Bušić je dosta putovao. Obilazio je djelatne hrvatske emigrante diljem Europe i ispitivao emigrantski teren. Zdravka Bušić kaže:

“Zapravo, veličina Bruna je u njegovoј svestranosti. Bruno koliko god se družio sa svojim, recimo, prijateljima novinarima, povjesničarima i znanstvenicima, toliko se isto družio s običnim ljudima u kojima je,

ako hoćete, video sutrašnje hrvatske vojнике. Mnogi od njih su se početkom Domovinskog rata prijavili u Hrvatsku vojsku". (Video film *Bruno Bušić - život, djelo i mučko ubojstvo*, listopada 1992.)

Unatoč tomu što je imao azil u Velikoj Britaniji, Bruno Bušić je velik dio vremena provodio u Francuskoj, Njemačkoj i Švedskoj. Stoga - iako je blizu dvije godine djelovao izvan iseljeničkih organizacija, da bi se godine 1977. učlanio u *Hrvatsko narodno vijeće*, u kojem je tada prepoznao najprikladniji okvir za osloboditeljsku djelatnost - nikoga nije iznenadilo što je on već imao oko sebe okupljenu brojni postroj uglavnom mlađih hrvatskih

Dr. Ivan Jelić, Zlatko Markus i Bruno Bušić na Saboru HNV-a, Bruxelles, 1977.

iseljenika. Tako su se zajedno s njim u HNV-e učlanili i ostali *proljećari*, koji su se iz Hrvatske iselili neposredno nakon Karađorđeva ili nakon izdržane zatvorske kazne. Članstvo HNV-a kandidiralo ih je za sabornike i svi su bili izabrani, a Bruno Bušić je dobio daleko najviše glasova od svih kandidata.

Na tom *Drugom saboru HNV-a* godine 1977. u Bruxellesu, za predsjednika Izvršnoga odbora izabran je nekadašnji dužnosnik *Ustaške mladeži* - Janko Skrbin, za predsjednika *Sabora* bivši predsjednik općine Jastrebarsko i član *Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske* (CK SKH) - Franjo Mikulić, a za glavnog tajnika dužnosnik *Hrvatske republikanske stranke* (HRS) - Kazimir Katalinić. Bruno Bušić je izabran za pročelnika *Promičbenoga odbora*. Taj *Sabor* HNV-a nije samo personalnim promjenama u vodstvu organizacije simbolično naglasio ideju svehrvatske pomirbe, već je nagovijestio i koncepcijski zaokret u političko-osloboditeljskom radu.

Najvažnije publicističko djelo Brune Bušića u iseljeništvu bila je studija *Hrvatski ustaše i partizani* koju je objavio 1977. godine. Tom studijom, opisujući u njoj razdoblja relativno dobre suradnje hrvatskih nacionalista i komunista, Bruno Bušić je htio poručiti kako postoji jedan vrlo bitan preduvjet

koji se mora ispuniti u hrvatskom narodu kako bi višestoljetna borba za hrvatsku državu uspješno završila. To je općenacionalna pomirba i konsenzus oko temeljnoga cilja - kako se to politički ilustrativno predstavljalo: "pomirba ustaša i partizana". Ili, kako se Bruno Bušić radije izražavao: "pomirba sinova ustaša i partizana".

O toj studiji su analitičari *Kontraobavještajne službe* (KOS-a) iz beogradskog *Centra za strategijska istraživanja Maršal Tito* u elaboratu *Jugoslavenska neprijateljska emigracija* (Beograd 1989.) napisali:

"Propagandni je smisao ovoga Bušićeva teksta - 'dokazati' kako između ustaša i hrvatskih komunista nije bilo razlika u ocjeni političke situacije iza šestosiječanske diktature te na gledanje potrebe za ostvarenje nacionalnih prava i sloboda. Dakle, izvacima iz 'Proletera', organa CK KPJ iz perioda 1929.-1942. godine citira taj list o ustaškom 'velebitskom ustanku' i 'podršci' što ju je 'Proleter' dao vodama toga 'ustanka'.

'Autoriteti' na koje se Bušić oslanjao kao poznate pisce i povjesničare citira nacionaliste V. Gotovca i F. Tuđmana te njihove euforične članke iz 1971. godine i Tuđmanovu knjigu 'Velike ideje i mali narodi'.

Nastavak te 'suradnje' Bušić je vidoio u djelatnosti A. Hebranga, koji je prilikom robijanja u Lepoglavi i Mitrovici došao u kontakt s frankovcima i ustašama.

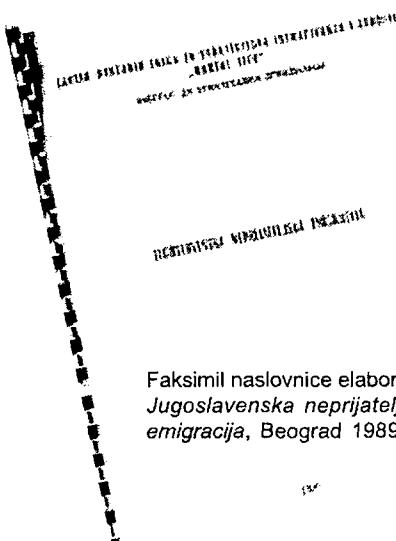
Zbog svojih 'čvrstih hrvatskih uvjerenja' Hebrang je, kaže Bušić u ovoj brošuri, 'stekao njihovo poštovanje, povjerenje i prijateljstvo'. Ustaše i Hebrang to nisu 'nikad izneyjerili unatoč kasnijih suprotnosti, ideoloških i ratnih opreka'.

To je razlog da Juco Rukavina, ustaški pukovnik i sudionik u velebitskom ustanku iz 1932. godine, nije ništa htio poduzeti "protiv svoga druga s robije Andrije Hebranga". Rukavina je vjerovao u njegove 'poštene hrvatske nakane'.

Cijeli je Bušićev tekst usmjeren k 'dokazivanju' toga – da su: 'Istniski hrvatski komunisti i ustaše podjednako duboko u sebi nosili ideju slobodne i nezavisne Hrvatske i njezinog punog suvereniteta unutar hrvatskih povijesnih i etničkih granica'. U tome je, za Bušića, Hebrangova odgovornost prema 'hrvatskoj domovini', a ne kako

zagrebački 'Vjesnik' prikazuje da je to 'šovinistička tendencija prema Srbima'. Za njega je A. Hebrang samo 'dijelio' mišljenje ostalih komunista."

U tom razdoblju je dr. Franjo Tuđman dva puta ilegalno putovao u inozemstvo na sastanke s Brunom Bušićem, na kojima su usklađivali političko osloboditeljsku djelatnost hrvatskih domoljuba u domovini i iseljeničtvu. U tu svrhu su se jednom, u Barceloni, sastali i s domobranskim pukovnikom Ivanom Babićem.

Njih trojica su, prema nekim izvorima, priredili brošuru *Upute za osloboditeljski rad*. Babić je još godine 1976. napisao naputke o posebnom načinu ratovanja, a Bruno Bušić političko-povijesno poglavlje. Dr. Tuđman je bio neka vrsta recenzenta-urednika. Stav Beograda prema toj Bušićevoj brošuri iznesen je u prije spomenutom KOS-ovom elaboratu:

"Radi se o pokušajima da se utvrde 'zajednički ciljevi' hrvatskih ekstremnih nacionalista, ustaša i hrvatskih komunista. Sve je to sračunato na to da omasove i prošire bazu za terorističko djelovanje,

unesu određenu pomutnju i dezorientaciju. Za takve asocijalne tipove koji bi mogli nasjeti propagandističkim učincima ustaških ideologa služe ove upute, s preporukom, za vođenje 'revolucionarnih metoda djelatnosti' odnosno da se na 'tudje nasilje odgovori prikladnim sredstvima'.

Tim bi 'prikladnim sredstvima' trebali 'srušiti nasilničku vlast' i 'uspostaviti onu koja bolje pogoduje'. Ustaški teroristi u ovoj brošuri obrađuju pojmove 'revolucije' i 'pobune'. Pobuna im je 'spontan i neorganizirani ustank jednog dijela pučanstva', a revolucija im podrazumijeva 'vodstvo koje preuzima organizaciju u svoje ruke.' Između te dvije vrste autori ove brošure zagovaraju nešto treće - gerilu.

Faksimil naslovnice elaborata
Jugoslavenska neprijateljska
emigracija, Beograd 1989.

U ovom se tekstu želi indoktrinirati eventualne 'dobrovoljce' i 'revolucionare', kako bi 'oslobodili' Hrvatsku za 'opće dobro' iza kojeg se skrivaju ekstremni ustaški i drugi nacionalistički, intelektualni i drugi asocijalni krugovi. Stoga 'dobrovoljac' može biti iz svih društvenih slojeva - seljaka i radnika, bogatih i siromašnih, mlađih i starih, žena i djece, sposobnih i manje sposobnih te slično.

Posebne upute date su u vezi s razlikovanjem 'revolucionara' i običnoga građanina. 'Građanin diše zrak, jede hranu i pije piće da bi živio', ali, 'revolucionar diše rodoljublje, jede rodoljublje i pije rodoljublje', da bi 'oslobodio domovinu'."

Krajem 1977. u njemačkom Schwartzwaldu su snimane scene za film *Hrvati - teroristi ili borci za slobodu*, u kojem je prikazana improvizirana hrvatska gerila. Jedan dio tih scena snimljen je i u američkoj državi Ohio. Od istaknutijih hrvatskih *proljećara*, prigodom snimanja filma u SAD-u bio je Franjo Mikulić, a u SR Njemačkoj Bruno Bušić. Premda to nije bio film u kojemu bi bile vježbe stvarnih gerilaca, nego samo improvizacija, kako je to uobičajeno pri snimanju mnogih filmova, svi sudionici u filmu imali su maske, a jedino je Bušić bio bez maske. Film je, nakon prikazivanja na švedskoj televiziji, umnožen i prikazivan u dvoranama hrvatskih domova diljem svijeta.

Aktivnost Brune Bušića nije zasmetala samo Jugoslaviji nego i nekim međunarodnim središtima moći kojima nije odgovarala pojava čovjeka u hrvatskom iseljeništvu, koji je hrvatskoj osloboditeljskoj politici mogao dati suvremene crte i obzorje, ali i narušiti njezinu determiniranost - u određenim iseljeničkim krugovima - probitcima

Bruno Bušić i Franjo Mikulić, Lund, 1977.

velikih sila. Tadašnje iseljeništvo nije bilo sposobno naštetići Jugoslaviji do mjere koja bi uzdrmala njezine temelje. Zbog toga je, a da bi kompromitirao Brunu Bušića, u tjedniku *Danica*, koji je u međuvremenu promijenio uređivačku postavu i politiku, objavljen članak Zdenka Antića, u kojem je ovaj napao i oklevetao Brunu Bušića, optužujući ga za tobožnje promicanje prosovjetskih ideja.

U hrvatskom iseljeništvu je zaista postojalo nekoliko malobrojnih skupina koje su zagovarale *prosovjetsku politiku*. Te su organizacije osnivali i predvodili različiti agenti-provokatori, s kojima Bruno Bušić nikada nije imao bliske odnose.

Uostalom, Bruno Bušić je upravo u *Danici* od 11. srpnja 1977. potpuno jasno iznio svoje stajalište o odnošaju Hrvatske prema Sovjetskom Savezu, iz kojeg se vidi da su tvrdnje Zdenka Antića potpuno lažne:

"Prilikom svakog razmatranja našeg odnosa prema SSSR-u trebalo bi poći od činjenice da je to velika i moćna država, s kojom mi ne bismo trebali, a niti bismo samovoljno smjeli, biti u neprijateljskim odnosima, kao što to nisu, na primjer, čak ni SAD, pa ni Japan, koji bi imao itekakvih razloga da to bude."

Bilo je i onih koji su u Sovjetskom Savezu gledali oslobođitelja, pa su mu nudili baze na hrvatskom nacionalnom području. Naravno, još uvijek ima pojedinaca koji se nisu oslobodili tih iluzija, ali i onih koji bi sutra ponovno, lakomisleno i neodgovorno, potpisali proglašenje u kojemu se s naglašenim hrvatskim emocijama poziva na borbu protiv Sovjetskog Saveza i to u okolnostima kad bi se ta borba mogla voditi jedino pod jugoslavenskom zastavom i pod komandom srpskih oficira, koji bi se već pobrinuli da u toj, za tuđe interese vođenoj i unaprijed izgubljenoj bitki, pogine što veći broj Hrvata, a da drugi preživjeli budu otjerani u krajeve iz kojih se više nikada ne će vratiti.

Kroz borbu protiv Jugoslavije mi moramo čitavom svijetu, pa tako i SSSR-u, dati čvrste, nepobitne dokaze da ćemo se uvijek boriti za vlastitu slobodu i vlastitu državu, kako ni veliki i moćni SSSR ne bi pao u iskušenje da nas stavi pod svoju dominaciju. SSSR mora biti svjestan činjenice da bi za njega bilo nerazumno i pogubno, kad bi i na nas proširio svoju političku, vojnu i upravnu dominaciju, jer bi već poslovični hrvatski bunt mogao djelovati zarazno na cijelu Istočnu Europu, koja ionako

postaje sve nemirnija.”

Bruno Bušić je znao razlikovati taktiku od strategije velikih sila, pa je u odgovoru Zdenku Antiću naveo da *Hrvatsko proljeće* nije ugušeno samo zbog zahtjeva Leonida Brežnjeva, nego i zbog toga što su za to Beogradu dali *zeleno svjetlo* Richard Nixon i SAD.

Tko je zapravo bio Zdenko Antić? Bio je, na žalost, Hrvat – po političkom uvjerenju *ljotićevac*. Kada su se Nijemci povlačili iz Srbije u listopadu 1944., s njima su se povukli i pripadnici *Zbora* Dimitrija Ljotića. Nakon njemačke kapitulacije i pogoršanja odnošaja između dotadašnjih ratnih saveznika, SAD i Velike Britanije na jednoj, a Sovjetskog Saveza na drugoj strani, Amerikanci su u Münchenu osnovali “Radio Free Europe” (*Radio Slobodna Europa*), te su u taj medijski pothvat specijalnoga rata uključili i svoje bivše ratne i ideološke neprijatelje. Tako je i Zdenko Antić dobio posao.

Ubojstvo Brune Bušića i istraga u Francuskoj

Kao bliski suradnik Drago Sudar je posjetio Bušića početkom rujna 1978. u Londonu:

“Kad sam stigao u London, kod Brune sam zatekao Zdravku Bušić, njezinu sestru Mariju i hrvatskog lingvista Branka Franolića. Bruno ih je otpratio na kolodvor i vratio se negdje oko dva sata iza ponoći. S njim su ušla dva mlada čovjeka koje do tada nisam vidiо. Oni su me samo pozdravili, nisu se predstavili. Kasnije sam saznao da su to bili braća Frane i Mate Ljubičić. Nakon razgovora o stanju u Domovini, jedan od njih dvojice ga je upozorio da se dobro čuva, jer da je od povjerljive osobe u Zagrebu saznao da se za nj i za njegove aktivnosti zanimaju u CK SKH!”

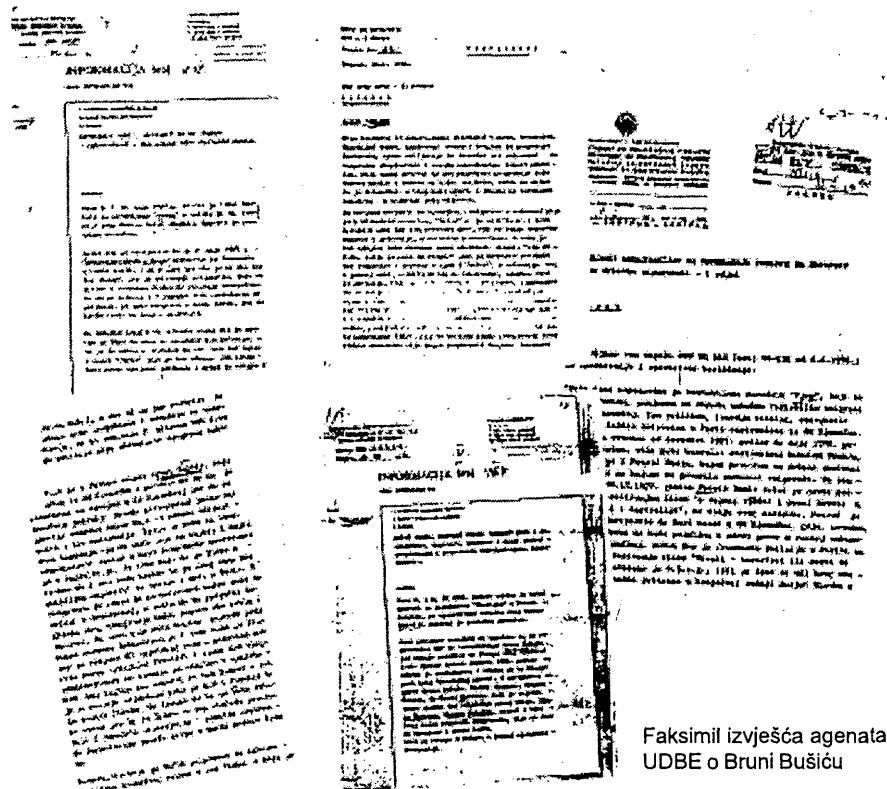
Predsjednica CK SKH u to vrijeme bila je Milka Planinc, a članovi Izvršnog komiteta CK SKH: Ivo Latin, Marko Bezer, Ema Derosi-Bjelajac, Petar Fleković, Josip Hrvatin, Jovo Ugrčić, Ivica Račan, Ivan Mecanović i Ivica Valjalo.

Koncem rujna 1978. Bruno Bušić je doputovao u Pariz radi priprema za izvanredni *Sabor* HNV-a, koji je bio zakazan za 20. i 21. listopada 1978. u Amsterdamu. Beograd je, međutim, odlučio, vjerojatno uz sekundiranje

nekih stranih središta moći, da se Bruno ne smije pojaviti na tom skupu gdje bi mogao preuzeti potpuno vodstvo među hrvatskim političkim emigrantima.

Rudolf Arapović, prijatelj i suradnik Brune Bušića, zapisao je: "Bruno Bušić pojavio se među Hrvatima u tuđini kao 'duh što oživljuje' i pokreće povijest i uzdiže je iznad okvira postojećih ideoološko-blokovskih zabrana, tj. iznad okvira tuđih interesa". Stoga je, piše Arapović, "Bruno Bušić ubijen na putu za Amsterdam, gdje su se trebale stvari u HNV-u postaviti na svoje mjesto."

Jugoslavenske tajne službe su godinama plele mrežu i stezale obruč oko Brune Bušića. O njemu su izvješćivali agenti raznih pseudonimima: *Putnik, Marko, Marinko, Šimun, Florijan, Yusufi, Branko, Orland, Pjer, Ivo, Oskar...*

Faksimil izvješća agenata UDBE o Bruni Bušiću

Kad je Bruno Bušić 16. listopada 1978., između 23 i 23,15 sati, ulazio u dvorište zgrade u kojoj je stanovao na adresi 57. rue de Belleville u Parizu, za njim je potčao ubojica i usmrtio ga iz neposredne blizine. Svjedoci su izjavili da je jedna osoba dotrčala za žrtvom, pucala u nju i pobegla.

Prema *Tanjugovu* priopćenju iz Pariza, ubojstvo Brune Bušića prikazano je kao "međusobni obračun u emigrantskom podzemlju". Isto obrazloženje Brunine pogibije ponovio je i tadašnji dopisnik *Vjesnika* iz Pariza, sadašnji glavni ravnatelj *Hrvatske radio-televizije* - Mirko Galić.

Pokopni vjerski obred za Brunu Bušića održan je istoga dana, 23. listopada 1978., u pariškoj crkvi Sain Antonie, kad je *Katolička crkva* slavila ustoličenje novoga pape, Ivana Pavla II. Na Brunin sprovod došli su Hrvati iz cijelog svijeta, kako bi u tuzi radi velikoga gubitka, pred očima cijelog svijeta pokazali svoju političku snagu i odlučnost u borbi za slobodnu i samostalnu hrvatsku državu.

Treba odmah napomenuti činjenicu: *Udba* (SDB, tj. SDS) je u Francuskoj izvela desetak atentata na hrvatske političke iseljenike, ali je rasvijetljen samo jedan jedini slučaj – i to kad je žrtva, hrvatski iseljenik Vlado Damjanović, godine 1970. u Nici osobno sustigao i uhvatio atentatora koji ga je pokušao ubiti. Uzimajući u obzir međunarodni politički kontekst ubojstva Brune Bušića, teško je prepostaviti kako je francuskim vlastima bilo u interesu provedba istrage koja bi razotkrila pozadinu ubojstva i otkrila nalogodavce i počinitelje.

Istražni sudac Višestupanjskog suda u Parizu (*Tribunal de Grande Instance de Paris*) Guy Joly, nakon što je primio redarstveno izvješće o ubojstvu Brune Bušića, izdao je inspektoru Jacquesu Lavalu i šefu sudske redarstvene uprave komesaru Marcelu Leclercu nalog za provedbu istrage o tom zločinu.

Tijekom istrage, najprije su saslušani stanari zgrade u kojoj je Bušić kratkotrajno stanovaо, među kojima su bili i slučajni očeviđci zločina, a zatim i mnogi hrvatski iseljenici, kao i Francuzi, koji su Bušića poznavali i s kojima je imao dodire.

Na kraju je inspektor prefekture pariškoga redarstva Jacques Laval 30. lipnja 1981. sastavio cjelovito izvješće čiji najvažniji dijelovi glase:

"Izvedene istražne radnje do sada, u cilju identificiranja jednoga ili više počinitelja zločina ostale su bez rezultata. Nikakav element koji

DIRECTION
DE LA POLICE
JUDICIAIRE
A PARIS
• 601

PARIS
TÉLÉGRAMME
PARIS (1980)
PARIS (1980)
PARIS (1980)
PARIS (1980)

ACT. c/ F...
Le 16 octobre 1978

PARIS
TÉLÉGRAMME
PARIS (1980)
PARIS (1980)
PARIS (1980)
PARIS (1980)

ACT. c/ F...
Le 16 octobre 1978

PROCEDURE ORIGINALE

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
PRÉFECTURE DE POLICE
DIRECTION
de la
POLICE JUDICIAIRE
SERVICE
Préfecture Criminelle

le 23 OCT. 1978

RAPPORT

Inspecteur Divisionnaire DÉPARTEMENTAL
Groupe
à Monsieur Michel RUMYANTSEV, Commissaire de Police en
fonction à la brigade Criminelle.

Objet : Investigation menée à l'encontre de la victime.

J'ai l'honneur de vous rendre compte de l'ensemble des renseignements qui ont été réalisés en collaboration avec les fonctionnaires de nos deux services dans le cadre de l'activité de la police judiciaire et du mouvement contre international.

Cur 23/10/78
A L'attention de M.
Sous-secrétaire d'Etat
à l'Intérieur
M. Bruno BUŠIĆ
Le 19 JAN 1983
La Chambre

Cur 23/10/78
A L'attention de M.
Sous-secrétaire d'Etat
à l'Intérieur
M. Bruno BUŠIĆ
Le 19 JAN 1983
La Chambre

BUSIĆ Bruno, né le 6 octobre 1935 à Tiniast (Yougoslavie), nationalité Yougoslave, petit diplomé de la Faculté des Sciences Criminelle de SARAJEVO. Il exerce une activité motorisé dans ses occupations en raison de ses articles publics sur la photographie et la peinture, notamment le "Mirolo" (mural illustratif). Ses activités criminelles lui avait valu d'être arrêté à diverses reprises, la dernière fois en 1972 à PARIS, où il a été condamné à deux ans de travaux forcés. Par la suite, il avait réussi à échapper aux forces de l'ordre et à se réfugier dans les Balkans, où il a été abattu à KOTOR le 19.12.1972. Son corps a été identifié par les autorités yougoslaves comme étant le corps de Bruno BUSIĆ.

En raison de sa popularité, il était très apprécié chez les Yougoslaves qui lui donnaient le surnom de "l'Américain". Il vivait alors dans un appartement dans le quartier de Montmartre lors du dernier coupé.

Il se préparait à l'ailleurs à écrire son livre sur les assassinats de la famille Kennedy, mais fut arrêté le 15 et 16 octobre à Amsterdam (Pays Bas), lorsqu'il avait été abattu.

M. Bruno BUŠIĆ n'avait effectué

Faksimil izvješća francuske policije o istrazi o ubojstvu Brune Bušića, Pariz, 1978

bi mogao potkrijepiti ili usmjeriti istragu nije mogao biti utvrđen tijekom različitih ispitivanja.

Istraga koja je učinjena najprije u vezi zločina, temeljila se na razgovoru koji su odmah obavljeni s očeviđcima t.j. svjedocima događaja, zatim se proširila na ispitivanja susjedstva na mjestu ubojstva, te na veze odnosno poznanike žrtve. Pet osoba bilo je nazočno kao svjedoci ubojstva, ili točnije vidjeli su neke pojedinosti u vremenu vrlo bliskom događaju, pojedinosti koje su omogućile nakon hitaca da se rekonstruira događaj. Radi se o Pierreu Carnajac, Bernardu Didi, Petru Brnardiću, Mariji Čačko i Marthi Joseph...

Između 23 i 23,15 h, Bruno Bušić se vraćao pješice u stan svoga sunarodnjaka gdje se smjestio od pred tri dana u ulici rue de Belleville broj 57 u Parizu 19. Utrenjku kad je ulazio u dvorište zgrade, u smjeru stubišta koje vodi do stanova, sustigla ga je jedna osoba koja je pucala u nekoliko navrata u njegovu smjeru te ga smrtno ranila. Pet stanara zgrade začuli su buku detonacije i vidjeli osobu kako bježi ne mogavši utvrditi osim opisa kako slijedi: mlađi čovjek, europskoga tipa, niskoga rasta, srednje korpljentnosti, kratke smeđe kose, odjeven u jaknu.

Istraga se zatim proširila na najbliže susjedstvo ispitujući stanare zgrade, a zatim i one koji žive u susjednim zgradama kao i trgovce.

Nikakav zanimljiv element nije se mogao saznati. Nijedna od upitanih osoba nije bila u stanju dati bilo kakvu pojedinost koja bi usmjerila istragu. Nikakav neuobičajen promet u smislu dolazaka ili odlazaka nije se primijetio u blizini stana, nikakva osoba sumnjiva ponašanja ili čudnoga držanja nije primjećena u četvrti prethodnih dana.

Može se pretpostaviti da je Bušića njegov napadač slijedio sve do stana te je iskoristio kasne sate, noć i tišinu mjesata događaja, da bi učinio ovo djelo.”

Francusko tajno redarstvo je identificirala samo jednoga službenika jugoslavenske tajne službe kao mogućeg sudionika organizacije Bušićeva ubojstva:

“Kroz prva dva tjedna mjeseca listopada, jedan Jugoslaven je privukao pozornost redarstva, posebice švedskoga redarstva. Radi se o stanovitom Josipu Petričeviću (identificiran kao Josip Petričević, rođen 16. 4. 1931. u Bregi, Jugoslavija, redarstveni inspektor, nastanjen u Beogradu). Došao je iz Beograda na Paris-Orly 4. listopada, potom je viđen 6. listopada u Göteborgu (Švedska), te 8. listopada u Oslu. Dolazi 12. listopada u Helsinki u pratnji jugoslavenskoga predsjednika vlade koji je bio u službenom posjetu Finskoj. Iz Finske 13. listopada putuje u Pariz (let Air France 791) s jednom neidentificiranom osobom koja mu je izgledala hijerarhijski nadređena. Dana 14. listopada otputovao je s Paris-Orlija za Beograd.”

Francuske vlasti su, a u skladu sa zahtjevom državnoga odvjetnika Republike Francuske od 18. lipnja 1982., obustavile istražni postupak protiv nepoznate osobe za kazneno djelo hotimičnog ubojstva Brune Bušića:

“Obzirom da istraga nije omogućila identificiranje počinitelja zločina, temeljem čl. 175. i 177. Zakona o kaznenom postupku odlučuje se i navodi istražnom succu da obustavi istragu te predmet stavi u arhiv na raspolaganje u slučaju novih dokaza.”

Neki odjeci ubojstva Brune Bušića

Hrvatsko iseljeništvo je sumnjalo kako je u ubojstvo Brune Bušića bio izravno umiješan Petar Gudelj koji je kratko nakon atentata pobjegao u Jugoslaviju. Gudelj je u Njemačku došao nakon otpuštanja iz splitskog zatvora gdje je ležao pod istragom zbog gospodarskoga kriminala. Kratko nakon dolaska u Njemačku postao je suradnik *Centra službe državne sigurnosti (SDS) Split* - pod pseudonimom *Florijan*. Gudelj je *Udbu* izvješćivao o svemu što bi doznao o radu hrvatskih emigranata, posebice Brune Bušića.

Druga osoba koju su hrvatski iseljenici sumnjičili za ubojstvo Brune Bušića bio je Jozo Miloš iz Gruda, koji je roditeljski dom napustio godine 1964. i započeo pustolovni život, a 6. rujna 1968. pobjegao je u Italiju. Već 15. rujna 1968. on je u Nici pristupio *Legiji stranaca*. U listopadu 1972. Miloš je od njemačkih vlasti zatražio politički azil, ali mu je molba odbijena. Nekoliko godina kasnije protjeran je iz Njemačke, ali se žalio na takvu odluku, pa je ona postala pravomočna tek 20. siječnja 1979.

Miloš je, prema saznanjima njemačkoga redarstva, povremeno kontaktirao sa suradnicima obavještajaca u jugoslavenskim konzulatima, pa i s nekim jugoslavenskim konzulima, navodno s Marijanom Kraljevićem Kingom u Stuttgartu. Prigodom svojih boravaka u Parizu je stanovao kod Petra Brnadića u 57, rue de Belleville. Dakle, na istoj adresi gdje je ubijen Bruno Bušić.

Beživotno tijelo Joze Miloša pronađeno je 19. travnja 1979. u šumici pokraj Koelna. Prema saznanjima koje je prikupilo njemačko redarstvo, može se zaključiti da je razlog za likvidaciju Miloša bilo uvjerenje u njegovu uplenost u ubojstvo Brune Bušića.

Prva konkretnija saznanja o planu ubojstva Brune Bušića dao je bivši agent beogradske *Službe za istraživanje i dokumentaciju (SID) Saveznog sekretarijata za inostrane poslove (SSIP)* Josip Majerski. Iskaz je dao - nakon bijega od poslodavaca iz Jugoslavije - službenicima bavarskoga Zemaljskog redarstva u Würzburgu 19. srpnja 1983.:

"Prigodom posljednjeg kontakta sa Zlatkom Kopsom krajem kolovoza 1978. rekao mi je da se jednoga dana u 10 sati trebam javiti u konzulat u Nürnbergu. Smatrao sam da će se raditi o normalnom susretu i nisam ništa pitao. Tog dana su u konzulat došli Kopsa, Šime Jelić i još

jedan Jugoslaven. Kopsa ga je predstavio kao jednog od šefova tajne službe u Beogradu. Sjećam se da su ga Kopsa i Jelić oslovljavali s 'Ivo'. Taj 'Ivo' mi je rekao da za mene napokon ima veliku zadaću. Rekao mi je da trebam ići u Francusku i pitao me poznajem li Brunu Bušića. Odgovorio sam da ga poznajem, ali da nemam bližih kontakata s njim. 'Ivo' je rekao da trebam ići u Pariz i tamo naći zaposlenje. Na moje pitanje, odgovorio mi je jasno da Bruno Bušić treba biti ubijen. Ja sam mu rekao da ne želim biti umiješan u ubojstvo. 'Ivo' mi je rekao da će moj posao biti da Bušića namamim na određeno mjesto. Dodao je da o svemu mogu razmisliti i sutra dati odgovor Kopsi. Odmah sam rekao 'Ivi' da ne želim imati nikakve veze s ubojstvom. To je 'Ivu' vrlo razljutilo. Sutradan sam dao Kopsi isti odgovor, nakon čega mi je on rekao da se što prije javim konzulu u Frankfurt. Trećeg dana sam otišao u Frankfurt, gdje mi je tamošnji konzul zapovjedio da se pripremim za povratak u Jugoslaviju."

Zlatko Kopsa, jugoslavenski vicekonzul u Nürnbergu, nakon uspostave hrvatske države se zaposlio u *Ministarstvu vanjskih poslova RH*, s namještenjem u Veleposlanstvu RH u Beču. Suspendiran je nakon što se doznao za njegovu ulogu u pripremanju ubojstva Brune Bušića. Usprkos tome njegovo se ime nije spomenulo u istrazi o Bušićevom ubojstvu - premda su hrvatska policija, *Državno odvjetništvo* i sud imali ove podatke.

Početkom stvaranje samostalne hrvatske države pojavili su se prvi zahtjevi za istragom o ubojstvima političkih emigranata, a u prvom redu za istragu oko ubojstva Brune Bušića. Tako je *Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) RH*, na prijavu odvjetnice Dafinke Večerine, 15. kolovoza 1990. podnijelo *Županijskom državnom odvjetništvu* prijavu protiv "nepoznatog učinioca krivičnog djela iz. Čl. 35 KZ SRH - ubojstvo - na štetu Bušić Brune". Istraga se, međutim, nikako nije pomicala s mrtve točke. Tadašnji pomoćnik ministra unutarnjih poslova Perica Jurić je tvrdio da za to "još nije vrijeme", a Petra Gudelja je u Splitu saslušavao Mirko Vujanić, čovjek koji je na mjestu šefa odjela za borbu protiv hrvatskog političkog iseljeništva u splitskoj *Udbi* (SDB ili SDS) naslijedio Blagoja Zelića, jednog od - kako će se kasnije pokazati - organizatora Bušićeva ubojstva.

Potkraj 1992. godine kao bomba je odjeknula vijest da je u Splitu otet Petar Gudelj. Nekoliko dana kasnije, tajnovito je nestao i već spomenuti

Blagoje Zelić. Tom lancu misterioznih događaja može se pridodati i samoubojstvo Vinka Bilića, šefa hrvatske *Udbe* u vrijeme ubojstva Brune Bušića, te nerazjašnjena smrt - ubojstvo ili samoubojstvo - Marka Bezera.

Vinko Bilić je 13. siječnja 1992. pronađen mrtav u podrumu zgrade u kojoj je stanovao u Maksimirskoj ulici u Zagrebu. Redarstvenim očevidom, obdukcijom i kroz razgovore s članovima obitelji, redarstvo je utvrdilo da je Bilić počinio samoubojstvo ispaljivanjem hitca iz samokresa u glavu. U stanu je pronađena oproštajna poruka, za koju je kriminalističkim vještačenjem ustanovljeno da je napisana njegovom rukom, a iz sadržaja oporuke razvidno je da je bio "nezadovoljan tadašnjom situacijom u Hrvatskoj te da ima namjeru počiniti samoubojstvo". Bilić je samoubojstvo počinio u vrijeme dok je sudbina nestalog Blagoja Zelića još bila neizvjesna, pa se pretpostavlja kako se na taj čin odlučio radi straha od još gore sudbine.

Marko Bezer bio je svojedobno načelnik *Centra SDS* Osijek i, kasnije, član predsjedništva *Saveza komunista Hrvatske*, u vrijeme ubojstva Brune Bušića - zadužen za državnu sigurnost. Bio je, dakle, neka vrsta kurira između politike i redarstva. Bezer je nestao 7. veljače 1993., a dva tjedna kasnije, 20. veljače, na desnoj obali Save pronađen je njegov leš s rupom promjera 20 milimetara u predjelu desne sljepoočnice. Istoga dana, nedaleko od mjesta gdje je otkriveno tijelo, ronioci MUP-a su u vodi pronašli Bezerov revolver. U bubnju je bila jedna čahura i pet nabroja. Prema redarstvenom izvješću: "kriminalističkom obradom, analizom položaja tijela i prostrijelne rane, te vještačenjem revolvera, ustanovljeno je da je Marko Bezer izvršio samoubojstvo".

Pukovnija Ante Bruno Bušić

Zapovjednik vojnih postrojba za posebne namjene RH Ante Roso izdao je 18. veljače 1992. pukovniku Slavku Grubišiću zapovijed o ustrojavanju satnije *Knez Branimir*. Nekoliko mjeseci kasnije, na izričit zahtjev dr. Franje Tuđmana, ime te postrojbe je promijenjeno u *Pukovnija Ante Bruno Bušić*. Ona je službeno ustrojena 13. lipnja 1992. u Gradcu kod Posušja. Prvi zapovjednik pukovnije postao je pukovnik Andđelko Đerek.

"*Pukovnija sastavljena od hrvatskih mladića naoružanih ljubavlju i spremnošću za obranu domovine*", napisao je tadašnji pomoćnik

za političku djelatnost generala Janka Bobetka, bojnik Andrija Popović u scenariju za video-film o Bruni Bušiću, "nazvala se imenom-simbolom hrvatskoga otpora; imenom-simbolom žrtve Titovoga komunističkog režima, imenom intelektualca, pisca, novinara i beskompromisnoga borca za samobitnost Hrvatske. Nazvala se pukovnjom 'Ante Bruno Bušić'.

Spremni dati i život za obranu vjekovima snivane države ugrožene danas od barbara srpskobizantijske krvi, ovi su mladići neskriveno ponosni na to ime. Za državotvornu ideju Bruno je živio. Znaju oni – za nju je i pao."

Nakon pukovnika Dereka pukovniju je preuzeo bojnik Slaven Grubišić, koji je ubzo poginuo i posmrtno unaprijeđen u čin pukovnika. Nakon njega zapovjednik pukovnije je postao današnji brigadni general Antun Luburić, a 16. prosinca 1993. u Čapljini je pukovnija prerasla u brigadu. Prvi zapovjednik brigade postao je današnji general-pukovnik Željko Glasnović. Nakon njega je zapovjedništvo brigade preuzeo brigadni general Dražen Milić.

Video-film "Bruno Bušić - život, djelo i mučko ubojstvo"

O Bruni Bušiću i njegovo smrti do sada su snimljena četiri filma - jedan u iseljeništvu i tri u Hrvatskoj. Iseljenički film uglavnom je sadržavao snimke sprovoda Brune Bušića i dokumentarne je vrijednosti.

Drugi film, pod pokroviteljstvom Tome Sedle, političkog iseljenika poznatog po osnivanju *Hrvatskog saveza komunista u egzilu*, koji se u Hrvatsku vratio u dogовору с Josipom Manolićem, snimljen je kratko nakon uspostave hrvatske države. Sedlo je pak u trećem filmu o Bruni Bušiću prokazan pod pseudonimom *Orland* kao suradnik bosanske *Udbe*.

Taj treći film, *Bruno Bušić - život, djelo i mučko ubojstvo*, u produkciji *Hrvatskoga društva političkih zatvorenika* (HDPZ) i pod pokroviteljstvom državne *Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*, odmah nakon prikazivanja na HTV-u 16. listopada 1992. potaknuo je lavinu napadaja na auktore filma, a Josip Manolić je čak zaprijetio njihovim uhidbama.

Medijska hajka na auktore, producente i pokrovitelje filma vodena je nesmiljenom žestinom i traje, praktički, do današnjih dana. *Predsjedništvo Komisije* je 1. prosinca 1992. sazvalo posebnu sjednicu Komisije na kojoj se raspravljalo o filmu i na kojoj je prihvaćeno posebno priopćenje u kojem

među ostalim stoji:

"Nesporan je interes Komisije za ovaj film i za druge slične projekte, jer je bitna zadaća filma rasvijetliti mučko ubojstvo hrvatskog intelektualca i revolucionara Brune Bušića. Film vrlo ozbiljno i precizno sečira jedno određeno razdoblje i političko ozračje u kojem su se nalazili Hrvati, hrvatski intelektualci, borci za nacionalnu državu u domovini i dijaspori. On nudi podatke i nepobitne dokaze o državnom terorizmu bivše države. Film posebice naglašava neke pouke čija je aktualnost danas neprijeporna. Misli se na razne recidive prošlosti kao primjerice na dijelove i ostatke jugoslavenskog tajno-policajskog aparata koji je godinama tlačio hrvatske mislitelje i borce za slobodu i nezavisnu Hrvatsku. Film naglašava i značaj nacionalnog pomirenja i uvođenja instituta oprosta.

Ova dva oprečna imperativa film suprotstavlja i nudi poruku odnosno rješenje: u ime nacionalnog izmirenja valja oprostiti onima zabluđelim, naročito onima koji su, mimo svoje volje, radili protiv interesa hrvatskog naroda. To, međutim, ne važi za one, koji su, svojom voljom zdušno radili protiv hrvatskog čovjeka i hrvatskog naroda, te koji su počinili zlodjela protiv čovjeka koja gone svi međunarodni pravni sustavi, te njihovi zločini ne podliježu zastari."

Povodom toga filma, prozvane su osobe – na pr. supruga pok. Nevena Baričevića i Ivan Cerovac - podigle više tužba protiv auktora i producenata

Faksimili novinskih članaka o video filmu
Bruno Bušić - život, djelo i mučko ubojstvo

filma. Jedan spor završio je svjetlosnom brzinom, onaj supruge Nevena Baričevića protiv HTV-a zbog prikazivanja video-filma. Praktički bez ikakve raspre i utvrđivanja činjenica, sud je presudio u korist tužiteljice, po kojoj njezin pokojni suprug nije bio agent *Udbe*. Drugi spor koji je u međuvremenu završio, vodio se u Njemačkoj, a povodom tužbe Ivana Cerovca protiv nekolicine iseljenika u Frankfurtu koji su organizirali predstavljanje video-filma u tom gradu. *Viši zemaljski sud u Frankfurtu (Oberlandesgericht Frankfurt am Main)* presudio je 20. listopada 1994. protiv Cerovca. Ostali sporovi u Hrvatskoj se još vode.

O nastanku tog filma, razlozima zbog kojih je pristao napisati scenarij i raznim okolnostima pod kojima je stvaran, posebno za ovu knjigu napisao je svoja sjećanja scenarist filma Andrija Popović:

"Gledajući sa stajališta današnjega hrvatskoga političkog trenutka, dakle, nakon vremenskoga odmaka od jednoga desetljeća, film o Bruni Bušiću, siguran sam aktualniji je nego ikad do sada. Gledano iz današnjega rakursa on je zorno svjedočanstvo o postojanju lucidnoga promišljanja o rješenju hrvatskoga pitanja nad pitanjima - pitanju nacionalne pomirbe, ali uz zrelo i smjelo raščlanjivanje svih vidova te pomirbe kao preduvjeta nacionalne kohezije nužne za tadašnju obranu domovine. Naime, deklarativnom pomirbom odnosno oprostom ne može se abolirati jedna protuhrvatska politika koja je u razdoblju komunizma u cilju zatiranja hrvatske nacionalne svijesti naručivala zločine, niti se u cilju nacionalne pomirbe smiju abolirati naredbodavci i počinitelji tih najbezobzirnijih zločina nad hrvatskim domoljubima. Ukoliko se takvi pojedinci uspiju primiriti i sakriti pod plašt nacionalnoga izmirenja – nad Hrvatskom će Damoklov mač i dalje visjeti. Hrvatska će u svojoj biti, u svojim temeljima i dalje biti ugrožena. To je bila gotovo temeljna poruka filma o Bruni Bušiću. Ona je bila ujedno i dug njegovu djelu i njegov nastavak. Ozbiljno shvaćajući domašaje takvih prosudaba ni ja, a niti moji prijatelji koji su surađivali na filmu nismo tada ni slutili, da će deset godina poslije, naš strah i percepcija o uzmožnosti anacionalnoga komunističkog recidiva dobiti gotovo stopostotnu potvrdu, i to u vulgarnom rashrvaćivanju i de facto rušenju i negativnoj valorizaciji samih državnih temelja naše Hrvatske."

Brdo tvoriva koje sam dobio od Komisije za istraživanje žrtava

rata i porača, čitao sam s velikom pozornosti i zanimanjem, usustavio podatke, slagao kockice i konzultirao povijesnu građu kako bih sve uskladio s povijesnim okvirima ili pak vukao paralele. Dobro se sjećam uzbudjenja kad sam dobio plastičnu vrećicu sa zrnima koja su usmrtila Brunu Bušića: Njih i kompletan istražni dosje – Komisiji je dopremilo francusko redarstvo. Dosje me začudio, jer je pokazivao da je istraga francuskoga redarstva bila uska i očevidno nedovršena. Bila je očita neizanteresiranost Francuza za poduzimanjem opsežnijih istražnih radnji. Završio sam scenarij i vratio se u Zapovjedništvo južnoga bojišta gdje sam bio pomoćnik zapovjednika za političku djelatnost.

Bila je topla rujanska subota, prijepodne. U vili Banac, u tijeku je upravo bio sastanak Zapovjedništva južnoga bojišta koji je vodio general Janko Bobetko. Kad je zazvonio telefon iza generalovih leđ, ustao sam i podigao slušalicu rutinirano recitirajući tišim glasom – ‘Zapovjedništvo bojišta, bojnik Popović, izvolite!’. S druge strane čuo sam poznati glas.: ‘Baš tebe trebam. Sutra kod njega u 12,00 sati.’. ‘OK. Shvatio sam. Vidimo se sutra’, - odgovorio sam i vratio se na svoje mjesto pokraj generala kojem sam na njegov upitni pogled očima tiko došapnuo: ‘Sutra moram biti kod Predsjednika’. General je inače znao da sam to ljeto pisao scenarij za film.

Sastanak je bio zakazan za nedjelju u 12 sati kod predsjednika Tuđmana. Bio sam pozvan zajedno s redateljem filma Nikolom Babićem kojeg sam već upoznao u prostorijama Komisije u Saboru. O njemu sam čuo da je vrstan redatelj dokumentarnih filmova od kojih su mu neki nagrađivani međunarodnim nagradama, pa mi je, obzirom da sam ja u svemu tome bio početnik, bilo dragو što je prihvatio ponudu da režira taj dokumentarac. S nama je pošao Bože Vukušić, a gore je već bio Vice Vukojević. Kad smo na ulaznim vratima prošli proceduru sigurnosne provjere i našli se u velikoj dvorani Predsjedničkih dvora, zaprepastih se kad sam shvatio da je u toj velikoj dvorani - onako kako sam do tada gledao samo na dnevnicima Hrvatske televizije - bio poredan u nizu cijeli državni vrh. Bili su tu svi: Manolić, Šušak, Vrdoljak, Mesić, Šeks, Milas i drugi. Bio je tu i Predsjednikov sin Miroslav, zatim Markica Rebić – koje posebno pozdravih jer smo se još od prije poznавали.

Mnogi od nazočnih su me vidjeli prvi put u životu, a moram

priznati i ja mnoge od njih. Primjetio sam da me sa zanimanjem gledaju, a i bijah upadljiv jer sam s bojišta došao u vojničkim čizmama i maskirnoj ratnoj odori na kojoj se isticao čin bojnika. Oni su naravno svi bili u odijelima, a siguran sam da neki od njih nisu ni znali razlikovati činove Hrvatske vojske. Negdje iza 12 sati u dvoranu je iznenada onako žurnim korakom ušao predsjednik Tuđman. Žamor je naglo prestao tako da se čulo kad je Predsjednik, u svom već poznatom načinu pozdravljanja svih - raširenih ruku - kazao da je sve nazočne pozvao, da pogledaju radni materijal filma o Bruni Bušiću, a o kojem se kao već toliko priča, i to kontradiktorno, iako još nije objavljen, a kako je riječ o ubijenom hrvatskom domoljubu koji je nekada bio njegov suradnik odlučio je – kazao je Tuđman - da bi bilo dobro da ga svi zajedno pogledaju i prosude.

Bio sam malo zbumjen, jer sam u biti očekivao da će samo nas nekolicina razgovarati s Predsjednikom. Nekako mi sve skupa to nije bilo ni pravo. Nisam očekivao cijeli teatar. Svi smo zauzeli svoja mjesta u drugoj dvorani, manjoj od prve. Riječ je također o poznatoj dvorani, jer su mnoge važne sjednice državnoga vrha vodene u njoj. Posred dvorane je bio spremjan televizor s najvećim zaslonom koji se tada mogao nabaviti. Intuitivno sam sjeo sa strane, na kraju drugog reda, kako bih bez velikoga micanja vratom mogao, kad god to poželim pogledom obuhvatiti sve nazočne, a što mi je bilo posebice važno da mogu motriti izglede lica u prvom redu – Josipa Manolića i predsjednika Tuđmana. Mislim da me ostali nisu previše zanimali. Gledanje je otpočelo. Veliko zanimanje nazočnih, što se očitavalo na njihovim licima, izazvali su kadrovi izvornih snimaka Hrvatskoga proljeća koji su tada po prvi put viđeni. Nu, posebni naboj, čak stanje laganoga kolektivnog šoka, što me intimno posebno zabavljalo, napunio je dvoranu tek kad su u drugoj polovici filma zaredali kadrovi koji su na jedan drukčiji način – do tada viđen samo u filmovima zapadne produkcije - počeli ocrtavati rekonstrukciju jedne jadne hrvatske zbilje sedamdesetih godina kad su Hrvati Hrvatima bili vukovi, kad je cvalo licemjerstvo, i kad je mnoge, pa čak i one koji su u javnosti slovili uzornima, UDBA de facto uspjela slomiti i okrenuti protiv vrijednosti koje su javno zastupali. Ostalo je samo pitanje, koliko su ih lomili a koliko kupovali.

Rekonstrukcija Bušićeva ubojstva je ukazala na onodobnu

nepobitnu ulogu i odgovornost, ne samo vrhova tajne policije nego i političkih vrhova Hrvatske i Jugoslavije jer redarstveni nije mogao raditi bez blagoslova političkoga vrha. Bila je to uistinu tema koja je tražila ozbiljniji pristup s neizbjježnim učinkom zavojnice – čega su gotovo svi nazočni bili svjesni, a mnogi su se vrlo moguće i bojali, što se dalo primijetiti na njihovim ozbiljnim licima. Filmom se htjelo isprovocirati to neizbjježno pitanje od kojeg se stalno bježalo. Manolićeve lice nije odavalo nikakvo unutarnje stanje. Tijekom tih nekoliko najbitnijih minuta filma nije se ni trgnuo, iako sam znao i osjećao da je on općenito protiv toga da film izide u javnost. Iz profila je djelovao poput mumije staroga indijanskog poglavice. Moram priznati da je ostavljao dojam jake ličnosti. Profil predsjednika Tuđmana također nije odavao neko posebno emotivno stanje. Nu on je bio življi. Na njega sam se posebno usredotočio u trenutku kad je u filmu bilo govora da je on, unatoč tomu što mu je oduzeta putovnica i pravo javnog nastupanja, tajno boravio u inozemstvu kada se kriomice sastao s domobranskim pukovnikom Babićem, a s kojim je raspravljaо i razmijenio mišljenje o svim aspektima borbe za stvaranje samostalne hrvatske države. Ovo je bilo posebno uvijeno, jer se pod sintagmom 'svih aspekata borbe za Hrvatsku' zapravo krila i mogućnost oružane borbe, što je spominjao i Bruno Bušić koji je smatrao da Hrvati nikad bez oružja neće moći dobiti svoju državu. U biti je i bio u pravu.

Tuđmanova reakcija na tu moju informaciju prema kojoj je tajno boravio u Španjolskoj jako me zanimala, jer sam mjesec dana prije, na terasi Vile Banac u Dubrovniku kratko razgovarao s Miroslavom Tuđmanom koji mi je višekratno eksplicitno tvrdio da to nije istina, da njegov otac nikad nije bio tajno u inozemstvu. To je u meni izazvalo dvojbe. Naime, nisam mogao vjerovati da sin ne bi znao tako važnu činjenicu iz očeva života, a opet sam mislio, nije vrag da bi mi Bože Vukušić dao krivu informaciju. Znao sam da će uskoro znati što je točno, jer sam video da predsjednik Tuđman upravo tijekom tih kadrova piše bilješke na papiriću. Pomiclio sam – ako ta informacija iz Tuđmanova života ne bude točna, ispast će neozbiljan i osramotiti se. Kad je prikazivanje filma – zapravo radne inačice filma o životu, djelu i mučkom ubojstvu Bruna Bušića – završilo, predsjednik Tuđman se vješto okrenuo

prema svima i našao se u poziciji poput profesora pred učenicima. Nekako s posebnim zanosom je glasno kazao: 'Hajde – da čujem što mislite!'

Prvi se, koliko se sjećam, za riječ javio Josip Manolić. Iznenadilo me to što mu je glas ipak bio malo drhtav, a što je bilo u neskladu s njegovim držanjem. Počeo je uvodom o pomirbi koja je nužna kao i o zaboravu prošlosti, ustašama i partizanima, a završio s izričitim stajalištem da je on protiv prikazivanja tog filma, jer će podijeliti hrvatsku pozornicu i javnost. Zaredali su i drugi. Uz ovu ili onu činjenicu, hrvatski su dužnosnici skoro nevoljko iznosili svoje mišljenje, a prema kojem su uglavnom bili protiv toga da se ide s prikazivanjem filma koji bi mogao otvoriti pitanja djelovanja bivšega represivnog sustava. Neki su govorili doslovce gluposti i to tako očito da je i sam Predsjednik zaustavljao njihove daljnje 'elaboracije' tipa: 'Predsjedniče, vi se premalo spominjete'.

Nu, ne bih ovdje sad sve navodio, cijeneći nepotrebnim sramotiti ljude koji su u biti tada pokušavali pogodačati mišljenje predsjednika Tuđmana koji je cijelo to vrijeme zagonetno od njih tražio stajalište i pravio bilješke na malim papirićima. Dr. Franjo Tuđman se sa svima njima igrao. To sam ubrzo shvatio tijekom i nakon mojega izlaganja. Dok su samo rijetki doista imali razloga, ili su s manje ili više, prihvatljivom argumentacijom doista bili protiv filma, velika ih je većina krivo procijenila njegovo stajalište.

Kada sam vido kamo sve to vodi, možda malo prepotentno, zatražio sam od Predsjednika da ja kao auktor scenarija i teksta kažem svoje mišljenje. Odmah mi je dao riječ. Rekao sam: 'Gospodo, dopustite da vam kažem da sam ja auktor i da bez obzira što vi mislili ili ovdje kazali film će u javnost ići ovako ili onako. A onaj kto smatra da je povrijeđen i da podatci nisu vjerodostojni ima mogućnost sudskoga postupka protiv mene'. 'Pa da. Ima on pravo!' – rekao je predsjednik Tuđman: 'On je autor i može objaviti film gdje god hoće.' Tad sam brzinom munje shvatio da ih je Tuđman sve nasamario, da je on za objavljivanje filma i da tu neće biti nikakvih problema.

Tada je na red opet došao Predsjednik. Svi su šutjeli. 'Eh, da vi znate. Nisam ja jednom bio tajno u inozemstvu. Bio sam ilegalno dva puta.' Kad je to kazao meni je lagnulo. Dostavljeni podatci su ipak bili

točni. Bogu hvala! Predsjednik je još neko vrijeme govorio o Bruni, svojem radu, istraživanjima u Institutu za radnički pokret. Stanje se mijenjalo. Malo je nedostajalo pa da svi nazočni javno govore da je film odličan, da je sve OK. To su mi kasnije i govorili, tapšajući me po ramenu. Najviše me iznenadilo kada mi je to osobno kazao i Zdravko Mustać, jedan od vođa Službe državne sigurnosti na federalnoj razini prije demokratskih promjena.

Kasnije je Predsjednik od mene zatražio da ostanem u Zagrebu još dan-dva, jer će nas pozvati na još jedan razgovor. Kada sam uzvratio da bih trebao u Dubrovnik, jer su pripreme za završnu operaciju u tijeku – kazao je: 'Ostani, dolje je sve gotovo'.

Dva dana poslije uslijedio je poziv. Tada su sa mnom i Babićem kod Predsjednika pošli Vice Vukojević i Bože Vukušić. Uveo nas je predstojnik Predsjednikova ureda dr. Jure Radić. Tu je bio i književnik Ivan Aralica. Razgovor je na početku tekao neformalno i spontano, a nakon nekog vremena kao glavna tema nametnula se priča o djelovanju UDBE za vrijeme komunističkog poretku u Hrvatskoj, zatim priča o Predsjednikovim iskustvima i o represiji koju je doživio. Kako je to bio moj gotovo prvi neposredni dodir s predsjednikom Tuđmanom, slušao sam ga pozorno i zapažao svaki njegov pokret kojim je naglašavao svoje riječi. Tad sam shvatio da je Franjo Tuđman vrlo emotivan. Emocije su mu se naprsto mogle iščitavati iz očiju i s lica. Kad je pričao o aktivnostima UDBE, primjetio sam da se doslovce naježio, a jednom je čak stresao glavom.

Sjećam se da je u razgovoru na ove teme vrlo suvisla i odlučna zapažanja izrekao Ivan Aralica. Pamtim njegov naglasak da je istina i inzistiranje na istini jedini pravi put. To je bilo i moje mišljenje. Moj se doprinos tom razgovoru ogledao u svega par rečenica kojima sam pročistio misao na pojavnosti koje su me mučile tih mjeseci, a kasnije sam usprkos ljutnji mnogih iz vrha, tu istu misao iznosio u interviewima u nekoliko navrata. Kazao sam: 'Gospodine Predsjedniče, dobro poznam prilike u Dalmaciji, ne znam kakve su one u čitavoj Hrvatskoj, iako mislim da su vrlo slične. Uočavam, naime, u zadnje vrijeme ubrzano stvaranje simbioze pripadnika bivše političke elite na svim razinama, dakle komunista, od kojih su mnogi ušli u HDZ, s ljudima čiji su motivi

ratnoprofitterski, a ono što je najopasnije, njih sve skupa uvezuju i garniraju ljudi iz obavještajnih službi ex-Jugoslavije i to svih profila. Ukoliko se ne zaustave ta će simbioza za Hrvatsku, u ratu i poslije rata neizbjegno postati vrlo opasna, jer će biti poput armiranoga betona i bit će je teško razbiti.'

Predsjednik me je pažljivo slušao i oštro zumirao dok sam govorio. Činilo mi se da je dobro shvatio moju poruku. Inače o samom scenariju zbog kojeg sam bio pozvan nije se puno govorilo. Isto me tako čudilo da se kao problem uopće nisu nametala pitanja doušnika, što se moglo očekivati obzirom da se radilo o ljudima koji su imali svoj ugled. Tuđman je dao do znanja da je scenarij pročitao, i da mu se dopalo ono što je čitao i gledao pri čemu je nekako blago – kao da mu je bilo neugodno – predložio, da bi možda bilo dobro u uvodu filma, u povijesnim okvirima naglasiti tri događaja koja su snažno utjecali na nacionalnu svijest svakoga mislećeg Hrvata, kako na Bruna Bušića, tako na njega samog i vjerojatno mnoge druge: radi se – kazao je – 'o prosinačkim žrtvama', prvim hrvatskim žrtvama na središnjem zagrebačkom trgu, i to samo pet dana nakon ujedinjenja Hrvatske u Kraljevinu Jugoslaviju godine 1918. Drugi događaj bilo je ubojstvo Stjepana Radića u jugoslavenskoj Skupštini, i kao treći važan događaj naveo je Lički ustanci u Brušanima godine 1932. kao prvi organizirani oružani napadaj na jugoslavensku žandarmeriju - simbol jugoslavenske represije nad Hrvatima.

Naravno, prihvatio sam Predsjednikove sugestije. Uslijedile su brze dopune scenarija, rad na montaži filma u studijskim prostorijama 'Kršćanske sadašnjosti' u zgradici preko puta diskoteke 'Sokol'. Nisam saznao odmah da nam je sigurnost cijelo vrijeme bila ozbiljno ugrožena. O tome se sa mnom naknadno porazgovaralo. Doduše, meni je bilo jasno da će film otvoriti mnoga pitanja, te da izravno štetni i smeta mnogim jakim ljudima koji nipošto nisu bili neopasni. Rečeno mi je da je Predsjednik, one iste večeri kad smo bili kod njega, pozvao tadašnjega ministra obrane Gojka Šuška i ministra unutarnjih poslova Ivana Jarnjaka te im naložio da nas motre i štite.

Predstavljanje filma održano je u 'Intercontinentalu', tada najluksuznijem zagrebačkom hotelu, u velikoj dvorani u kojoj je bilo

postavljeno desetak televizora. Predstavljanju su nazočili mnogi ugledni ljudi društvenoga i političkog života..

Pred punom dvoranom kratko smo govorili redatelj Nikola Babić, Vice Vukovjević ispred saborske Komisije i ja - onako prigodno. Dobili smo pljesak. I to je nešto. Čim su se svjetla utrnula, ja sam uistinu žalostan, morao nestati. Odveli su me na Pantovčak.

Radić me je uveo u sobu ispred Tuđmanova kabineta zamolivši me da sjednem, jer će me Predsjednik uskoro primiti. Zdravka Bušić, žena koju sam obožavao kao rijetko koju njezinih godina, i to zbog srdačnog osmjeha, živih očiju i aristokratske ljepote, sjedila je za svojim stolom antiknih linija.

Predsjednik me uskoro primio riječima: 'Popoviću, jesi li oženjen?' 'Nisam, gospodine Predsjedniče' – odgovorio sam. 'Znači, možeš svugdje gdje te država treba?' 'Mogu, gospodine Predsjedniče'. Ovaj se brzopotezni dijalog odvio u nekoliko sekunda, onoliko koliko mi je bilo potrebno da u nekoliko koraka prijeđem kroz njegovu veliku radnu sobu gdje je sjedio u fotelju. Rukovao sam se s njim, sjeo i već se suočio s novim pitanjem: 'Pa dobro, gdje bi htio dužnost: novinarstvo, politika, vojska?'

'Shvaćam što me pitate, gospodine Predsjedniče. Nu, ja sam već bio novinar, za politiku ima vremena, a smatram da u Hrvatskoj vojscu još mogu dosta učiniti. Ja bih ostao s generalom Bobetkom', - odgovorio sam doslovno ovako kako sam uostalom iskreno i mislio. Odmah sam shvatio da sam malo zeznuo stvar, jer sam na licu predsjednika Tuđmana vidio blago mrgođenje. Vjerojatno nije očekivao takav odgovor ili mu je krivo što ja odabirem generala Bobetka, a ne druge mogućnosti koje mi on nudi. 'Dobro, kad je tako – sad će doći Gojko pa se dogоворите! Vidjet će mo se još kasnije'. – rekao je Predsjednik. Sve se brzo odigralo i ja sam opet morao na hodnik.

Za nekoliko trenutaka kod Predsjednika uđoše prvo Stjepan Mesić, pa Gojko Šušak i, čini mi se zadnji, dođe i Tonći Vrdoljak. Za petnaestak minuta svi smo zajedno sišli u onu istu dvoranu gdje je nedovršeni film prvi put prikazan. Sada je bio spremam za veliko prikazivanje na HTV-u, ali je o tome još trebalo donijeti konačnu odluku.

Film smo gledali uz sendviće od pršuta i vrhunsko vino što nam

ga je predsjednik Tuđman osobno točio u čaše. Tu su, dakle osim moje malenkosti do Predsjednika sjedili prvo Tonći Vrdoljak pa Stipe Mesić. Između mene i Tuđmana sjedio je Ivić Pašalić. Kao jedina dama, Zdravka Bušić je sjedila nešto malo sa strane, a Gojko Šušak je sjedio iza svih nas.

Negdje pred kraj filma, u jednom se trenutku predsjednik Tuđman okrenuo prema Gojku Šušku i kazao: 'Pa ne spominje se on puno.' Ministar Šušak je uzvratio britko: 'Samo se on i spominje'. U hipu sam shvatio o komu je riječ i što se događa. Radilo se očito o Josipu Perkoviću kojeg je Gojko Šušak iz nama nepoznatih razloga svim silama pokušao zaštiti.

Razumio sam da mu je pomoćnik, i da ima zasluge u Domovinskom ratu, te da vjerojatno puno zna, možda puno više nego se tada moglo ili smjelo pretpostaviti. Međutim, bio je do demokratskih promjena šef tajne policije Hrvatske i kao takav odgovoran. Stoga, tu nije bilo dvojbe. Ja sam shvatio da se radi o presudnom trenutku za puštanje filma na HTV-u, pa sam gotovo nepristojno prekinuo razgovor prvih dvojice ljudi u Hrvatskoj i zapitao predsjednika Tuđmana: 'Gospodine Predsjedniče, oprostite, je li vi to govorite o Josipu Perkoviću?' On me pogledao i kratko odgovorio: 'Da'.

Sudeći po izrazu Predsjednikova lica činilo se da sam mu omogućio potreban predah i da sam mu pomogao svojom digresijom. Okrenuo se prema zaslonu i nastavio gledati film. Za koju minutu je ministar Šušak svima zaželio laku noć i otišao. Mislim da je to bio ključni trenutak za film.

Bila je gotovo ponoć kad smo odgledali posljednje kadrove. Trebalo je poći. Svi smo ustali. Stipe Mesić me je na odlasku potapšao po ramenu uz riječi: 'Ne boj se Pope. Film ide'. Kao da je prvi htio izreći Predsjednikovu odluku koja se slutila, i koja je visjela u zraku, ali o njoj se nitko nije usuđivao prozboriti. Naime, bilo je posve jasno da sve ovisi o Franji Tuđmanu. Dok nas je sve pratilo prema vratima, približio mi se, i onako u hodu stisnuo mi ruku za pozdrav, pogledavši me ravno u oči, saveznički namignuo i diskretno klimnuo glavom. Poruku sam shvatio. Naravno, bio sam sretan.

Kasnije sam saznao da se predsjednik Tuđman nakon što nas je

ispratio, vratio u dvoranu i ponovno sam u miru odgledao ovaj dokumentarac.

Film je sutradan prikazan u udarnom terminu na HTV-u, a prethodila mu je vijest na Dnevniku o smjenjivanju i umirovljenju Josipa Perkovića. Međutim, on se kasnije, poput višeglave aždaje, vratio u igru, a nakon dolaska neokomunističke koalicija na vlast postao je jedan od njezinih glavnih obavještajnih oslonaca.”

Četvrti film o Bruni Bušiću je snimila HRT i on uglavnom sadrži dokumentarne snimke naknadnoga pokopa posmrtnih ostataka Brune Bušića na zagrebačkom groblju *Mirogoj* od 16. listopada 1999.

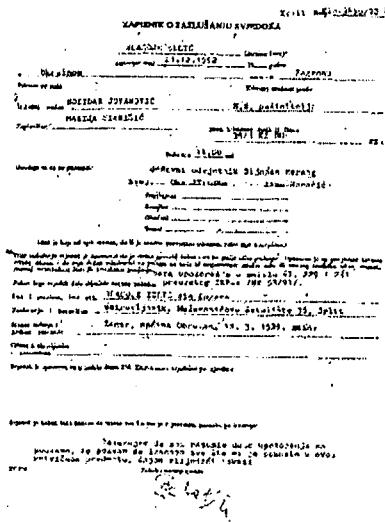
Istraga u Republici Hrvatskoj

Temeljem prikupljenih podataka *Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava* podnijela je 11. studenoga 1992. *Državnom odvjetništvu* RH krivičnu prijavu protiv Vinka Sindičića zbog sumnje da je ubio Brunu Bušića i predložila pokretanje kaznenoga postupka, te da se u tu svrhu sasluša više svjedoka, uglavnom bivših djelatnika *Službe državne sigurnosti* (SDS). Vinko Sindičić se u to vrijeme nalazio na izdržavanju 15-godišnje kazne u zatvoru, u Škotskoj, a zbog pokušaja ubojstva predsjednika emigrantske organizacije *Hrvatski državotvorni pokret* (HDP) Nikole Štedula, 20. listopada 1988.

Državno odvjetništvo RH je krajem listopada 1992. otvorilo istragu o ubojstvu Brune Bušića, a već 3. studenoga 1992. dostavilo je zamolbu nadležnom pravosudnom uredu Velike Britanije za pravnu pomoć protiv Vinka Sindičića. Saslušano je nekoliko svjedoka, bivših službenika SDS-a, za koje se pretpostavljalo da su sudjelovali u pripremi ubojstva Brune Bušića ili su o ubojstvu mogli imati relevantne spoznaje.

Prvi je saslušan Blagoje Zelić. On je 21. prosinca 1992. istražnom sucu *Županijskoga suda* u Zagrebu Božidar Jovanoviću izjavio, među inim, kako Bruno Bušić nije u početku bio predmet “obrade” *Centra SDS Split*, jer je duže vremena boravio izvan toga područja, pa je stoga formalno spadao pod “obradu” *Centra SDS Zagreb*. Međutim, kasnije je po naputcima iz

Beograda došlo do učestalih sastanaka djetatnika svih centara u Hrvatskoj na kojima je zaključeno da se intenzivira "obrada" Brune Bušića. U tu je svrhu vodstvo *Centra SDS Split* odlučilo zavrbavati Petra Gudelja koji je živio u SR Njemačkoj. Zelić je osobno putovao u München gdje je Gudelju dao naputke da se približi Bušiću i da javlja s kim se sastaje, kuda se kreće, i t.d. Osim *Centra SDS Split*, tvrdi Zelić, o Bušiću su prikupljali podatke i ostali centri u Hrvatskoj. Oni su prikupljene podatke dopremali u Zagreb, gdje je šef operative SDS-a RSUP-a bio Srećko Šimurina, a u odjelu za političko iseljeništvo radili su inspektor Duro Lukić, Maks Manfreda i Mate Kuvačić. Šef specijalne blagajne bio je Željko Barbir.

Faksimil prve stranice zapisnika o sastušanju Blagoja Zelića, Zagreb, 1992.

Iz Zagreba je stigla naredba da Matutinović pred Baričevića na vezu Zeliću, pa je zbog toga organiziran sastanak u Rimu na kojem su bili nazočni načelnik operative *Centra SDS Split* Josip Duplančić, te Čedo Matutinović, Blagoje Zelić i Neven Baričević. Zelić je na tom sastanku ocijenio da je *Marko* voljan davati relevantne podatke o Bušiću, ali da nije spremna neposredno sudjelovati u njegovoj likvidaciji. Kad je nakon tog sastanka *Marko* dojavio da je Bušić stigao u Pariz, Zelić je o tome odmah obavijestio Stanka Čolaka, koji mu je ubrzo naložio da otpuđuje u Pariz.

Načelnik *Druge uprave u Saveznom sekretarijatu unutrašnjih poslova* (SSUP), koja se bavila problematikom političkoga iseljeništva, bio je Stanko Čolak, a referenti Mićo Marčeta i Jozo Petričević. Glavni suradnik *Centra SDS Split* u Parizu, tvrdi Zelić, bio je Neven Baričević pod pseudonimom *Marko*, kojeg je najprije držao na vezi operativac *Centra SDS Split* Frane Dukić, a zatim Čedomir Matutinović.

Bušić je imao povjerenje u Baričevića i redovito je s njim kontaktirao za svojih dolazaka u Pariz.

Istu zadaću, izjavio je Zelić, dobio je i načelnik operative *Centra SDS* u Rijeci Jerko Dragin. Njima se, kao nadređeni, u Parizu pridružio inspektor Drugog odjela SDS-a RSUP-a SRH - Maks Manfreda. U Parizu su održavali kontakte prema naputcima iz Zagreba. Zelić je nadalje kazao kako su oni boravili u Parizu nekoliko dana, te da su imali zadaću pratiti Bušićevu kretanje i o tome redovito izvješćivati Čolaka i Marčetu, koji su se također nalazili u Parizu.

Jednog je dana javio *Marko* telefonom da je Bušić stigao k njemu na objed u društvu emigranta Tvrтka Butkovića. Kada je ta vijest priopćena Čolaku, on je najavio mogućnost da Zelić, Dragin i Manfreda žurno napuste Francusku. Međutim, kad je *Marko* ponovno nazvao i kazao kako je ispratio Bušića i Butkovića na željezničku postaju, Čolak je naredio spomenutoj trojici da odmah ujutro moraju oputovati vlakom u Amsterdam, a odatle zrakoplovom u Zagreb, jer da se akcija prekida.

U Zagrebu ih je, 17. listopada 1978., dočekao zamjenik ministra unutarnjih poslova SRH i ravnatelj SDS-a Vinko Bilić od kojeg su doznali da je u Parizu ubijen Bruno Bušić! Zelić je na kraju svoga izlaganja rekao kako je kasnije saznao od Čolaka i Marčeta, koji su upravljali cjelokupnom akcijom, da je tadašnji savezni ministar unutarnjih poslova Franjo Herljević prethodno *ishodio* suglasnost *Saveznog saveta za zaštitu ustavnog porekla* za Bušićevu likvidaciju.

U sljedećem razdoblju, izjave istražnom sugu Božidarju Jovanoviću dali su visokopozicionirani službenici jugoslavenske *Udbe*: Ragib Merđanić, Petar Josipović, Ivan Lasić-Gorankić i Jerko Dragin.

Ragib Merđanić koji je u međuvremenu preminuo, radio je u vrijeme ubojstva Brune Bušića u *Trećem odjelu Centra SDS Rijeka*, a koji se bavio praćenjem stranih obavještajnih služba. Budući da je u Zagrebu predavao na Višoj policijskoj školi, čitao je analitičko tvorivo RSUP-a SRH i SSUP-a o djelatnostima političkoga iseljeništva. U tom je tvorivu Bruno Bušić prikazivan kao zagovornik političkoga djehanja protiv Jugoslavije, ali u nekim i kao zagovornik primjene nasilnih metoda.

Osim spoznaja iz tog tvoriva, Merđanić je znao da u SRH postoji *udarna grupa* koja se bavi pitanjem političkog iseljeništva, i to: Jerko Dragin u *Centru SDS Rijeka*, Blagoje Zelić u *Centru SDS Split*, Josip Perković u *Centru SDS Osijek* te Srećko Šimurina, Đuro Lukić i Maks Manfreda u

središnjici republičkoga SDS-a u Zagrebu. U Beogradu su članovi udarne skupine bili Stanko Čolak i Mićo Marčeta. Merđanić je također kazao kako je siguran da su za ubojstva političkih iseljenika znali svi ministri unutarnjih poslova SRH - od *Brijunskoga plenuma* (1966. g.) do Vilima Mulca.

U vrijeme koje je prethodilo Bušićevu ubojstvu, izjavljuje Merđanić, Zelić je tri dana boravio u Rijeci kod Dragina. Zatim je *nestao* iz Rijeke, zajedno s Draginim i Vinkom Sindičićem za kojeg je znao da je suradnik *Centra SDS Rijeka* pod pseudonimom *Pitagora*.

Ivan Lasić je na saslušanju ispričao da je bio zaposlen u SDS-u od 1964. do umirovljenja 1987. U Mostaru je neko vrijeme bio jedan od vodećih u odjelu za političko iseljeništvo, a zatim je premješten u Beograd gdje je od Stanka Čolaka preuzeo dužnost načelnika *Druge uprave* SSUP-a. Čolak je imenovan savjetnikom za istu problematiku saveznoga sekretara za unutarnje poslove Stane Dolanca.

Lasića je najprije saslušao istražni sudac Božidar Jovanović, a potom suđkinja Vera Polak Presečki. Nakon što mu je na drugom saslušanju predložena prijašnja izjava, Lasić je uz neke nebitne korekcije potvrdio sve što je prije govorio. Budući da je najprije u Mostaru, a zatim u Beogradu, radio u odjelu za emigraciju, rekao je kako mu je poznato da su u tom odjelu u Beogradu bili na ključnim položajima Jovo Miloš, Stanko Čolak i Mićo Marčeta, u Zagrebu Srećko Šimurina i Đuro Lukić, u Splitu Blagoje Zelić i Maks Manfreda, koji je kasnije prešao u RSUP.

Kad je Lasić jednom
prigodom službeno došao iz

Faksimil prve stranice zapisnika o
saslušanju Ivana Lasića, Zagreb, 1993.

Beograda u Zagreb, susreo je Srećka Šimurinu, Brunu Smokvinu i Josipa Perkovića. Perković je do 1979. radio u Osijeku u odjelu za političko iseljeništvo, a potom je preuzeo dužnost načelnika tog odjela u RSUP-u. Prigodom spomenutoga posjeta, Perković se potužio Lasiću na nedolično ponašanje *Pitagore* (V. Sindičić) u Rijeci, jer da je naučio putovati po svijetu, a sada mu je sužena ta mogućnost, pa zbog toga pravi izgrede. U povodu tih neugodnosti koje je činio *Pitagora*, Perković je pričao Lasiću o *Pitagorinim* zaslugama za *Službu*, napomenuvši kako on zna da je *Pitagora* izvršio akcije "u Parizu i Veneciji, da ti dalje ne govorim". Kad se Lasić vratio u Beograd, to je ispričao Stanku Čolaku, a ovaj mu je rekao: "Bolan, Sindičić ti je takav. On ti je Pariz, Venecija i Zürich. Međutim, Josip će dok je živ imati s njim takve probleme. Sindičić se nikada neće promijeniti".

Lasić je shvatio da Čolak pod "Pariz, Venecija i Zürich" podrazumijeva ubojstva Brune Bušića, obitelji Stjepana Ševe i Stanka Nižića.

S obzirom da je Lasić poznavao i Miću Marčetu, ovaj mu se hvalio o svojim zaslugama za *Službu*, među koje je ubrajao i svoja putovanja u Pariz "zbog Brune Bušića". Marčeta mu je također govorio kako je u slučaju Brune Bušića surađivao sa Stankom Čolakom, Blagojem Zelićem i Jerkom Draginim, te da je Dragin držao na vezi *Pitagoru*, što je i Lasiću bilo poznato s radnih sastanaka. Kada je na drugom saslušanju Sindičićev branitelj predočio Lasiću dio izjave Josipa Perkovića u kojoj je Perković kategorički porekao da je s Lasićem razgovarao o slučaju Bušić, odnosno Sindičić, Lasić je objasnio da su oni govorili o slučajevima *Pariz* i *Pitagora*, što je asociralo na Bušića, Petar Josipović, koji je također u međuvremenu umro, izjavio je da je počeo raditi u *Centru SDS Rijeka* u srpnju 1976. u odjelu koji se bavio političkim iseljeništvom. Vinka Sindičića je osobno upoznao 1986., ali je još 1981. pregledavao dosje suradnika pod pseudonimom *Pitagora*, gdje je bila i sličica za dokumente, pa je on tako video da je *Pitagora* u stvari Sindičić.

Početkom godine 1993. izjavu je dao i Jerko Dragin, dužnosnik riječke *Udbe*, a koji je na vezi držao Vinka Sindičića. On je izjavio da se u *Udbi* u Rijeci zaposlio godine 1948. Od 1970. je počeo raditi kao operativac u odjelu za političko iseljeništvo, a zatim je 1973. postavljen za načelnika operative *Centra SDS Rijeka*. Na toj je dužnosti ostao do umirovljenja godine 1980.

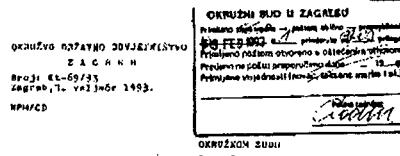
Dragin je priznao da je krajem šezdesetih godina angažirao emigranta iz Berlina Vinka Sindičića kao suradnika i evidentirao ga pod pseudonimom

Mišo. Kasnije je taj pseudonim, nakon povratka Sindičića u Jugoslaviju, promijenjen u *Pitagora*. Što se tiče ubojstva Brune Bušića, Dragin je izjavio kako je službeno doznao od šefa operative SDS-a RSUP-u Srećka Šimurine i operativca *Drugog odjela* Đure Lukića, da Bušić predstavlja jednoga od važnijih političkih iseljenika i da stoga treba stvoriti mrežu po centrima SDS-a koja će ga nadzirati.

Šimurina je dao Draginu dva telefonska broja u Londonu i zadužio ga da provjeri tko su njihovi vlasnici, na kojoj su adresi i je li тамо живи Bruno Bušić. Preko predstavništva *Jadrolinije* u Londonu je nabavio telefonske imenike i donio ih u zemlju, a još je u Londonu utvrdio da se na brojeve koje mu je dao Šimurina nitko ne javlja i o tome je obavijestio Šimurinu. Nekoliko mjeseci nakon toga, Šimurina ga je pozvao u Zagreb i dao mu zadaću da otpuđuje u Pariz gdje će kontaktirati s Maksom Manfredom.

U Parizu je sreo ne samo Manfredu nego i Blagoja Zelića. S obojicom se sastajao i izmjenjivao podatke. Prigodom zadnjeg susreta, Manfreda je kazao Draginu da su oni obavili sve što su trebali, te da je Stanko Čolak naložio da žurno napuste Pariz.

Kakav je to bio *posao* koji su oni obavili, Dragin to nije objasnio, niti je istražni sudac od njega zahtijevao da to objasni. Kad je došao na kolodvor, ugledao je Manfredu, a nekoliko koraka dalje i Zelića. Prolazeći pokraj njih, Dragin ih nije uopće pozdravio, jer su pravila SDS-a nalagala takvo ponašanje iz sigurnosnih razloga. Iz Pariza su putovali vlakom svaki u svom kupeu do Amsterdama, a iz Amsterdama zrakoplovom u Zagreb. U Zagrebu ih je dočekao Vinko Bilić i izvijestio da je Bruno Bušić ubijen.

Kio 143-1043
Zagreb 16. 10. 1992.
u vesi 61. 159. 2EP-a počinjam

ZAHTEV ZA PROVOĐENJE ISTRAŽNE

protiv:
VINKO SINDIČIĆ, star. sek. Ivana I.
Buduća rada, Marulića, rezidencija 29. 9. 1983.
adresa u Starom Đubiku, Ovčar-Krnjevićeva ulica 10.
prebivališten u Kričevi, Karan "Kričevi".
član organizacije demokratskog narodnog fronta.
član je neformalne skupine u Feretu -
- Skotala.

jer potajno očarana sumnja da je:

Dan 16. listopada 1978.g. oko 23 sati u Parizu učesniku
tun. broj 37 ulice Zadržavljive, po nazivu i u organizaciji Kričev
dvorcev učesniku tun. broj 10 ulice Šubićevi, po nazivu i bio dugogodišnji aran-
đelik, da je likvidiran novčićem trgovateljima, a učesnik tun. broj 37 ulice
Zadržavljive da ga ubrili iz automatske pistole marka "Makar" cal.
1,67 mm. u brenu Šubića pet projektila od kojih su ga dva po-
zabili i učesnik tun. broj 10 ulice Šubićevi, učesnik tun. broj 37 ulice
Zadržavljive mu pritom strijeljaju ruke dešane i levičane prugom krova, na-
mljevaju mu pritom strijeljaju ruke dešane i levičane prugom krova,
nu rame prsa, abdominalne sorte, jetra, želucu, subkardiju i crijeva.
Vinko Sindičić je takođe ubrili.

dački, drugog listu životu
poda bi time počela aktivno djelo pristiv života i tijela
ubojavačom oslanjem u čl. 159. nt. 1. KZ III.

U ovom predstavlja prijava KMP-a Republike Hrvatske od 21.
kolovoza 1979.god. učesnik tun. broj 37 ulice Šubićevi, po nazivu i
predstavnik hrvatskog pojedinca učesnik tun. broj 10 ulice Šubićevi,
16. listopada 1978.g. u Kričevi, Upravno državno udruženstvo Zagreb
zaposlen je 1. prosinca 1992.g. na istražnik učesnik tun. broj 10 ulice Šubićevi
učestvovao u provođenju latinskej rednici tuncem čl. 159. nt. 1. KZ III.

Faksimil prve stranice zahtjeva za provođenjem
istrage protiv Vinka Sindičića, Zagreb, 1993.

Dragin je naknadno izjavio da je on osobno pomagao Vinku Sindičiću da početkom godine 1979. dobije zemljište i navjeru za gradnju kuće u Rijeci. Sindičićevi jamci za navjeru bili su Draginovi znanci, ugledni Riječani, sveučilišni profesori Danijel Rukavina i Slobodan Marin.

Nakon ovih izjava zagrebačko Županijsko odvjetništvo podnijelo je 3. veljače 1993., "temeljem čl. 45. 2. tč. 2. i čl. 158. st. 1. i 2. u vezi čl. 157. ZKP-a, Zahtjev za provedbom istrage protiv Vinka Sindičića zbog osnovane sumnje da je ubio Brunu Bušića."

Tri godine kasnije, 27. lipnja 1996., kad je postalo jamačno da bi Vinko Sindičić mogao biti otpušten iz britanskoga zatvora, tadašnji ministar pravosuđa RH, Miroslav Šeparović, podnio je zahtjev vlastima Velike Britanije za njegovim izručenjem.

Prije nego što je izručen, Vinko Sindičić je 27. kolovoza 1998. uputio prijeteće pismo, i to na engleskom jeziku, *Predsjedniku RH, dr. Franji Tuđmanu*. Prijevod tog pisma glasi:

"Štovani g. Tuđman,

razlog moga očitovanja na engleskom, a ne na hrvatskom, ili bilo kom drugom jeziku, je u interesu drugih zainteresiranih, koji govore različitim jezicima, te smatram potrebnim očitovati se na jeziku razumljivom diljem svijeta.

Ovo Vas može iznenaditi, no činjenica je da sam osobno, prije godinu dana, zamolio Josipa Perkovića da vam se, po mojim uputama, obrati. Kako on to nije učinio, pismeno Vam se obraćam.

Obavijestili su me nadležni organi britanskih vlasti da je Hrvatska država, čiji ste Vi predsjednik, tražila moje izručenje. To je sve što o tome znam, za sada.

No zapreka postoji u činjenici da se zločin, za koji Hrvatska traži moje izručenje, dogodio na državnom teritoriju Francuske, a ne na Vašu žalost na teritoriju Hrvatske, to jeste na hrvatskome tlu. Time Hrvatska ostaje samo u ulozi treće strane, bez ikakve nadležnosti u navedenom predmetu.

Kako sam zaključio da osnovni razlog podnošenja Zahtjeva za izručenje, te britanska volja da udovolji tom zahtjevu, leži u međudržavnoj zavjeri s ciljem pružanja pomoći pri zajedničkom rješavanju problema koji se odnosi na mene. U toj zavjeri me Zdravko

zašto su se sada okrenuli protiv mene? No, s obzirom na loše iskustvo u ovoj zemlji, mislim da nije preporučljivo izlagati ništa više, osim pred sudom, i što dalje od Britanije. Ne želim imati ništa s dubokim neznanjem naivnih koji o ovome ne znaju ništa, tražeći svoj opstanak unutar britanskih tajnih službi.

Ja sam ih dobro poznavao, i prije no što ste Vi postali službeno politički aktivni. Oni su metodom subordinacije, izdali naredbe koje sam odbio izvršiti, ali po britanskoj ingerenciji sam se ipak našao u zatvoru. Nastavili su dalje sa glavnom optužbom o navedenim ubojstvima koja sam trebao izvršiti, no i s ostalim optužbama.

Ako ništa drugo, ni Vi niti Vaši britanski suučesnici, ne možete poreći saznanje o stvarnom djelovanju Vaših sljedbenika. Na Vama je etička i moralna obaveza, kao i dužnost, jednako tako i na Britancima, da u skladu s odredbama međunarodnoga krivičnog prava postupite prema ovoj gospodi. Vi i Britanci ste pokrenuli sve ovo, a ne ja, zar ne? Niti Vi niti Britanci ne možete biti arbitri u sporu u kom ste i sami sudionici.

Ukoliko ustvardite da nemate nikakve dokaze o gore navedenome, ustupiti ću Vam ih osobno.

Zdravko Mustać i njegov sljedbenik bili su i još su, iako sada u drugoj odori, Vaši najbliži suradnici. Isti oni koji su bili iza naredbe zbog koje sam se našao u Škotskoj.

Sada se pripremam napisati materijal za optužnice protiv obojice, Zdravka Mustaća i njegovog sljedbenika Josipa Perkovića, za različite relevantne organe uglednih država koje su se susretale sa sličnim ozbiljnim optužbama, posebno onima koje se odnose na zločine kao što je onaj u Parizu i kao dodatak ovaj zločin sada. Nadam se da će taj materijal za optužnice doći na stolove relevantnih tijela tih država, negdje tijekom sljedećeg tjedna.

Unatoč svemu, nepotreban korak koji sad pravim nakon gotovo 10 g. provedenih u britanskom zatvoru i, također, ovim ogorčenim tonom formulirano pismo koje šaljem, ne može me inkriminirati za nanošenje štete hrvatskim interesima, jer to ne činim. To ste bili Vi i Vaši sljedbenici koji ste željeli očistiti Augijevu štalu. I ja sam za istu stvar, no to je Vaša štala iz koje se smrad širi.

Ova afera je, što se mene tiče, do sada bila samo preludij za remek djelo. Svi moji neprijatelji, bez iznimke, biti će pogodeni. Naime, ljudi koji sjede u kućama od stakla ne bi smjeli bacati kamenje.

Prije no završim ovo pismo, molim dopustite mi da izrazim svoje obećanje. Ovo što ću pokrenuti nije usmjereno protiv Hrvatske države i njenih interesa, niti protiv hrvatskog naroda općenito, ali će biti odgovor ad rem, ad hominem samo u onoj mjeri koliko je to neizbjegljivo.

Uvjeravam Vas u svoju duboku i iskrenu naklonost ubuduće, kao i u odanost hrvatskoj državi i naciji.

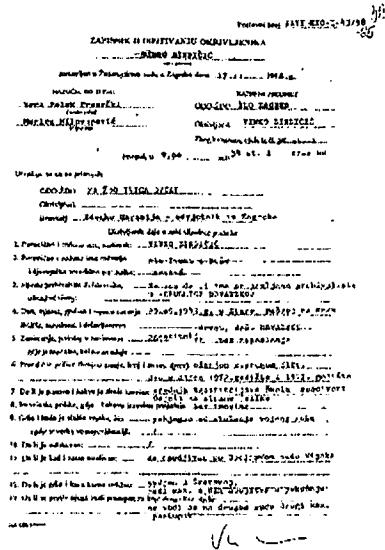
Iskreno Vaš, Vinko Sindičić.”

Suđenje Vinku Sindičiću

Vinko Sindičić je izručen Hrvatskoj 16. studenoga 1998. i već sljedećeg dana priveden istražnoj sutkinji kojoj je dao izjavu. On je priznao da je ljeti 1978. dobio nalog od *Udbe* da ubije Brunu Bušića, najprije u Londonu i potom u Parizu. Zbog toga je dva puta putovao u London i dva puta u Pariz. Priznao je da se je na dan ubojstva Brune Bušića nalazio u Parizu, ali da je zbog njegove navodne višestruke sabotaže u izvođenju tog nedjela zadaća mu neposredno pred izvedbu bila oduzeta. Znači, likvidaciju nije počinio on, nego netko drugi. Kasnije je taj dio izjave promijenio, tvrdeći da u Parizu nije bio na sam dan ubojstva Brune Bušića, nego nekoliko dana ranije.

Ponovno je saslušana većina svjedoka kao i tijekom ranije istrage, osim Ragiba Merđanića i Petra Josipovića koji su u međuvremenu umrli, odnosno poginuli. Jerko Dragin i Ivan Lasić su više-manje potvrdili ranije izjave, kao i Blagoje Zelić koji je nekoliko mjeseci nakon toga umro.

Saslušani su i neki novi svjedoci. Primjerice, Lovorka Marušić-Vilenica, bivša nevjenčana supruga Vinka Sindičića, koja je na prvom saslušanju izjavila da je sa Sindičićem živjela u izvanbračnoj zajednici od 1982. do 1988. Rekla je da do Sindičićeve uhidbe u Škotskoj nije sa sigurnošću znala da on radi za SDS, ali je to mogla razaznati iz njegova ponašanja i druženja s inspektorima SDS-a. Također, u njihovu je stanu u Rijeci, Vinko Sindičić držao jedan kovčeg koji ona nije otvarala, jer joj je on rekao da je unutra njegova dokumentacija. Negdje 1989. ili 1990. pozvali su je u MUP

Faksimil prve stranice zapisnika o saslušanju Vinka Sindičića, Zagreb, 1998.

Vinko Sindičić prigodom prvoga posjeta zatvoru u Škotskoj rekao da potraži Josipa Perkovića i neka mu kaže gdje se on nalazi. Nakon povratka iz Škotske, Lovorka Marušić je kontaktirala s Perkovićem i prenijela mu Sindičićevu poruku. Perković joj je, među ostalim, rekao kako trebaju ostati u vezi. Poslije je ona svaki put kad je išla u posjet Sindičiću izvješćivala Perkovića. Perković je Sindičiću slao poruke, među ostalim, "da bude jak i da se drži".

Sefovi hrvatske *Udbe*, Srećko Šimirina, Zdravko Mustać i Josip Perković kao i Max Manfreda te tadašnji šef zagrebačke *Udbe* - Josip Drpić, izjavili su da praktički ništa ne znaju o likvidaciji Brune Bušića niti bilo kojega drugoga hrvatskog emigranta. Samo je bivši djelatnik splitske *Udbe* - Marko Križanović koji je svjedočio 25. veljače 1999. dao neke važne podatke ne samo za suđenje Vinku Sindičiću, nego i općenito za rasvjjetljavanje ubojstava hrvatskih političkih emigranata.

Državno odvjetništvo je 10. svibnja 1999. podiglo optužnicu protiv Vinka Sindičića, a glavna raspra je započela 8. studenoga 1999. pred Županijskim sudom u Zagrebu. Tijekom glavne raspre svjedočilo je još nekoliko novih svjedoka među kojima je bio i auktor ovoga priloga, Bože Vukušić.

gdje su joj rekli da tu dokumentaciju uništi, a kad je ona u svezi s tim pitala Sindičića, on joj je rekao neka učini kako joj je rečeno. Međutim, Lovorka Marušić-Vilenica se nekoliko dana nakon davanja te izjave javila zamjeniku županijskoga državnog odvjetnika Ivici Ovčaru i priopćila mu da bi dopunila svoju izjavu. Tom prigodom mu je predala dio Sindičićeve dokumentacije.

Na ponovnom saslušanju, pred istražnom sutkinjom je inzistirala da Vinko Sindičić ne bude nazočan njezinu svjedočenju, jer ju njegova nazočnost čini neuroznom. Ovom prilikom, Lovorka Marušić se prisjetila, da joj je

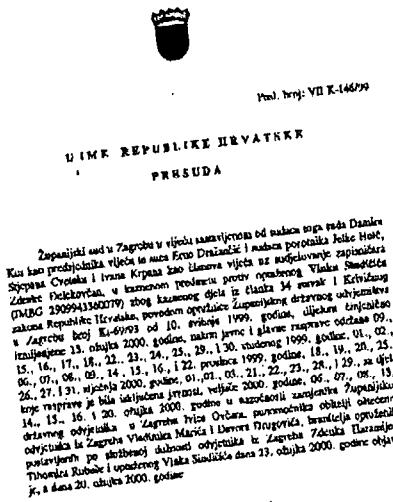
Presuda bez epiloga

Na kraju je sve završilo oslobođajućom presudom. Sudsko vijeće Županijskoga suda u Zagrebu, pod predsjedavanjem zamjenika predsjednika Županijskog suda Damira Kosa, "temeljem članka 340 točka 3 Zakona o krivičnom postupku" oslobodilo je 23. ožujka 2000. Vinka Sindičića svake odgovornosti.

Takva presuda nije predstavljala posebno iznenadenje, ne samo zato što su agitpropovci neokomunističkih ustrojba mjesecima najavljuvali takav rasplet događaja, nego još više zbog toga što, objektivno gledajući, iako je tužiteljstvo imalo vjerodostojne indicije da je Vinko Sindičić bio barem umiješan u pripreme za ubojstvo Brune Bušića, tijekom istrage i suđenja nisu pronađeni nepobitni dokazi na temelju kojih bi se njega moglo i osuditi. Postavlja se, međutim pitanje, koliko su se hrvatska redarstvena i pravosudna tijela trudila da do tih dokaza dođu.

Kao neposredni sudionik cijelog tog slučaja, od predistražnih radnji do - još uvijek nepravomoćne - presude, mogu javno posvjedočiti da je moje duboko uvjerenje kako stvarna želja za otkrivanjem egzekutora, nalogodavaca i organizatora ubojstva Brune Bušića ni u jednom trenutku postupka nije postojala. Odnosno, da je većina radnji koja su poduzela nadležna državna tijela - izuzev *Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*, a koja nije ni mogla neposredno utjecati na rad redarstvenih i pravosudnih tijela - bila usmjerena na otklanjanje istrage od organizatora i nalogodavaca ubojstva. Najvjerojatnije,

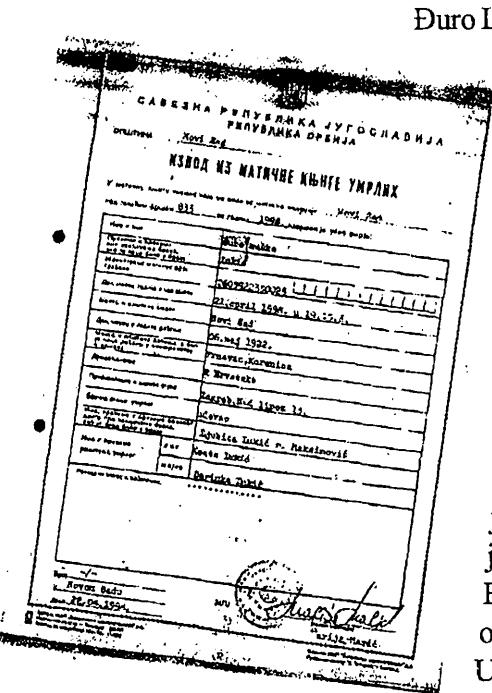
Faksimil prve stranice presude
Vinku Sindičiću, Zagreb, 2000

Oprudjeni VINEO SINDIČT, JMKU 209943-60079, im
Ivana i Josice nadre Martić, rođe 29. rujca 1943., godine
u mjestu Staro Batočje, a prehrabljena u Rijeci, u ulici Kralja
Horvata 5, Hrvat, dežurniški Kapetan Hrvatske, nepriznate
bez zaplenjenja, članice nepriznate FNRJ, tada drugi dječac
plavom, rođen 06. ljeta, her osimček, bez imjuna
nepriznati, protiv kojega će se učiti drugi karnevalni postupak

samo zahvaljujući činjenici što se Vinko Sindičić u to vrijeme nalazio u škotskom zatvoru, s perspektivom da će još godinama u njemu ostati, dopušteno je usmjeravanje istrage prema njemu kao mogućem ubojici.

Kad je, međutim, došlo vrijeme za Sindičićevu izručenje i suđenje, pokrenut je golemi stroj, utjelovljen u sustav državne uprave, koja zapravo predstavlja neku vrst paradržavne ustrojbe sastavljene od pojedinaca iz staroga partijsko-udbaško-kosovskog aparata, čija je moć još uvijek presudna u ovoj zemlji, a nakon dalekosežnih Sindičićevih ucjena i realne pogibelji da bi njegovo *pjevanje* moglo uzdrmati temelje neokomunističkog establišmenta u Hrvatskoj, pravosudna tijela RH počela su postupati kao da je donesena odluka ne samo da se ne smije tragati za novim dokazima o mogućoj Sindičićevoj krivnji, nego su i mnogi svjedoci na suđenju povukli dio svojih izjava kojima su ranije teretili Sindičića. Zahtjev za proširenje istrage protiv nalogodavaca i organizatora ubojstva Brune Bušića – do današnjeg dana nije ni razmatran.

Đuro Lukić koji je od početka istrage spominjan kao jedan od glavnih organizatora ubojstva Brune Bušića, a praktički je cijelo vrijeme živio u Zagrebu, uopće nije bio predviđen za saslušavanje. Njegovo svjedočenje definitivno je skinuto s dnevnog reda kad je iz Novoga Sada stigao *Izvod iz matične knjige umrlih* prema kojem je dotični navodno tamo umro 21. travnja 1988.

Također, nije saslušan ni Svetozar Bilušić, najprije načelnik operative i potom glavni šef u *Centru SDS-a Zagreb*, koji je – prema ono malo dokumentacije što je ostala – bio prvozaduženi za obradu Brune Bušića u Hrvatskoj. *Sudsko vijeće* odbilo je pozvati kao svjedoka Zlatka Uzelca, ministra unutarnjih poslova SRH u vrijeme ubojstva Brune Bušića.

Faksimil *Izvoda iz matične knjige umrlih* o smrti Đure Lukića, Novi Sad, 1998.

Vinko Sindičić je u svojoj izjavi spomenuo nekog Luku Sekulu iz Švedske kao navodnoga profesionalnoga *Udbinog* ubojicu. Kako su redarstvena i pravosudna tijela reagirala na to? Poslala su mu poziv za svjedočenje. Međutim, kako proizlazi iz dokumentacije *Policijске uprave (PU) Splitsko-dalmatinske*, Luka Sekula je na vrijeme znao što ga očekuje. On je 21. listopada 1998., dakle mjesec dana prije prve Sindičićeve izjave, posjetio PU *Splitsko-dalmatinsku*, izvadio nove dokumente, bratu dao javnobilježnički ovjerenu punomoć da u njegovo ime može raspolagati njegovom imovinom i nepovratno nestao u Švedskoj, čije je i državljanstvo u međuvremenu dobio. Jesu li hrvatska redarstvena i pravosudna tijela kontaktirala odgovarajuće švedske ustanove i pokušala saznati što taj osumnjičeni profesionalni ubojica danas radi? Naravno da nisu!

Ali to nije bilo dovoljno: pored činjenice da se nerijetko tijekom suđenja nije znalo sudi li se Vinku Sindičiću zbog sumnje da je ubio Bruna Bušića ili se istražuje sADBINA Blagoja Zelića iz 1992. godine, te što je zbog izostanka bilo kakve ozbiljne istrage o ubojstvu Brune Bušića jednostavno morala biti donesena oslobađajuća presuda protiv Vinka Sindičića, sudska vijeće Županijskog suda u Zagrebu na čelu sa sucem Damironom Kosom, zamjenikom predsjednika Županijskog suda, napravilo je korak naprijed – pokušalo je dokazati “premisu” da *Udba* nije koristila likvidacije političkih protivnika kao sustavni dio svoga rada /”Premisa da je Služba državne sigurnosti izdala nalog za ubojstvo Brune Bušića kao individualni slučaj, a ne sistemski pristup djelovanja...”/. Je li stvarni cilj oslobađajuće presude protiv Sindičića zapravo bio amnestirati *Udbu* od zločina koje je počinila?!

Dapače, u obrazloženju presude kao mogućnost se ne odbacuje

špekulacija da je Bruno Bušić ubijen "u međusobnom emigrantskom obračunu". Za tu tvrdnju sud koristi izjavu bivšega emigranta koji se sam javio sudu da bi svjedočio.

Svjedok, piše u presudi, "*navodi, kako je već to ranije opisano, da je telefonom razgovarao i sa samim Brunom Bušićem, i to pola sata prije njegovog ubojstva... Kako je već ranije opisano, upravo u tome telefonskom razgovoru Bušić mu je rekao da ga zove iz Pariza te da se pored njega nalazi Ante Kovač sa jednim svojim 'klokanom', a za kojeg Kovača je svjedoku opisao da se radi o osobi koja je javno izricala prijetnje ubojstvom Bruni Bušiću*".

Ante Kovač, emigrant iz Cannbere, bio je suradnik *Udbe*, i to Blagoja Zelića, pod pseudonimom *Ivo*. Međutim, on se u to vrijeme pouzdano nije nalazio u Parizu, već je bio u Australiji. Sud nije ni pokušao provjeriti svjedokovu informaciju o tadašnjem Kovačevu boravištu, kao ni tvrdnju da je razgovarao s Brunom Bušićem. Osim toga, Stojan Rašić kod kojega je Bruno Bušić toga dana ručao, a kojega sud nije želio pozvati kao svjedoka, više puta je javno izjavio kako je dotični svjedok toga dana zaista pokušavao razgovarati s Brunom Bušićem – ali je Bruno odbijao svaki kontakt zato što su taj svjedok i jedan drugi emigrant, koji se također na vlastiti poticaj prijavio za svjedoka u procesu, pronevjerili veću svotu organizacijskoga novca koji im je Brune Bušić godinu dana ranije povjerio.

Dotični svjedok je svojim svjedočenjem dao Sindičiću dodatni alibi, jer je izjavio da je toga dana razgovarao i s Vinkom Sindičićem – u Opatiji. Zašto je to učinio? Možda se odgovor krije u izjavama bivših djelatnika KOS-a koji su još devedesetih godina, rekonstruirajući mrežu suradnika KOS-a u emigraciji, na vrlo visoko mjesto stavili upravo ime toga svjedoka. Za drugoga svjedoka, koji se prikazivao kao *veliki Hrvat*, pouzdano se zna da surađuje s njemačkom obaveštajnom službom BND (*Bundesnachrichtendienst*).

Rasvjetljavanje tragične i još uvijek misteriozne smrti Brune Bušića neizostavno naglašava djelovanje jugoslavenskoga represivnog aparata, posebice njegove tajne policije. Odnos *Udbe* prema hrvatskoj političkoj emigraciji svima je poznat. Međutim, nositelji svih metoda borbe protiv hrvatske političke emigracije, kompromitiranja njezinoga političkog značenja te ozbiljnosti i opravdanosti njezine borbe za slobodnu Hrvatsku, nisu ni približno otkriveni.

Bruno Bušić, kad se godine 1975. osvrtao na *Hrvatsko proljeće*, istaknuo je da su hrvatski komunisti propustili prigodu za obračun sa prosrpskim *Udbinim* aparatom nakon Rankovićeva pada: "U Hrvatskoj se nakon pada Rankovića govorilo da u Hrvatskoj policija nije bila pod izravnom kontrolom. U Hrvatskoj je policijski teror bio najjači, najobuhvatniji, mnogo veći nego na Kosovu". Takvo razmišljanje nije ni danas izgubilo aktualnost. Naslijedeni državni aparat, nakon stvaranja samostalne hrvatske države, nije doživio bitnu preobrazbu, pa tajni i javni subjekti personificiranoga komunističkog zla i dalje djeluju punom snagom.

Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava je rekonstruirala postupak traženja suglasnosti, izdavanja naredaba i organiziranja ubojstava hrvatskih političkih emigranata:

"Postupak donošenja odluke o likvidaciji nekog političkog emigranta te njenom izvođenju bio je neslužben, ali precizno razrađen. Procjena o stupnju nepoželjnosti ili opasnosti nekog emigranta po jugoslavensku državu te prijedlog njegove otmice ili likvidacije u principu je dolazio iz savezne centrale SDB-a u Beogradu, ali je mogao doći i iz republičke centrale SDS-a, pa čak i iz samog centra SDS-a u kojem je vođena tzv. obrada dotičnog emigranta.

Za organizaciju tih akcija također je bila nadležna Druga uprava SSSUP-a, uz koordinaciju s minimalnim brojem osoba iz nadležnih republičkih središta i regionalnih centara SDS-a. O namjeri da se izvede 'ofenzivna akcija' izvještavalo se saveznog sekretara za unutrašnje poslove. U vrijeme kad je Franjo Herljević bio savezni sekretar za unutarnje poslove, budući da je bio u izvrsnim osobnim odnosima s Josipom Brozom Titom, mogao je kod njega doći kad je htio. Svjedoci izjavljuju da bi mu obično u ožujku ili travnju mjesecu svake godine opširno referirao o sigurnosnoj situaciji i saznanjima o planovima emigracije. Tada bi mu naveo imena nekolicine emigranata prema kojima bi se eventualno trebalo poduzeti 'ofenzivne akcije'. U tu svrhu Herljević je čak predlagao osnivanje Odjela za posebne zadatke pri Drugoj upravi SSUP-a, ali taj prijedlog nije realiziran jer je zaključeno da bi se time povećala opasnost dekonspiracije službenika SDB-a. Ukoliko bi Tito odobrio akciju, savezni sekretar za unutrašnje poslove izvještavao bi svog kolegu na republičkoj razini s čijeg je područja bio podrijetlom

dotični emigrant. Tada je odgovarajuću suglasnost za 'ofenzivnu akciju' morala dati republička vlast. Republički sekretar za unutrašnje poslove tražio je suglasnost republičkog i partijskog rukovodstva.

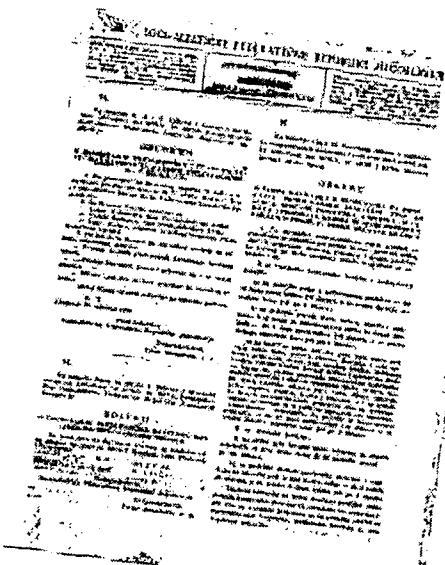
Izjave svjedoka iz vrha struktura hrvatske, bosansko-hercegovačke i savezne Službe državne sigurnosti potvrđuju ostala saznanja da SDS nije mogla poduzeti nijednu ozbiljniju akciju bez odobrenja državnog i partijskog vrha republike i saveza. Iz sažetka tih izjava može se zaključiti da je Služba državne sigurnosti bila politička policija, odnosno u funkciji politike vladajuće partije Saveza komunista. Svjedoci doslovno izjavljuju da se nije smjelo ništa dogoditi što nije odgovaralo partiji. Služba nije smjela izvoditi ni bezazlenije akcije ukoliko bi time narušavala neki interes politike. Partija je davala naređenja i smjernice za rad, a SDS je bila samo izvršilac. U Izvršnim komitetima i Predsjedništvima SK postojale su osobe, npr. jedan od izvršnih sekretara, koji su nadgledali i usmjeravali rad SDS-a. Također, pri predsjedništvu republika i predsjedništvu SFRJ postojao je Savjet za zaštitu ustavnog poretku. Taj Savjet je dozvoljavao posebne aktivnosti organima unutrašnjih poslova, posebno Službi državne sigurnosti, uz prethodnu konzultaciju i suglasnost republičkog i saveznog političkog i državnog vrha." (Izvješće o radu Vijeća za utvrđivanje poratnih žrtava komunističkog sustava ubijenih u inozemstvu od 30. rujna 1999.)

Prema Službenom listu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), tadašnji predsjednik SFRJ Josip Broz Tito, proglašio je 26. prosinca 1974. *Zakon o saveznim savjetima*, a 10. siječnja 1975. tadašnji potpredsjednik predsjedništva SFRJ Petar Stambolić donio je *Odluku o imenovanju predsjednika i članova tog Savjeta*:

"1. Za predsjednika Saveznog savjeta za zaštitu ustavnoga poretka imenuje se dr. Vladimir Bakarić, član Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

2. Za članove Savjeta imenuju se:

- Lazar Koliševski, član Predsjedništva SFRJ,
- Vidoje Žarković, član Predsjedništva SFRJ,
- Stane Dolanc, sekretar Izvršnog komiteta Predsjedništva CKSKJ.

Faksimil odluke iz *Službenog lista SFRJ*, Beograd, 1975.

predsjednik *Sabora* Ivo Savjet za zaštitu ustavnog poretku.

Mjesec dana kasnije, 7. svibnja 1975., donesena je odluka o formiranju Savjeta za zaštitu ustavnog poretku:

“Za predsjednika Savjeta za zaštitu ustavnog poretku imenuje se Zvonimir Jurišić, član Predsjedništva SR Hrvatske.

Za članove Savjeta za zaštitu ustavnog poretku imenuju se:

Boris Bakrač, član Predsjedništva SR Hrvatske, predstavnik Predsjedništva SR Hrvatske,

Kazimir Jelovica, član Predsjedništva SR Hrvatske, predstavnik Predsjedništva SR Hrvatske,

Eduard Cenčić, predsjednik Odbora za narodnu obranu i državnu sigurnost Sabora SR Hrvatske, predstavnik Sabora SR Hrvatske,

Marko Bezer, član Predsjedništva CK SKH, predstavnik CK SKH,

Mirko Bošković, sekretar Republičke konferencije SSRNH, predstavnik Republičke konferencije SSRNH,

Slavko Sadecki, tajnik Vijeća Saveza sindikata Hrvatske, predstavnik Vijeća Saveza sindikata Hrvatske,

3. Po položaju članovi su Saveznog savjeta za zaštitu ustavnoga poretku:

- Džemal Bijedić, Predsjednik Saveznoga Izvršnog vijeća,
- Franjo Herljević, savezni sekretar za unutrašnje poslove,
- Nikola Ljubičić, savezni sekretar za narodnu obranu,
- Miloš Minić, savezni sekretar za vanjske poslove.”

Predsjednik Predsjedništva SRH Jakov Blažević proglašio je 1. travnja 1975. Zakon o republičkim savjetima, kojega je Sabor Socijalističke Republike Hrvatske donio na sjednici Društveno-političkog vijeća 26. ožujka 1975. o potpisali su ga predsjednik tog vijeća Dragutin Rafaj i Perišin. Tim zakonom osnovan je republički

Perišin. Tim zakonom osnovan je republički

Ico Simčić, potpredsjednik Privredne komore Hrvatske, predstavnik Privredne komore Hrvatske.

Po položaju su članovi Savjeta za zaštitu ustavnog poretka:

Jakov Sirotković, predsjednik Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske,

Zlatko Uzelac, republički sekretar za unutrašnje poslove,

Milivoj Gluhak, republički sekretar za narodnu obranu,

Mate Bilobrk, komandant Glavnog štaba narodne obrane.”

Prema rekonstrukciji *Komisije za utvrđivanje ratnih i pôratnih žrtava*, slijedeći državni i partijski dužnosnici su morali imati određenu ulogu u slučaju ubojstva Brune Bušića: Josip Broz Tito - *Predsjednik Predsjedništva SFRJ*; Stane Dolanc - *Sekretar Izvršnog komiteta Predsjedništva CKSKJ*; Vladimir Bakarić - *Predsjednik Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka*; Franjo Herljević - *Savezni sekretar za unutarnje poslove*; Stanko Čolak - *Načelnik Druge uprave SSUP-a*; Mićo Marčeta i Josip Petričević, inspektorji u *Drugoj upravi SSUP-a*; Jakov Blažević i Milan Mišković - *Predsjednik i potpredsjednik Predsjedništva SRH*; Milka Planinc - *Predsjednica Predsjedništva CK SKH*; Marko Bezer - *Izvršni sekretar Predsjedništva CK SKH*; Zlatko Uzelac - *Republički sekretar unutrašnjih poslova SRH*; Vinko Bilić - *Rukovoditelj SDS RSUP-a SRH*; Srećko Šimurina - *Načelnik Drugog odjela RSUP-a SRH*; Đuro Lukić i Max Manfreda - inspektorji *Drugog odjela RSUP-a SRH*; te Blagoje Zelić, Jerko Dragan i Josip Perković, načelnici *Drugih odjela* centara SDS-a u Splitu, Rijeci i Osijeku.

Davor Butković u *Globusu* od 20. lipnja 2001., analizirajući odnose između Dražena Budiše i Ivice Račana, prepičava jedan njihov razgovor u kojem se spominja Bruno Bušić:

“Sjećam se, primjerice, kad smo jedne večeri u Londonu raspravljali o tekstu što ga je ‘Jutarnji list’ objavio o stvarnom značaju Bruna Bušića. ‘Jutarnji’ je u tom članku žestoko osporio Bušićevu važnost za hrvatsku političku scenu, s čime se i Račan složio, dok je Budiša snažno zagovarao Bušića.”

Butković ne piše je li Ivica Račan govorio o mogućem današnjem značenju Bušića pod prepostavkom da Partija, čijem vodstvu je Račan tada pripadao, nije izdala nalog za Bušićovo ubojstvo, niti je li govorio o mogućem

Povratak Brune Bušića u domovinu

Rodbina Brune Bušića i *Zaklada Ante Bruno Bušić* (*Zaklada ABB*), osnovana krajem 1992. godine, kojoj je na čelu Brunin bratić Ante Petric, bivši pomoćnik ministra obnove, useljeništva i razvička, potaknuli su godine 1997. prijenos posmrtnih ostataka Brune Bušića s pariškog groblja *Pere-Lachaise* u Domovinu. Zaklada ABB je, prema idejnom rješenju grobnice-spomenika akademiske kiparice Marije Ujević i koauktora dipl.inž.arh. Marka Milasa, dala izgraditi grobnicu na *Mirogoju*, a zakonski nasljednici Brune Bušića podnijeli su *Komisiji zahtjev za organizacijom prijenosa posmrtnih ostataka*.

Zahvaljujući razumijevanju *Poglavarstva Grada Zagreba* koje je dodijelilo zemljište za grobnicu i *Vlade RH*, ponajprije svojedobne suradnice Brune Bušića dopredsjednice *Vlade* dr. Ljerke Mintas-Hodak i zamjenika ministra financija Mije Jukića, koja je osigurala potrebna sredstva za izgradnju grobnice, kao i *Ministarstva vanjskih poslova RH*, koje je uspjelo diplomatskim putem prebroditi određeno nerazumijevanje francuskih vlasti za prijenosom posmrtnih ostataka Brune Bušića u domovinu, napokon su 8. listopada 1999. oni ekshumirani i 10. listopada 1999. svečano ispraćeni u prostorijama *Hrvatske katoličke misije* u Parizu, a nakon veličanstvenoga oproštaja 15. listopada 1999. u Preporodnoj dvorani *Narodnog doma HAZU-a* u Zagrebu i pokopani 16. listopada 1999. u *Aleji branitelja* na zagrebačkom groblju *Mirogoj*.

Bruno Bušić kao osebujna, stvaralačka, posve jasno i povijesna ličnost svojim intelektualnim, spisateljskim i političkim zauzimanjem, ali isto tako i svojom nasilnom smrću zrcali jedno razdoblje hrvatske povijesti u svoj punini svojega života.

Već tad kada je Bruno ubijen, znalo se, da je pucanj u njega bio pucanj u Hrvatsku. Budući da je Bruno Bušić bio personifikacija stoljetne hrvatske težnje za vlastitom državom, bijaše to ipak pucanj u prazno jer Bruno nije mogao biti likvidiran tek s nekoliko hitaca.

Ispraćaj posmrtnih ostataka
Brune Bušića iz Pariza,
10. listopada 1999.

Predsjednik Republike Hrvatske
dr. Franjo Tuđman
u počasnoj straži uz lijes Brune Bušića
u Preporodnoj dvorani HAZU-a,
15. listopada 1999.

Hajdučka družina
Mijata Tomića
drži počasnu stražu
uz lijes Brune Bušića

Hrvatski generali
u počasnoj straži

Rodbina Brune Bušića
na pogrebu, Mirogoj,
16. listopada 1999.

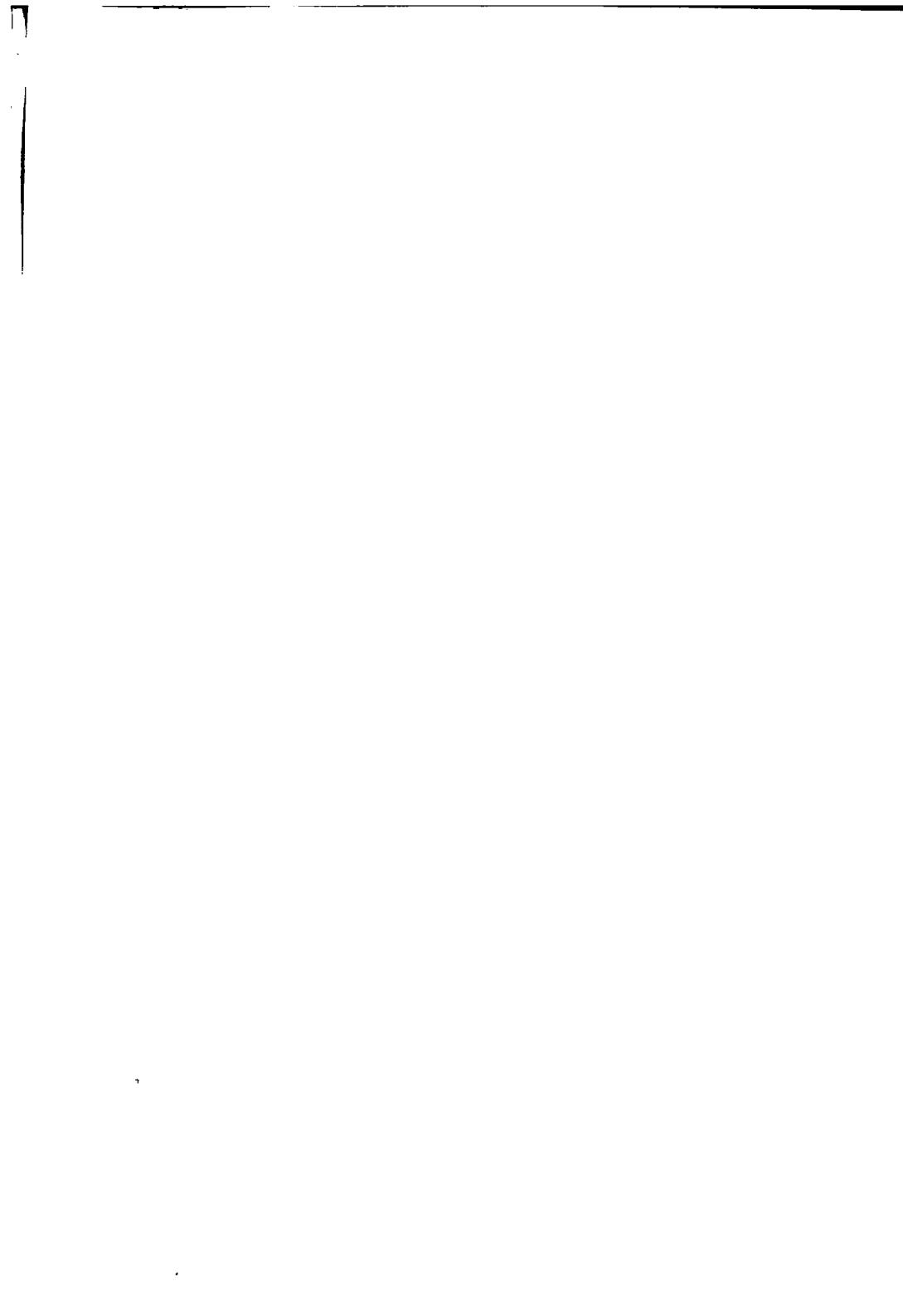
General-pukovnik
Željko Glasnović,
zapovjednik brigade HVO-a
Ante Bruno Bušić,
drži oproštajni govor

Visoki politički i državni
dužnosnici oprštaju se
od Brune Bušića

Posljednje počivalište
Brune Bušića u
Aleji branitelja na Mirogoju

Vlado Šakić:

BUŠIĆEVA RUKA NA HRVATSKOJ

i

Bruno Bušić na Festivalu pjesme i plesa, Pariz, 1970.

Korijeni pobune

Zacijelo je dilema, što u životu možemo a što ne možemo mijenjati jedna od najčešćih ljudskih dvojba. Iskustvo nas uči da su pokušaji promjene vlastite ličnosti ili okoline uvijek povezani više-manje s trpljenjem, traumom ili žrtvom. Stoga zajedničko iskustvo, znanja i vjerovanja proizšla iz sustava poput znanosti ili religije pokušavaju kreirati temeljna usmjerena i standarde življena, koji bi nam trebali olakšati dvojbu što je moguće, a što nije moguće mijenjati u našim ljudskim životima i našim okolinama.

Nu, s druge strane, politika i njezin najnehumaniji plod – ideologija, nastoje uvijek iznova ustrojiti život prema obrascima koje je najlakše nadzirati. Budući da te obrasce u suvremenom svijetu najčešće kreira ova ili ona elita koja se skriva iza ove ili one ideologije, najčešće su u većem ili manjem raskoraku s, takozvanom, narodnom ili individualnom voljom. A, upravo taj *raskorak* je temeljni uzrok pojedinačnih ili društvenih pobuna. Što je veći, pobuna je jača.

Tako znamo da na osobnoj razini ne možemo promijeniti biološke roditelje. Možemo ih se odreći, ako nam se ne čine dobrima, živjeti bez njih, zamijeniti ih skrbnicima koje možemo nazivati roditeljima, ali činjenicu da su nam roditelji oni čiji smo biološki izdanak ne možemo promijeniti. Ako ih se odrekнемo, pokušamo zamijeniti, pobegnemo od njih ili ih ubijemo mi smo se zapravo pobunili između raskoraka kakve roditelje želimo i kakve imamo. Ali činjenicu da su nam roditelji nismo promijenili.

Mjesto rođenja također ne možemo izbrisati. Nu, za razliku od bijega od roditelja ili pokušaja njihove zamjene, bijeg ili promjena mjesta rođenja najčešće ne izaziva toliku trpnju. Pogotovo ako je to dragovoljni čin, to jest nije učinjen pod izravnom ili neizravnom prisilom. Zbog toga što ne možemo promijeniti činjenicu tko su nam roditelji, ne možemo istodobno promijeniti niti činjenicu koje nam je društvo podrijetlo. Bilo da se radi o zavičajnom, subkulturnom, kulturnom, vjerskom,

nacionalnom ili inom vidu našega društovnoga podrijetla, nasljeđujemo ga rođenjem u određenoj okolini. Mi se protiv te činjenice također možemo pobuniti, ali je ne možemo promijeniti.

Drugim riječima, neka osoba je Dalmatinac, Hrvat, katolik, Europljanin ne zato što je to željela biti, već zato što je to naslijedena činjenica u njezinu životu. I stoga je to biti, njezino neotuđivo pravo, koje ju izjednačava sa svim ljudima na planetu Zemlja. Protiv toga se samo ona stoga i može pobuniti ili se toga odreći. Nitko drugi joj to ne može uskratiti. Ako to pokuša ostvariti silom, uskraćuje joj dio identiteta s kojim se slaže. Proti tomu će se pobuniti na ovaj ili onaj način. To je, naime njezino društovno i čudoredno pravo i obveza koje ju također izjednačavaju sa svim drugim ljudima.

Naše društveno podrijetlo, bez obzira pobunili se mi protiv njega ili ne, nedjeljivi je dio našega društovnog iskustva. Ono se prema društovnom iskustvu odnosi analogno hrani prema tijelu. Kao što tijelo bez hrane biološki odumire, tako i čovjek koji svoje društovno iskustvo ne *hrani* svojim društovnim podrijetlom postaje osoba bez identiteta ili društovno bezlična osoba. Zato su nam obitelj, zavičaj, domovina, vjera i t.d. toliko važni u životu neovisno od naših osobnih postignuća kao što su obrazovanje, profesionalna karijera, gospodarski status i t.d.

Društveno iskustvo stječe se tijekom života i zajednički je plod društovnoga podrijetla, pojedinačnoga iskustva i utjecaja društovne okoline na nas, koji se najčešće ostvaruju preko državnih, društvenih, političkih, kulturnih i drugih ustanova. Kada je naše društovno podrijetlo s kojim se slažemo i ne želimo ga se odreći ili se pobuniti protiv njega, što je, uzgred rečeno, osobina goleme većine ljudi, u snošljivoj ravnoteži s našim osobnim iskustvom i utjecajem okoline preko narečenih ustanova, znači da živimo u uvjetima koji omogućuju naš cijelovit osobni i društovni razvitak.

Drugim riječima nismo ničim ponukani na pobunu, odricanje od svojih temeljnih prava ili bijeg. I naravno, bitno je smanjena naša trpnja u životu. Međutim, kada se osobno iskustvo ili utjecaji okoline ne nalaze u snošljivoj ravnoteži s našim društovnim podrijetlom, u životu se nužno okrećemo uspostavi ravnoteže između tih sustava koji nam određuju

identitet. Budući da time zadovoljavamo društovne motiva primarnijeg karaktera od profesionalne izgradnje, spremni smo taj i druge sekundarnije motive žrtvovati radi zadovoljenja onoga primarnijeg. Kako neravnoteža može biti veća ili manja, trajati kraće ili duže, tako i stanje naše pobune, odricanja ili bijega radi uspostave snošljive ravnoteže može biti kraće ili duže, to jest trajati dok se ravnoteža ne uspostavi. Ponekad to može, stoga postati temeljna djelatnost i smisao življenja. Ili čak razlog smrti.

Ovakav ili slično sročen okvir razmišljanja prepoznatljivo je, slijedi iz naših iskustvenih i znanstvenih spoznaja o nama samima, i iako se odnosi na samo dio naše psihologije ili filozofije življenja, čini mi se kao dovoljna osnova za temeljni cilj koji želim postići ovim tekstrom. Naime, da bi shvatili zašto se u istim društovnim, povijesnim ili inim uvjetima različiti ljudi ponašaju na različne načine, i koja ponašanja postaju kriteriji za zajednicu, učinilo mi se nužnim osvrnuti se na one zakonitosti ljudske opstojnosti po kojima biti na pr. Hrvat znači isto kao biti Englez, biti Dalmatinac znači isto kao biti Bavarac, ili biti katolik znači isto kao biti protestant.

Svatko tko drži da je to jednako pravo za sve, ima se pravo pobuniti ako mu se ono uskrati. Svatko tko se slaže da je nekome to pravo uskraćeno dužan mu je pomoći u njegovoj pobuni. Na tome se zato i temelje svjetske izjave i konvencije o ljudskim pravima i slobodama.

Život kao pobuna

Upitajmo se, u tom kontekstu, što je značilo biti Hrvatom u prvoj, a posebice drugoj Jugoslaviji. Je li osoba koja se rodila na pr. u Bušića Dragi od oca Josipa i majke Ane, Hrvata, Europsjanina i katolika, niti zaslužna niti kriva za tu činjenicu, imala u trenućku svoga rođenja, godine Gospodnje 1939. jednak prava i slobode za svoj cijeloviti životni i profesionalni razvitak kao osoba rođena u bilo kojem drugom mjestu u prvoj ili drugoj Jugoslaviji. Ili, recimo u Engleskoj.

Ako se složimo da jest, možebitna pobuna te osobe protiv društovne nepravde njezin je osobni čin, to jest čin pogrješne društovne

spoznaje stvarnosti. Ako međutim, njezina pobuna proistječe iz pravilne društovne spoznaje stvarnosti, onda je pobuna, kako rekosmo, njegovo pravo koje mu nitko ne može oduzeti jer mu ljudskom voljom nije ni dodijeljeno. To ga pravo izjednačava sa svima onima na našem planetu koji iz istih motiva, ne priznaju društovnu i političku legitimnost državi u kojoj žive, a pobunu od osobnoga čina pretvaraju u borbu za univerzalna načela življenja.

Možda je u Bušića Dragi, od oca imenom Josip i majke imenom Ana rođen još neki Ante ili Bruno što za to podneblje ne bi bila iznimka, jer se sukladno tisućgodišnjoj katoličkoj tradiciji nadijevanja imena prema imenima svetaca (ica) iz *Novoga Zavjeta* često, zbog ograničenoga izbora, ponavljaju imena. Nu, Ante odnosno Bruno o kojem govorimo i koji je pobunu izabrao kao životni put, lako je prepoznatljiv zbog tragova koje je ostavio, slijedeći koje, mogu se lako prepoznati njegova životna stremljenja, vjerovanja i ostvarenja.

Prvi trag, u tom smislu, ostavio je u rodnom mjestu kada se kao petogodišnji dječak pobunio što su ga poslije prerane smrti njegove majke odveli baki u Hercegovinu. Naime on je nakon godinu dana pobjegao od bake, iako je po osobnom priznanju tamo bio *pažen i mažen*. Dječak Bruno zapravo je tom pobunom, neovisno o roditeljima, priznao svoje rodno mjesto i kao svoj izbor, čime se izborio za svoje prvo pravo koje je baštinio svojim društovnim podrijetlom.

Druga njegova pobuna nije spontana pobuna dječaka, već smosvjesnoga gimnazijalca, oblikovanoga katoličkim odgojem, pročitanim književnim i političkim djelima, od kojih su većina bila zabranjena ili zaboravljena u drugoj Jugoslaviji te raspravama s drugim gimnazijalcima. Bruno sam piše da je u tim raspravama bio prikraćen pružiti dokaze za svoja uvjerenja, jer on i njegovi istomišljenici nisu raspolagali "nikakvim suvremenim podacima i dubljim, temeljitijim saznanjima o osnovnim ljudskim vrijednostima i slobodama".

A protiv *vrijednosti* da bude ateista ili antiteista, da umjesto Boga prihvati, boga-čovjeka, umjesto nacionalne pripadnosti po društovnom i teritorijalnom podrijetlu prihvati jugoslavenstvo koje nije određeno ni rodom, ni povijesnim teritorijem, ni demokratskim izborom, pobunila se njegova Bušića, katolička i hrvatska duša.

Čitajući Matoša, Kranjčevića, Starčevića, Pilara, ali i Milatovića (čitaj Čosića) i Drljevića, on kao mladi čovjek spoznaje svu dubinu povrjede svojih ljudskih, kulturnih, političkih i nacionalnih prava. Također spoznaje da pobuna protiv toga, za razliku od njegove prve pobune nije više njegov osobni čin, već da oko sebe ima mnogo istomišljenika. To mu, zacijelo, ulijeva nadu i hrabrost.

Osvrnamo se u kontekstu Brunine pobune godine 1955. kada je prvi puta zatvoren i 1957. kada je kao maturant izbačen iz imotske gimnazije zajedno sa skupinom svojih istomišljenika, na opća ljudska prava zajamčena *Deklaracijom Ujedinjenih naroda* donesenom godine 1948. U *Deklaraciji* sloboda vjere, političkoga i nacionalnog određenja, sloboda izražavanja mišljenja i pravo na obrazovanje spadaju u temeljna individualna, građanska, politička i kulturna prava.

Te je konvencije i paktove koji ih razrađuju potpisao najveći broj zemalja članica (gotovo sve), među kojima je bila i druga Jugoslavija. Drugim riječima svi koji su rođeni i živjeli u drugoj Jugoslaviji trebali su imati zajamčena ta prava. Golemo je političko licemjerje iskazano u komunističkom bloku zemalja, a tako i u drugoj Jugoslaviji glede praktične primjene prihvaćenih izjava i konvencija.

Zapravo, na pojedinačnoj razini, samo osobe kojima ta prava nisu bila važna, koji su ih ignorirali ili koji su im se na različne načine suprotstavlјali i sprječavali druge da ih ostvare, mogli su očekivati javnu potvrdu koja u društvenom pogledu premašuje razgoljenu skrb za biološku

egzistenciju. Oni kojima su ona bila važna, mogli su se odlučiti jedino na pobunu kao životni izbor, uz uračunati rizik stradanja.

Na nacionalnoj i kulturnoj razini, bezbrojni su dokazi različnoga karaktera o nemogućnosti jednakopravnoga ostvarenja zajamčenih prava, bez obzira na to jesu li Makedonac, Srbin, Slovenac, Hrvat, Crnogorac ili Musliman. Na vjerskoj razini je postojalo pravo vjerskoga određenja, ali je vjersko određenje bilo prepreka svakoga važnijeg javnog potvrđivanja, s tim da ni na tom području nije bilo *jednako loše* biti katolik, pravoslavac ili musliman. I tako dalje, zaključujući u istom smjeru.

Drugim riječima, Bušić je svoju pobunu počeo u vremenu kada

država u kojoj je živio nije poštivala i primjenjivala u praksi ona prava i obveze što je prihvaćala i potpisivala na razini međunarodne zajednice, t.j. progonila je i one koji su se borili za ostvarenje onih prava i sloboda koje je ona jamčila. Uz napomenu da i u općoj nepravdi u odnosaju na neko identitetsko obilježje svojih građana nije bila jednakopravedna.

Uz takva ograničenja koja su proizlazila iz zadanoga, a neprihvatljivoga državnoga, političkoga, kulturnoga i individualnog okružja, Bušićeve političke sazrijevanje koje ga je vodilo k pobuni bilo je dodatno opterećeno i bolnim, a kako se tada činilo i nepremostivim stanjem nacionalne raspolučenosti.

U takvom općem kontekstu, jedine društovne ustanove koje su priznavale i podupirale spoznaje o njegovom društovnom podrijetlu i općeljudska prava temeljena na tome, bile su one koji imaju prevladavajući čudoredni karakter, a to su obitelj i crkva. Nu, zbog svoje primarne socijalizacijske uloge u životu pojedinca, te ustanove nisu mogle biti poticajne za pobunu. To znači da je jedini stvarni poticaj za pobunu mogao proizići iz vlastite savjesti. A to se kod Bušića upravo dogodilo. U trenutku kada se potaknut savješću odlučio na pobunu bio je sam, a pobuna je postala temeljni kriterij njegovoga djelovanja, izbora prijatelja i načina življena.

Bruno Bušić, kao intelektualac oblikovao se krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. Njegov intelektualni razvoj nije teško pratiti, jer je od gimnazijskih dana do smrti ostavljao iza sebe mnogobrojne tekstove različitoga karaktera. Prvi njegovi tekstovi su prozni sastavi i pjesme iz gimnazijskih dana u kojima je uglavnom sadržana njegova opijenost svojim zavičajem.

Tako u *Poletu* godine 1955. piše: "Ljetne sam noći proveo u polju čuvajući dinje i lubenice. Ležim na mirisnom sijenu pred kolibom. Na nebu sija mjesec, kao velik, zlatan dukat među srebrnim talirima. Okolo po travi popadale kriješnice. Miris sijena i polja zajedno s pućpurikanjem prepelica i usamljeno, jednolično čukovo ču kasno me u noć uspava. Srce da prepukne od neiskazane ljepote..." Nu, u isto to vrijeme on se i politički oblikuje i sukladno tome pronađe prve istomišljenike među imotskim i širokobriješkim gimnazijalcima.

Drugim riječima, svoje poglede od zavičaja podiže do domovine.

A to je za Bušića bila Hrvatska, a ne Jugoslavija. Zbog toga, kako sam kaže, sa svojim istomišljenicima počinje tragati za literaturom koja će im pomoći u parbama s vršnjacima koji su imali suprotna politička gledišta. U demokratskom okružju takav pristup međusobnom sučeljavanju političkih stajališta uljudbeno je postignuće, a potraga za činjenicama na temelju kojih se stvaraju takva stajališta odlika je intelektualaca, a ona ih brani od opasnosti da svoja stajališta temelje na osobnim preuvjerenjima.

Bruno Bušić odlučio se, dakle, za mukotrpni put potrage za činjenicama kako bi branio svoje pravo na svoju domovinu. Kako je s druge strane za sugovornike imao osobe koje su svoja stajališta temeljile na ideološkim obrascima "istine", spremni te obrasce braniti i po cijenu istine, u državi koja se temeljila na obrani ideologije, a ne činjenice, i koja je činjenicu priznavala samo kada je podupirala ideologiju, Bušić i njegovi istomišljenici činom da dokazuju istinu i bore se za svoja osobna prava, istodobno su se pobunili, ali i presudili sami sebi.

Njihovo zatvaranje i izbacivanje iz gimnazije, koje je došlo kao odgovor na dokazivanje kako nisu ni krivi ni zasluzni što su Hrvati i što im je Hrvatska domovina, ali da to ne žele promijeniti, već dapače braniti, u političkim okolnostima u kojima se nalazila druga Jugoslavija krajem pedesetih godina, bila je *logična* represivna mjera. A zabrana da bilo gdje u tadašnjoj Jugoslaviji nastave školovanje, primjer je koliko je ta Jugoslavija uvažavala izjave i konvencije o ljudskim pravima koje je rado potpisivala.

U takvom *orwelovskom* okružju u kojem je "istina laž, a laž istina"; Bušić se odlučuje nastaviti pobunu, ali zbog vlastitoga obrazovanja odgađa javno djelovanje do polovice šezdesetih godina.

Naime, zahvaljujući promjeni nekih zakona mogao je ipak nastaviti školovanje u Jugoslaviji, pa se u razdoblju 1957. do 1967. oblikuje u mladoga znanstvenika za gospodarstvena pitanja s izraženim smislim za političko-gospodarske raščlambe. Nije stoga nimalo čudno što se godine 1965. zapošljava u *Institutu za historiju radničkog pokreta* kojemu je ravnatelj bio povjesničar dr. Franjo Tuđman, čovjek koji je u to vrijeme počeo svoj *hod po mukah*, jer je shvatio da Jugoslavija može biti samo tamnicom ili grobnicom, a nikako domovinom Hrvatima.

Otada pa do kraja života, Bušić istomišljenike za svoja politička

gledišta nema samo među Imoćanima i Širokobriježanima, već među Hrvatima iz svih krajeva Hrvatske i cijelog svijeta, čime se njegova pobuna uklapa u nacionalnu pobunu, a njegova borba za ljudska, građanska, kulturna i nacionalna prava uklapa se u uljudbeni okvir zaštite svih ljudi kojima su ta prava ugrožena.

Drugim riječima, *sanjar* iz Bušića Drage koji se potaknut savješću odlučio pobuniti u stanju kada nije imao nikakvu prigodu, i boriti se za svoja zajamčena prava, potican također samo svojom savješću, našao se u drugoj polovici šezdesetih u samom središtu hrvatskoga otpora jugoslavenskom i velikosrpskom imperijalizmu. Njega više nije zanimalo čisto nebo iznad njegova zavičaja, ili Jugoslavija s više prava, a manje represije za Hrvate, već hrvatska država u kojoj je jedino vidio mogućnost zaštite ljudskih, kulturnih, i nacionalnih prava za sve njezine građane.

A taj je put, za onoga koji se na nj odlučio vodio u prognanstvo, zatvaranje ili u krajnjem slučaju smrt. Bruno Bušić, svjestan svih tih rizika, bio je među onim Hrvatima koji su se odlučili boriti. Bio je naoružan samo

Bruno Bušić kao maturant s prijateljima, Split, 1960.

činjenicama i željom da na njima gradi svoja politička stajališta i ciljeve. Ali, u uvjetima u kojima se činjenica progona topovima, svaki je tekst mogao postati optužnicom. Tako je i bilo.

Ako zbog takvoga, svjesnoga i samosvjesnog djelovanja Brune Bušića, njegove progone i zatvaranja shvatimo kao banalne činjenice i logičnu posljedicu njegova životnog izbora, moći će mo jasnije razabrati temeljne vrijednosti za koje se on zalagao i borio. Ovakav pogled na njegov život držim važnim zbog njega samoga. Njega kao samosvjesnoga intelektualca, zacijelo najviše potvrđuje smisao borbe, a ne ona sama po sebi ili posljedice koje za njega iz nje proizlaze.

Zato je, vjerojatno, i ignorirao upozorenja prijatelja tijekom sedamdesetih godina, kada ga je neprestano progonoilo jugoslavensko tajno redarstvo (*Udba*), da više pozornosti posveti osobnoj zaštiti. Naime, u takvom kontekstu zaštita može postati sama sebi svrhom, a smisao borbe se izgubiti.

Bušić se izgleda odredio za smisao bez zaštite, jer je bio svjestan pravednosti i univerzalnosti ciljeva za koje se borio. Svjestan toga da uporaba gole sile protiv onih koji svjesno izaberu takav tip pobune kao temeljno životno načelo, ne uništava ni smisao ni cilj takve pobune, već naprotiv dokazuje nemoć druge strane da joj se na istoj uljudbenoj razini suprotstavi.

On se jedino zaštitio od sebe samoga, jer nije zasnovao svoju obitelj, vjerojatno ne želeći time *raspodijeliti* rizike svoje pobune niti oslabiti svoju odlučnost. Zato se on, zapravo, *oženio* Hrvatskom i s njom podijelio svoja životna stremljenja, nade i trpnje.

Prva temeljna vrijednost za koju se Bruno Bušić borio bila je osobna sloboda. Ne htijući kao malo dijete prihvatići promjenu mjesta svoga djetinjstva, on je ostvario svoju prvu individualnu slobodu, a kasnije uvidio i opisao sve bogatstvo koje ona nudi pojedincu. Na načelu osobne slobode izbora, neopterećen prijetnjama iz svoje političke okoline, izgrađivao se i sazrijevao kao intelektualac i kao politički Hrvat.

On je zapravo ostvario onaj tip osobne slobode koji je Dostojevski opisao u *Zapisima iz mrtvog doma* t.j. potvrdio temeljnu misao Dostojevskoga iz tog klasičnog djela, kako čovjek najveću osobnu slobodu može ostvariti kada mu je najviše ugrožena, to jest u zatvoru. A

što je zapravo druga Jugoslavija, slično prvoj bila, do li, izrečeno Stepinčevim riječima, tamnica za Hrvate.

Druga temeljna vrijednost za koju se Bušić borio bile su građanske slobode. Ovaj tip njegove borbe posebice je nazočan u njegovim tekstovima između 1965. i 1971. Naime, u tim tekstovima on ne razara totalitarnu Jugoslaviju primarno naglašavajući nacionalna prava njezinih građana, već njihova građanska prava.

Treći dio njegove knjige *Jedino Hrvatska* pod naslovom *Suvremeno izvješćivanje* krcat je primjerima koji dokazuju našu tvrdnju. Navedimo samo jedan primjer koji Bušića, kao borca za ljudska prava podiže na univerzalnu razinu. Budući da tekst *Milicionar br. 22792* nedvosmisleno ističe Bušićevu humanističku dimenziju i osjećaj za ljudska prava u najnehumanijem okružju u kojem se ljudska uljudba našla izim fašističkoga okružja, navodimo ga u cijelosti. Naime, tekst nije dugačak, a izostavljanje bilo kojeg dijela umanjilo bi snagu općega dojma u narečenom pravcu:

«Novinski kolporteri, obično mlađi ljudi, ponajčešće sveučilištarci, kojima je to jedini izvor zarade, sve češće na svom poslu doživljavaju razne neugodnosti. Oni šutke moraju prečuti vulgarna dobacivanja, "ne razumjeti" provokativna pitanja i nedvosmislene optužbe. Ponavlјajući stihove narodne pjesme, ulični prodavači novina kažu da moraju "stići i uteći i na strašnom mjestu postajati". Da to nije tek slučajna asocijacija, pokazuje podobro i slučaj I.Š., zagrebačkoga sveučilištarca, iz Crne Gore.

On je 28. rujna 1971. prodavao na Glavnom kolodvoru u Zagrebu Hrvatski gospodarski glasnik izvikujući naslove članaka objavljenih u tom broju: Hrvatska država, Diskusije o Ustavu, Rasprave o amandmanima. Za tu priliku od uredništva Hrvatskog gospodarskog glasnika dobio je i uniformu po kojoj su bili upisani inicijali lista - HGG. Kako sam kaže, on je taj dan "bio sretan i razdragan", jer su se prolaznici često zaustavljali i kupovali HGG.

Međutim, njegova razdraganost i sreća nije dugo potrajala. Nešto poslije 14 sati, točnije u 14,15, prišao mu je milicionar broj 22792 i rekao mu: "Što se ti to dereš?! Imaš li dozvolu da prodaješ te novine?!"

I.Š: mu je mirno odgovorio da ima dozvolu i da pošteno zarađuje svoj kruh; uostalom, ako ga podrobnije zanimaju novine koje prodaje, može ih i sam kupiti i pročitati u njima što želi. Za milicionara br. 22792 taj razumni odgovor bio je, čini se, vrhunac drskosti. On je dograbio I.Š. i počeo ga vući prema kolodvorskoj stanici javne sigurnosti govoreći mu usput: "Bit ćeš bijen, prekini s tom filozofijom!" Ne shvaćajući sve to I.Š: je i dalje mirno uvjeravao milicionara da on pošteno zarađuje svoj kruh, da ne izaziva nikoga i da nema razloga da se prema njemu tako postupa, a još manje da ga netko tuče. Opet su slijedile psovke i još nedvosmislenija prijetnja: "Čuti, kad ti kažem! Vidjet ćeš svoga sveca u stanici!" Sluteći da ga milicionar želi isprovocirati, I.Š. nije pružao nikakav otpor, a to je milicionara još više razbjesnilo pa ga je na putu prema stanici javne sigurnosti počešće gurao amo-tamo, trgao mu rukav i slično. U stanici je dežurni vodnik zatražio od I.Š. osobnu kartu, adresu stanovanja i ostale podatke, istinitost kojih je odmah telefonski provjerio. I.Š. priča: "To je sve bilo točno i u tom momentu dežurni milicionar je rekao da sam bezobrazan. Odgovorio sam: "Kako nosim uniformu koja ima inicijale, Vi niste imali pravo da me gurate i trgate za rukav. To me je naljutilo jer mnogo cijenim svoj kruh, a vi mi ga uzimate iz usta." Milicionar je tada nasrnuo na mene, govoreći da će on mene ušutkati i počeo me udarati pesnicama u želudac, a kad sam se sagnuo, udarao me je nogama. Ni to mu nije bilo dovoljno, pa je uzeo vješalicu za kapute i njezina četiri oštra kraka uperio meni u lice. U posljednjem momentu izmakao sam glavu. Mogao me je oslijepiti."

Za čitavo to vrijeme kolportjeru HGG-a milicionar je psovao ustašku majku, što je I.Š. posebno iznenađivalo jer je odrastao u Crnoj Gori gdje se ustaško ime rijetko spominje i to u potpuno određenom povijesnom značenju. U posljednje vrijeme to ime stanoviti pojedinci nastoje prilijepiti svim zagrebačkim sveučilištarcima, pa tako ni studenti iz Afrike na Hrvatskom sveučilištu nisu više iznenađeni kad ih dušobrižnici iz drugih sredina nazivaju ustašama i kad im psuju ustašku mater.

Izmičući udarcima i ne odgovarajući na mnogobrojne psovke i uvrede I.Š. je govorio milicionaru: "Milicionari kao što ste Vi nisu potrebni našoj narodnoj vlasti." Opisujući daljnja zbivanja u stanici javne

sigurnosti I.Š. kaže: "Nakon tih riječi milicionar je još jače nastavio svoj posao, ponekad bi na trenutak zastao da predahne, a onda bi opet nastavio na prethodni način. Tukao me je rukama i nogama, psujući i govoreći mi da ja nemam pravo da kritiziram njegov rad, jer on već dvadeset godina obavlja tu službu".

U stanici javne sigurnosti pored milicionara s brojem 22792 bio je još jedan civil, crne kose i brkova, te još dva milicionara u uniformi, od kojih je jedan vodnik. Nitko od nazočnih nije zaštitio I.Š., iako ih je on to molio. Istina, s vremena na vrijeme oni su milicionaru br. 22792 govorili da je dosta, da ga prestane tući, ali niti jedan od njih nije pokušao obuzdati bijes i nasilničko ponašanje svoga kolege, štoviše, oni su povremeno ulazili u drugu prostoriju i na taj način mu omogućavali da se još više izivljava.

Za vrijeme njihova boravka u toj drugoj prostoriji I.Š. je čuvao oči, bojeći se da ga koji udarac ne oslijepi.

Napokon je, sam umoran od napora, milicionar br. 22792 izbacio I.Š. iz stanice javne sigurnosti govoreći mu: "Ne pojavljuj se više, ako želiš ostati živ. ja sam dežuran čitavu noć i dan na željezničkom kolodvoru."

Nakon zlostavljanja, vrijeđanja i ponižavanja I.Š. se jedva dovukao do uredništva Hrvatskog gospodarskog glasnika u Ulici bana Berislavića. Bilo mu je potrebno nekoliko sati dok se oporavi od pretrpljenog straha i doživljenog šoka. Odmah potom on je napisao izjavu, koje završetak glasi: "To se desilo u mojoj 25. godini života u gradu Zagrebu, dana 28. 9. 1971. oko 14,15 na stanici i željezničkom kolodvoru."

(Hrvatski tjednik, br. 29, Zagreb, 1971., s. 8)

Kao što se iz teksta može vidjeti, Bušić ne naglašava ni političku, ni nacionalnu, ni vjersku pozadinu slučaja, već naprsto njegovu humanističku i građansku dimenziju. Ovaj slučaj, koji se dogodio 1971. godine, primjer je uobičajenog postupka temeljenoga na potpunoj proizvoljnosti u uporabi represije u drugoj Jugoslaviji, ali i golemog cinizma u primjeni izjava o ljudskim pravima koje su tadašnje jugoslavenske vlasti potpisale.

Bušić shvaća i jednu i drugu dimenziju problema, pa kao humanist i borac za građanska prava, u stanju kada se povrijedeni student ne može obratiti vlastima u svojoj zemlji, niti međunarodnim ustanovama za ljudska prava, brani ga po cijenu rizika osobnoga stradavanja i na način koji najbolje zna. Piše tekst o događaju. A upravo su takvi tekstovi njega trajno svrstali u humanista i borca za građanska prava kao univerzalne kategorije.

Treća temeljna vrijednost za koju se Bušić borio jest nacionalna sloboda. *Hrvatsko proljeće* godine 1971. središnji je događaj koji ga od borca za ljudska i građanska prava usmjerava i potpuno individualno oblikuje u borca za ugrožena nacionalna prava i slobode. Zato nakon izdržane kazne zatvora, koju je, uzgred rečeno, prihvatio kao logičnu posljedicu radi zbivanja tijekom i nakon *Hrvatskog proljeća*, ali i zbog svoga životnog izbora temeljenoga na savjesti, odlučuje se godine 1975. za bijeg u "drugu Hrvatsku", t.j. izvandomovinsku Hrvatsku.

Od tada pa do svoje smrti, putuje i boravi po zemljama s najbrojnijim hrvatskim iseljeničkim zajednicama, a što ujedno znači zemljama sa najrazvijenijom demokratskom i građanskom uljubom. U tom kontekstu i njegova smrt u Parizu, t.j. kolijevci zapadnoeuropejske građanske demokracije ima simbolično značenje.

Nakon iskustava 1955., 1957., 1971., i nakon što je kao intelektualac potpuno sazrio, Bušić shvaća, kao i svi vodeći hrvatski intelektualci i političari s kraja devetnaestog i tijekom dvadesetog stoljeća, što su doživjeli njemu sličnu životnu sudbinu, kako je hrvatsko nacionalno oslobođenje, za koje hrvatski narod ima povjesno, političko, građansko i uljudbeno pravo nemoguće bez samostalne i suverene hrvatske države.

Nu, Bušić je svjestan i svih pogrešaka i zabluda koje su Hrvati sami počinili u stremljenjima prema tom cilju. On stoga "secira" najpogubniju zabludu, t.j. tragičnu polarizaciju hrvatskoga naroda tijekom Drugoga svjetskog rata, pronalazi joj uzroke i predlaže rješenja za nacionalnu integraciju. U svojim raščlambama objavljenim u knjizi *Jedino Hrvatska*, u dijelu pod naslovom *Društveno – politički pogledi*, on ne prihvata tezu da su hrvatski komunisti i partizani bili anacionalni ili najveći krievci za propast NDH, niti da je ustaški pokret bio primarno fašistički već narodnooslobodilački.

S druge strane, on dokazuje tezu, da su početkom tridesetih godina ciljevi ustaša i hrvatskih komunista glede nacionalnoga pitanja gotovo istovjetni, i da su se oni stoga međusobno podupirali u borbi protiv Kraljevine Jugoslavije. Međutim Bušić shvaća da su i jedan i drugi politički pokret polazili s politički krajnjih pozicija, a što je i u jednom i drugom slučaju imalo za izravnu posljedicu isključivost u političkom postupanju glede postignuća temeljnih političkih ciljeva.

Zbog toga je, po njemu i došlo do tragičnoga sukoba i katastrofe hrvatskog naroda tijekom Drugog svjetskog rata i nakon njega. Ovakva politička stajališta izrečena i napisana u političkim krugovima hrvatske dijaspore, bila bi rizična i pogubna čak i za Bušića da se nakon bleiburške tragedije i napisa koje je sedamdesetih objavljivao u iseljeničkom tisku, nije nalazilo *Hrvatsko proljeće* koje mu je priskrbilo legitimaciju hrvatskoga domoljuba i intelektualca. Zapravo, time je stekao *zasluge za ideo sinkratičnost*, t.j. mogućnost osobnoga odstupanja u stajalištima glede oblikovanih većinskih stajališta u iseljenoj Hrvatskoj o događajima u Drugom svjetskom ratu i poslije njega.

Stoga on, s obzirom na dva smjera integracije, u drugoj polovici sedamdesetih godina postaje jedna od nekoliko središnjih integrirajućih hrvatskih političkih osoba. Jedan smjer se odnosi na integraciju starije, t.j. poslijeratne političke emigracije do 1971. i mlađe političke emigracije nakon 1971. S druge strane, kao intelektualac koji je djelovao i pisao u domovini i u iseljeništvu, on je istodobno znatno pripomogao integraciji domovinske i iseljene Hrvatske glede borbe za nacionalno oslobođenje i uspostavu hrvatske države.

Naravno, zbog takve svoje izborene pozicije i jasnih političkih vizija hrvatskoga nacionalnog oslobođenja, gotovo u nemogućim političkim uvjetima, postaje *ekskluzivna* politička *meta* titoističke totalitarne Jugoslavije.

Pritom je zanimljivo pripomenuti, kako su u to vrijeme najžešći protivnici Brune Bušića u hrvatskim nacionalnim krugovima bili komunistički i jugoslavenski ekstremisti u Hrvatskoj i najekstrmnniji ustaše u iseljenoj Hrvatskoj. Jedni su surađivali u pripremi i organizaciji njegova ubojstva, a drugi ga nikako nisu prihvaćali kad je pobjegao iz Hrvatske.

Zvonko, Julienne i Bruno Bušić, London 1976.

Nu zato ga je, bez obzira na stranačku pripadnost prihvaćala velika većina hrvatskih boraca za nacionalno oslobođenje. Time je Bruno svojim životom i žrtvom pridonio usmjeravanju hrvatskih političkih stremljenja prema srednjem, uvjetno rečeno, *Stepinčevom putu*. Na tom putu, on se nije odredio ni za jednu posebnu političku opciju. Njegov je jedini politički cilj bila civilizirana, zapadnoeuropejska hrvatska država. Zato je on po životnom, stranačkom i profesionalnom određenju bio, prije svega, hrvatski domoljub.

Sve druge životne motive i interese odgađao je zbog bavljenja samo jednom djelatnošću - oslobođenja ugnjetenoga i ugroženog naroda kojemu je pripadao "ni svojom krivnjom ni svojom zaslugom". Zbog toga borba za ovu temeljnju vrijednost kod njega ima univerzalnu dimenziju.

Za ostvarenje temeljnoga cilja – nacionalnoga oslobođenja, predlagao je ponajprije mirni i demokratski put, ali znajući totalitaristički karakter druge Jugoslavije bio je svjestan da će nužne biti i druge metode borbe. Njegovo je zalaganje i u tom smjeru bilo promišljeno i racionalno. Naime, on se zauzimao

za uporabu svih hrvatskih potencijala po načelu najvećega mogućeg prinosa. Oni koji mogu najviše perom, nukao je na pero, a oni koji mogu financirati borbu ili su najspasobniji za oružanu borbu, trebaju svoj doprinos temeljiti na tim svojim sposobnostima i mogućnostima. Svaki je od ta tri temeljna oblika držao jednakovrijednim.

Ovo njegova stajališta potječe neposredno prije njegove smrti. Zato se može zaključiti, da je Bruno ubijen u životnom razdoblju kada se od hrvatskoga intelektualca i borca za ljudska, građanska i nacionalna prava, oblikovao u jednoga od političkih vođa hrvatskoga naroda. Najčvršći dokazi tome su njegov onodobni tajni savez i prijateljstvo s budućim predsjednikom hrvatske države dr. Franjom Tuđmanom, te naposljetku sama njegova pogibija.

Bušićeva smrt

Smrt obično doživljavamo kao neizbjegni završetak života, a zbog čega je mnogi smatraju jedinim ostvarenim pravom u kojem su svi ljudi izjednačeni. Najčešće se smrt doživljuje kao posljedica biološkoga odumiranja organizma. Naravno ona može biti posljedica nesreće, ubojstva, samoubojstva, bavljenja rizičnim zanimanjem i slično. No, izim samoubojstva, ni u jednom slučaju ne predviđamo je kao naš životni odabir, već kao životnu posljedicu.

Bušić spada u malobrojniju populaciju ljudi koja ne vidi u smrti nikakve posebne dramatike, i koja smrt prihvata kao moguću posljedicu djelovanja po kriteriju vlastite savjesti. Takvi pojedinci se i po teorijama u modernoj psihologiji, (primjerice *Kohlbergovo teoriji moralnog rasuđivanja*) navode kao primjeri ljudske manjine koja dosiže najveći stupanj čudorednoga razvoja, jer realnost oblikovanu pravilima i zakonima priznaju u onoj mjeri u kojoj je ona prosperitetna za sve ljude koji žive na jednom prostoru, i ukoliko potvrđuje univerzalna načela življjenja.

Ovo je stajalište prepoznatljivo i poklapa se s onim koje je sadržano u Kantovom *kategoričkom imperativu*, a parafrazirano, glasi: "živi tako da tvoj rad i ponašanje postane općom maksimom".

Na nacionalnoj razini svaki narod ima primjere svojih nacionalnih junaka koji su vlastitu smrt podredili djelovanju za opću dobrobit, t.j. svjesno je prihvatali kao manje važnu od samoga smisla vlastite borbe. Zato njihovi primjeri i imaju univerzalno značenje. U kontekstu hrvatskoga nacionalnog oslobođenja, u ovom stoljeću prisjetimo se slobbine Kvaternika, Pilara, Radića, Šufflaya, Hebranga i slično, pa će nam i Bušićeva slobina biti jasnija.

Naime, iako su spomenuti intelektualci i političari pripadali različnim osobnim i političkim svjetonazorima, sve ih spaja iskazana odlučnost u borbi za hrvatsko nacionalno oslobođenje. Usmjeravajući cijeli svoj život prema ostvarenju toga cilja, oni su se, s obzirom na vrijeme i prostor svoga življjenja i djelovanja, morali suočiti s rizikom stradavanja. Strah koji se u tim stanjima javlja prirodna je samoobrambena emocija.

Budući da ga ne možemo izbjegići, moramo prekinuti naše djelovanje koje ga izaziva, ili ga nastaviti usprkos strahu. Bušić je u jednom pismu Julieni Bušić napisao: "Nikada u životu nisam dopustio da strah najmanje određuje moje postupke". Time Bušić nije prezrio strah od smrти. On je samo shvatio, da se ciljevi koje je prihvatio kao svoje temeljne životne ciljeve, ne mogu ostvariti ako bi strah od stradavanja upravljao postupcima ljudi koji se za njih bore.

Drugim riječima, rizik smrти je svjesno podredio smislu i ciljevima vlastitoga djelovanja. Zato se njegova smrt nikako ne može promatrati odvojenom od smisla njegove borbe. Ona je u istoj mjeri kao i njegovi tekstovi, njegov sastavni dio. Ona je, zapravo njegov zadnji napisani tekst, potpisana njegovom krvlju o zločinačkoj i totalitarnoj prirodi režima protiv kojeg se borio.

Tek uzgred promislimo o sljedećim činjenicama vezanim uz smrt Brune Bušića. Ubijen je, dakle, u Parizu, kako rekosmo, kolijevci europske građanske demokracije. Cijeli je život posvetio borbi za individualna, građanska i nacionalna prava i slobode. Po tom je bio sličan njihovu sunarodnjaku i ocu *Pete Republike - De Gaulleu*. Otišao je u Pariz je kako bi mogao slobodno misliti, govoriti i pisati. Djelovao je, dakle, po kriteriju ljudske savjesti, a postao je žrtvom ideologije koja savjest nije priznavala.

Bruno Bušić na obali Seine, Pariz , 1978.

Iz izvješća francuskoga redarstva koje je obustavilo istragu o ubojstvu godine 1982., vidljivo je da je redarstvo znalo tko je Bruno Bušić i zašto je ubijen. Također piše, kako je to "treći atentat koji je izvršen u Parizu protiv jugoslavenskih građana koji su disidenti režima maršala Tita." Istraga je obustavljena, kao i u prijašnja dva slučaja, jer se nije moglo identificirati počinitelje zločina.

Bruno Bušić je došao u Pariz da bi uživao ljudska prava koja nije mogao u svojoj domovini: Sve što je pisao bilo je podvrgnuto javnoj provjeri. Drugim riječima, uživao je i poštivao blagodati civiliziranoga, građanskog života, pa sukladno tome imao pravo na istu zaštitu kao i svi francuski građani, jer su upravo ta prava temelji francuskoga demokratskog ustroja.

Zato se postavlja logično pitanje, što je bio primarni razlog nedjelotvornosti francuskoga redarstva u hvatanju zločinaca što u Parizu ubijuju ljudе koji se bore za ona ljudska i građanska prava na kojima počiva suvremena zapadna uljudba. Je li to elitna osposobljenost ubojica školovanih u jugoslavenskom tajnom redarstvu, nedoraslost francuskoga redarstva da ih sprijeći ili uhvati u jednako motiviranim opetovanim zločinidbama, ili je možda

riječ o toleriranju izvedenih akcija koje *efikasno* sprječavaju širenje istine o totalitarnoj državnoj tvorevini čije je stvaranje pripomogla i Francuska.

Budući da se posmrtni ostatci Brune Bušića nalaze već dvadeset godina u francuskom tlu, možda je prigoda da šire obrazloženje dobijemo od francuskih vlasti kada se oni budu prenosili u Hrvatsku.

Hrvatska je srećom danas poput Francuske, demokratska europska zemlja s istim standardima o poštivanju individualnih, građanskih i nacionalnih prava i sloboda, a zahvaljujući između ostalog i ljudima poput Brune Bušića. A Jugoslavija koja ga je *ubila*, kao što je poznato takva nikada nije ni bila.

Bušić u Republici Hrvatskoj

Kraj osamdesetih godina bit će zapamćen kao vrijeme raspada druge totalitarne mega ideologije koja je iza sebe ostavila, prema nekim prosudbama šezdeset milijuna mrtvih i stotine milijuna unesrećenih ljudi, a ljudsko dostojanstvo temeljeno na uvažavanju osnovnih ljudskih prava srozala na najnižu razinu. Raspadom komunističke ideologije nestao je zadnji integrirajući čimbenik koji je održavao drugu *jugotvorevinu* u ovom stoljeću. Time se ukazala prigoda da Hrvati nakon dvije *jugozablude*, na politički *iskovanim* načelima poslije Drugoga svjetskog rata, koji će ostati Hrvatima u sjećanju po najtragičnijim nacionalnim zabludama u povijesti, uspostave svoju samostalnu državu utemeljenu na demokratskim načelima i standardima. U tom kontekstu, političke vizije i sve ono za što se zalagao Bruno Bušić, postalo je aktualno i korisno.

Naime, ovaj su put Hrvati zahvaljujući političkom konsenzusu izborenom nakon *Hrvatskog proljeća* u izvandomovinskoj Hrvatskoj jedinstveni, a njegovom primjenom u uspostavi hrvatske države početkom devedesetih godina i tijekom *Hrvatskog domovinskoga rata*, ostvarili svoja nacionalna i politička stremljenja.

Bruno Bušić je bio jedan od intelektualnih i političkih stvaralaca strategije nacionalnoga konsenzusa još dok je nacionalna raspolučenost iz Drugoga svjetskog rata bila snažno nazočna u hrvatskom nacionalnom biću. On je na tragu Stepinčeve žrtve, kao jedinoga nacionalno integrirajućega

čimbenika u prvih dvadeset godina druge Jugoslavije i *Hrvatskog proljeća* kakvog ga je on video i doživio, sustavno slagao činjenice koje su pripomogle razaranju političkih temelja druge Jugoslavije, a time ujedno i oblikovanju mozaika iz kojeg se prepoznavala strategija hrvatskoga nacionalnog oslobođenja.

U sedamdesetim godinama, kada se činilo da je Jugoslavija konačna sudbina i tamnica hrvatskog naroda, Bušić je, naime, izabrao oblik djelovanja koji je bio jedino učinkovit – istraživao je činjenice i na njihovim temeljima gradio opće prosudbe. U tom ga je smislu karakterizirao njegov idealizam i zanesenost Hrvatskom, a zbog čega su mu prijatelji nerijetko pripisivali i naivnost u percepciji pogibelji ili rizičnosti.

Nu, danas je jasno da je Bušić strah shvaćao kao emociju koja može bitno odrediti ljudske postupke, tj. umanjiti njihovu snagu i stoga ju je naprsto ignorirao. Opći rezultat takvoga djelovanja nije primarno zaokružen njegov intelektualni i politički opus, jer ga do četrdesete godine kada je ubijen nije ni mogao završiti. U tim se godinama zapravo tek oblikuju cjeloviti auktorski pogledi na činidbenom području.

Njegov najveći doprinos jest sudjelovanje u stvaranju jednoga intelektualnoga i političkog tijeka koji je kao krajnji posljedak imao ono što je bio temeljni Bušićev životni cilj – uspostava samostalne hrvatske države. U taj tijek on nije ugradio samo istražene i napisane činjenice o opravdanosti i sudbinskoj važnosti borbe za nacionalno oslobođenje Hrvata u drugoj Jugoslaviji, već i jedinstveni ljudski odnosaš prema tome.

Zato su njegovi život i smrt gotovo *normalna* posljedica načina života kao nužne sastavnice tog tijeka. Zato je on istodobno jedan od krunkih svjedoka, stvaratelja i kriterij osoba iz novije hrvatske političke povijesti tijekom koje su Hrvati uspjeli obraniti svoje pravo na državu u uvjetima opće nacionalne ugroze, a zatim uspostaviti i vojno obraniti državu, te je utemeljiti na suvremenim demokratskim standardima.

Nameće se pitanje, kako bi se Bruno Bušić ponašao da je doživio uspostavu hrvatske države, t.j. da je dosanjao svoj životni san. U njegovim političkim tekstovima prevladavaju raščlambe totalitarnoga i zločinačkog režima u drugoj Jugoslaviji u kojima ističe Tita kao najodgovorniju političku osobu, raščlambe hrvatskoga stanja nakon Drugoga svjetskog

rata i *Hrvatskog proljeća*. Njegove političke vizije dopiru do nužnosti uspostave hrvatske države radi konačnoga nacionalnog oslobođenja Hrvata ali i drugih naroda koji žive na prostoru Jugoslavije.

Evo nekih njegovih rečenica koje podupiru ovu tvrdnju:

“(...) Nitko više ne može spasiti Jugoslaviju, tu tamnicu naroda. Ona je osuđena na skoru, neminovnu propast. Jugoslavija ne samo da zatire hrvatski narod, kulturno, gospodarski i biološki, ona ujedno drži pod okupacijom skoro pola albanskog naroda. (...) Oni koji još uvijek brane Jugoslaviju i podupiru njezin krvavi fašistički integritet, neka ne zaborave da Jugoslavija drži pod svojom okupacijom i dio bugarskog nacionalnog teritorija i dio mađarskog nacionalnog područja. Nema tih moralnih i pravnih načela na osnovu kojih bi se i dalje moglo zagovarati trajanje i postojanje Jugoslavije. (...) Od organizacije Ujedinjenih naroda i svih država koje sačinjavaju tu organizaciju hrvatski narod traži i zahtijeva da se temeljna pravila OUN poštuju i onda kada je u pitanju hrvatski narod i ostali okupirani i zarobljeni narodi u Titovoj fašističko-komunističkoj Jugoslaviji. (...) Tijekom ljudske povijesti malo je ostalo moralnih načela koja se vremenom nisu preoblikovala. Međutim, od samog početka ljudskog roda pa sve do danas temeljno moralno načelo ostalo je nepromijenjeno: nijedan čovjek, nijedan narod ne smije se pomiriti s ropstvom, pa makar morao za svoju slobodu voditi oružanu borbu i u toj borbi pasti (...)”.

Nije teško iz ovih rečenica razabratи da Bruno, u kontekstu Hrvatskoga domovinskog rata, pripada načinu mišljenja vukovarskih branitelja, t.j. njegov politički opus možemo najlakše svrstati u baštinu *vukovarske Hrvatske*. Naime iako je bio katolik on vjersko određenje nikada nije stavljao u prvi politički plan, dapače držao ga je svojim osobnim identitetskim obilježjem. U prvi plan je stavljao činjenice koje su potkrjepljivale njegova temeljna intelektualna i politička gledišta.

Zato ga je, s obzirom na njegov cijeli život, najlakše zamisliti u kontekstu godine 1991. kako slično svim hrvatskim *vukovarcima* stavlja krunicu oko vrata, uzima sačmaricu u ruke i juriša na tenk. Jer je na *jugo-tenkove* različitim vrsta, perom i prosvjedom jurišao cijeli život.

Iz istoga konteksta nije teško sublimirati i Bušićeve glavne političke poruke. One se uglavnom poklapaju s porukama svih domoljubnih hrvatskih

intelektualaca i političara nakon Drugoga svjetskog rata, koji su, slično onima prije njega u prvoj Jugoslaviji, sad u drugoj Jugoslaviji također vidjeli hrvatsku nacionalnu propast. Svi su jedini spas vidjeli u stvaranju samostalne hrvatske države, ali su se razlikovali u poimanju što ona treba obuhvaćati i kojim je metodama uspostaviti.

Pri tome je zajedničko obilježje gotovo svih, da su s više nagomilanoga iskustva i spoznaja o položaju hrvatskog naroda uviđali, da je mirnodopski put nemoguć i da treba računati na druge metode. Ova se spoznaja posebice očitovala i prevladala nakon *Hrvatskog proljeća* u krugovima izvandomovinske Hrvatske.

Nu, isto je tako prevladala spoznaja da hrvatska država nikada neće biti uspostavljena ukoliko se ne prevladaju političke zablude koje su raspolutile hrvatsko nacionalno biće, ne uspostavi nacionalni konsenzus glede toga temeljnog političkog cilja. Valja, međutim, napomenuti i da je prevladala misao o hrvatskoj državi koja će biti uspostavljena na demokratskim načelima, što znači da će svi njezini građani, za razliku od Jugoslavije uživati jednakih ljudska prava.

Budući da je Bušić bio jedna od središnjih političkih osoba u krugovima u kojima se taj politički program oblikovao, njegova temeljna politička poruka izvedena iz njegova političkoga djelovanja i pisanja odnosi se, zapravo, na očuvanje i izgradnju takve demokratske hrvatske države, koja će hrvatski narod i sve hrvatske građane zaštiti od bilo koje vrste neokolonijalizma. Odgovornost za to snosi sam narod i njegova izabrana vlast.

Bušić vjerojatno nije prepostavljao da se u takvoj hrvatskoj državi kakvu je sanjao i kojoj je težio mogu dogoditi velike nepravde. Zbog svog političkog idealizma, koji ga je opijao cijeli život, on vjerojatno na nepravde ne bi znao, slično *vukovarcima* racionalno odgovarati, jer njegov temeljni životni cilj bio bi ostvaren s međunarodnim priznanjem Hrvatske.

Zato je toliko veća odgovornost hrvatskih vlasti da organizaciju života i kakvoću življenja u hrvatskoj državi što više približi očekivanjima *vukovaraca* među koje spada i Bruno Bušić. Ne smije se zaboraviti da je *vukovarsko načelo* uzidano u temelje države kakvoj je i Bruno Bušić stremio. I da samo takva može ostati vječna.

Uostalom to jasno predviđaju stihovi njegove pjesme *Stavljam ruku na Hrvatsku*:

*STAVLJAM RUKU na Hrvatsku i kunem se
da neću nikada uzalud napisati njeno ime.
Ako vidite da sam se iznevjerio
Hrvatskoj i njenom narodu,
Odsijecite mi ruku.*

Bruno Bušić s kćerima Nikole Štedula, Škotska, 1976.

Umjesto pogovora:

SJEĆANJA PARIŠKOG ŽUPNIKA (1975.-1985.)

Hrvatsku katoličku misiju u Parizu povjerio je ravnatelj hrvatske inozemne pastve mons. Vladimir Stanković hrvatskim isusovcima u jesen 1975. Za voditelja *Misije* poglavari su poslali mene. *Misiju* sam preuzeo u listopadu 1975. od prof. don Zdravka Ostojića. On je ostao u Parizu kao suradnik misijske ekipe, a sa mnom je došao kao kapelan pater Pero Mijić-Barišić. Na *Misiji* su bile kao suradnice dvije časne sestre *Služavke malog Isusa* ili *štadlerovke*.

Nakon preuzimanja *Misije* trebalo je upoznavati teren užega i šireg Pariza, i pronalaziti vjernike na sjeveru do Belgije (230 km) i južno od Pariza (oko 130 km). S marljivom misijskom ekipom uskoro sam na desetak mjesta imao organizirane mise, a po mogućnosti i vjeronauk, svake nedjelje ili bar mjesečno.

Jednoga me jutra posjetio policijski agent i ostao dugo, postavljajući mi mnoga pitanja.

Popodne mi je javio da me njegov šef zove da sutra ujutro dodem k njemu u *Cite*, gdje je glavna uprava Policije. Tek sam po natpisima vidio da sam u *Renseignements généraux*, što odgovara poznatijem nazivu engleske obavještajne službe *Intelligence service*. Osjećao sam se nelagodno, jer mi nije bilo jasno zašto sam zapravo pozvan. Još mi je bilo neugodnije kad su me uveli šefu koji mi se predstavio izgovarajući svoje prezime *Žeftik*. Među Bretoncima su česta prezimena na -ik, i to je jedino što im nije bilo zabranjivano natpisima koji su bili na francuskom u svim učionicama u Bretanji: "Zabranjeno je pljuvati na pod i govoriti bretonski".

Prvo pitanje koje mi je šef postavio, bilo je, jesam li ja misionar za političke emigrante ili za ekonomске, tj. za privremene radnike. Odgovorih da sam poslan za sve, bez ikakve razlike. Nastavio je da je to nemoguće, jer da i Srbi u Parizu imaju dvije misije. Jedna je za privremene radnike koji priznaju patrijarha u Beogradu. A druga je za političke emigrante, koji ne priznaju beogradskog patrijarha, jer ga nije izabrao *Sveti sinod*, nego ga odredila *partija*, pa kao takav ne može biti *Božji namjesnik*. Stoga je u Americi izabran drugi patrijarh, i srpski politički emigranti po cijelom svijetu priznavali su samo njega.

Kad je pokazao da je tako dobro upućen, shvatih da on nije Bretonac, nego Srbin Jeftić, što se poslije i potvrdilo. Odgovorih da u *Katoličkoj crkvi* nema takvog raskola, pa je mene poslala *Biskupska konferencija* za sve hrvatske vjernike. On je opet uporno ispitivao koja od tih skupina dolazi više u crkvu. Odgovorih da ja ne pravim nikakvu razliku, niti ikoga pitam ima li putovnicu ili ne. On je opet nastavio pitanjem, koja me od tih skupina želi *akaparirati*, t.j. novcem potkupiti i imati me uza se. Uvrijeđen njegovim pitanjem, odgovorih mu da nisam u Pariz došao zbog novca, niti od bilo koje skupine primam bilo kakav novac. Ja sam ovdje zbog svih hrvatskih katoličkih vjernika i zbog njihovih duhovnih i kulturnih potreba.

Zanimalo ga je kako ja kao novi voditelj Misije gledam na dosadašnje djelovanje, dok je Misiju vodio don Zdravko Ostojić koji je bio politički emigrant. Odgovorih da je don Zdravko morao u emigraciju zbog nepravednoga sudskog procesa koji su mu u Splitu montirale jugoslavenske vlasti, i zbog kojega su zatvorile splitsko sjemenište, gdje je on bio profesor. Naglasih da se don Zdravko ne bavi nikakvom politikom, nego savjesno obavlja svećeničke dužnosti.

Slijedila su brojna pitanja o pojedinim vjernicima, naročito o političkim emigrantima. Moj je odgovor bio da sam tek nedavno došao i da konkretno ne poznajem nikoga.

Kad je to dugo i neugodno ispitivanje završilo, shvatio sam bolnu hrvatsku stvarnost u Parizu - da glavni ured francuske obavještajne službe vodi Srbin, Jeftić, koji budno prati i nadgleda hrvatsku zajednicu.

Na *Badnjak* 1976., dok je cijela misijska ekipa bila u crkvi na Bellevilleu, izvršena je provala u sjedište *Misije* u Bagneuxu. Po općem mišljenju bila je to u prvom redu jugoslavenska provjera arhiva *Misije*, jer

smo u misijskom uredu sve našli isprevrtano i razbacano. Usput je počinjena i drska krađa, pa su članovima ekipe ukradene putovnice i neki drugi dokumenti, odjeća i osobne stvari, čak i maramice s monogramom, šivaći stroj i još neke druge stvari sa serijskim brojem. Sve smo prijavili francuskoj policiji, ali ona nikada nije pronašla ni počinitelje, ni bilo što od ukradenog.

Brunu Bušića upoznao sam godine 1974. u Dubrovniku. Nakon druge zatvorske kazne koju je kroz dvije godine od 1972. do 1974. izdržao u Novoj Gradišci, Bruno nije nigdje mogao dobiti posao. Zato je došao u Dubrovnik, i tu smo se našli, jer smo obojica upisali poslijediplomski studij iz filozofije znanosti, koji je vodio profesor Ivan Supek.

Bruno mi reče da je to učinio u nadi da će dobiti stipendiju. Ali to se nije ostvarilo, pa nije imao sredstva za život. Katkad bi došao k meni u sjemenište, gdje sam bio profesor. Najčešće smo porazgovarali i ponudio sam ga onim što sam imao. Jednog su ga dana na *Stradunu* napali i ispremlatili udbaški zločinci. Shvatio je da ga stalno prate, i da ga žele onemogućiti u radu, a vjerojatno i ubiti. Uklonio se iz Dubrovnika, i 1975. prebjegao u Francusku. Poslije se preselio u London, ali je češće dolazio u Pariz, pa me i tu nekoliko puta posjetio u sjedištu *Misije* u Bagneuxuu. Uvijek sam se njemu obradovao, ali mi je bilo žao što je dolazio u pratnji, u koju nisam imao povjerenje. U razgovoru sam mu davao do znanja da, nažalost, nisu svi Hrvati pravi i iskreni rodoljubi, i zato ne mogu imati povjerenje u sve. To sam tako govorio da bi Bruno mogao shvatiti da se to tiče i pratilaca. Jesam li ipak bio dovoljno jasan? Nije se dovoljno klonio takovih i možda je zato stradao.

Zgrada u koju je došao nekoliko dana prije atentata kao prijatelj-podstanar Petru Brnadiću na adresi 57, rue de Belleville, uvučena je u dvorište. A s lijeve strane do ulice stoji kućica kućepazitelja, iza koje je potpun mrak.

Kad se Bruno u ponедjeljak 16. listopada 1978. - na dan izbora pape Ivana-Pavla II. - poslije 23 sata vraćao, morao je ući u zgradu upravo na toj lijevoj strani. Kad je već krenuo prema ulazu, atentator je iz mraka ispalio u njega rafal i pobjegao.

Francuska policija je vodila istragu tako površno da nije povadila ni sve naboje koje je atentator u rafalu ispalio na Brunu. Brunini su prijatelji još znatno poslije pronalazili naboje u drvenoj oblozi ulaznog hodnika.

U nedjelju 22. X. - premda je to bio dan svečanoga ustoličenja pape Ivana-Pavla II. - po želji mnogih prijatelja, prikazao sam glavnu podnevnu

svetu misu u našoj crkvi na Bellevilleu za pokojnoga Brunu.

U ponedjeljak 23. listopada 1978. najprije sam u 9 sati obavio blagoslov Brunina tijela, koje je bilo izloženo u *Institut medico-legal* na Seini.

Zatim smo Brunu prenijeli u obližnju župnu crkvu *Svetoga Antuna* i tu sam predvodio koncelebriranu sprovodnu misu na kojoj je bilo mnogo prisutnih Bruninih prijatelja iz cijelog svijeta.

Prema najpoznatijem pariškom groblju *Pere Lachaise* mrtvački smo auto morali pratiti po lijevom i desnom nogostupu jer nam francuska policija nije dopustila redoviti sprovod. Nakon što sam obavio uobičajen obred na privremenom grobu, slijedili su potresni govor raznih predstavnika. Ipak je najsnažniji govor održao dominikanac o. Vjekoslav Lasić. Bruni je na ljes - kao pozdrav domovine - spustio domovinski kamen u torbici s vezenim grbom, a zatim još cvijet *majčine suzice*, koji je za Brunu meni predala jedna hrvatska majka.

Kad je bio dovršen lijep Brunin grob s uklesanim Cesarićevim stihovima *Trubač sa Seine* kod glavnog ulaza toga najglasovitijeg pariškog groblja, prenijeli smo Brunin ljes s dostojanstvenom svečanošću i predviđenim molitvama.

Jedan od glavnih organizatora Brunina sprovoda i prijenosa u novu grobnicu bio je Mate Kolić, predsjednik *Hrvatskog radničkog saveza* i ogranka *Hrvatskog narodnog vijeća* u Parizu. Mate je bio velikodušan rodoljub, koji je požrtvovno pomagao svim potrebnima, posebno žrtvama *udžbinog* terora. Skupljao je pomoć za obitelji koje su ostale bez oca. Jednom mi se jako požalio. Među prijateljima je skupio pomoć i nosio hrvatskim ucviljenim obiteljima u Njemačku. U vlaku mu je prišla francuska policija i zahtijevala da pokaže novac koji nosi. Kad on to nije učinio, pregledali su ga, ali ipak ništa nisu našli. Mate je pomoć odnio i predao, ali se vratio tužan i zabrinut. Reče mi: "Teško mi je, ali moram sam sebi priznati da među najблиžim suradnicima imam izdajicu."

Vrijedni Mate Kolić, koji je bio povjerenik mjesecne novine *Uzdanica* u Francuskoj, glasila iseljeničke organizacije *Hrvatska mladež – Uzdanica*, preteče domovinske udruge *Hrvatska uzdanica*, izdavača ove vrijedne knjige, doživio je Bruninu sudbinu. U ponedjeljak 19. listopada 1981. ujutro, tek što je krenuo na posao, eksplodirala je ispod njegovoga auta tako jaka mina, da je izbacila i desna vrata i njegovu suprugu na susjedni nogostup, a vozilo je

odmah planulo. Supruga Branka htjela ga je izvući, ali nije mogla, jer je i nju počeo zahvaćati plamen. U zadnji čas spasio ju je neki gospodin iz susjednoga kafića. A jadni Mate formalno je izgorio u svom autu.

Kćerka Kristina odmah je telefonirala u *Misiju* pa sam pojurio s don Zdravkom. Ali ništa nismo mogli pomoći. Dojurila je francuska policija i samo ustanovila činjenice. Za nekoliko dana stiglo je na našu Misiju pismo jednoga Matina susjeda. Želi ostati anoniman, ali hoće pomoći istragu. Piše da je tri dana prije atentata na Matu Kolića, u petak oko 23. sata, pošao prošetati te zapazio jedan *taxis* s tri muškarca. Polako su se vozili i pažljivo razgledali njihovu usku ulicu. Pomislio je da traže broj kuće. Sutradan je u isto vrijeme opet bio isti *taxis* s trojicom muškaraca. Postalo mu je čudno. A kad je u nedjelju oko 23. sata na šetnju poveo i suprugu, i po treći put naišao isti *taxis*, rekao je supruzi da odmah zapiše broj taxija, a onda joj je rekao da je to njemu sumnijivo. U pismu je naveo broj *taxija* i zamolio da javimo policiji.

Kad je policija dobila taj broj, ustanovilo se da je vlasnik *taxija* neki Srbin. Pozvali su ga na razgovor, ali je on rekao da o tome ne zna ništa jer da je on još u četvrtak svoj *taxis* dao na servise, i pokazao je potvrdu. Policija ga je pustila. Kad sam to čuo, nisam mogao shvatiti tu naivnost francuske policije. Ta svi *garazi*, kako zovu vlasnike automehaničkih radionica, primljena vozila - dok se na njima ne radi - drže na ulici. Prema tome, onaj Srbin je lako navećer uzeo svoj *taxis*, uporabivši duplikat ključa.

Matu Kolića pokopali smo u subotu 24. listopada, također na groblju *Pere Lachaise*. U nedjelju 25. listopada prikazao sam sv. misu za Brunu i za Matu, oba naša hrvatska pariška mučenika. Obojici je na spomenik uklesana po jedna kitica iz Cesarićeva *Trubača sa Seine* na hrvatskom i francuskom jeziku.

Na Bruninom grobu je uklesano:

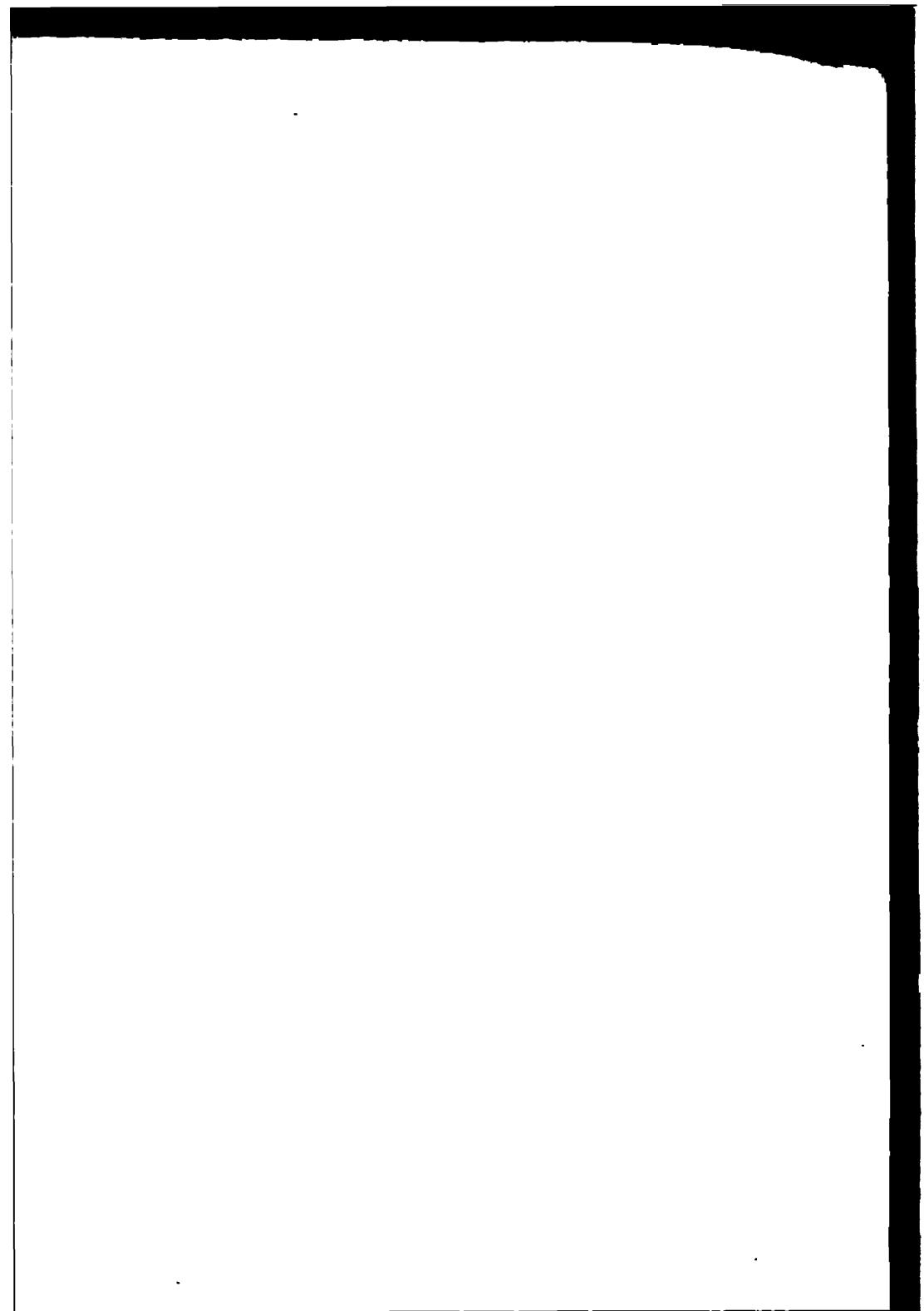
“Ja skoro prosjak duh slobode širim,
pa ma i ne imo na svome grobu svijeću,
ja neću, neću, neću da se smirim.
Ko svježi vjetar u sparinu pirim.
A kada umor svlada duše lijene,
na otpor trubim ja, trubač sa Seine.”

A na Matinom grobu uklesani su malo prilagođeni stihovi:

“O Hrvatska, o moja domovino,
ti moja majko, ti moja davnino!
Ti porobljeni, oteti mi kraju!
Gle, svog života sin ti daje dar...”

Zalaganjem *Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*, te Brunine rodbine i *Zaklade Ante Bruno Bušić*, organiziran je u listopadu 1999. prijenos posmrtnih ostataka Brune Bušića iz Pariza u domovinu. U nedjelju 10. listopada bio je dostojanstven ispraćaj iz Pariza u novoj hrvatskoj crkvi sv. Ćirila i Metoda. U Zagrebu je u petak 15. listopada bio svečani oproštaj u *Preporodnoj dvorani HAZU*. U subotu pak 16. listopada 1999. - na 21. obljetnicu njegove tragične smrti - uz najveće počasti pokopali smo hrvatskog mučenika Brunu Bušića u grobnici-spomeniku u *Aleji branitelja* na zagrebačkom *Mirogoju*. Pogrebni obred i misu zadušnicu u crkvi *Krista kralja* vodio je biskup Josip Mrzljak, a ja sam *koncelebrirao* s brojnim svećenicima.

Prof. dr. Vladimir Horvat, isusovac

STAVLJAM RUKU NA HRVATSKU

**STAVLJAM ruku na Hrvatsku i kunem se
da neću nikada uzalud napisati njeno ime.**

**Ako vidite da sam se iznevjerio
Hrvatskoj i njenom narodu,
odsjecite mi ruku.**

HRVATSKA UZDANICA

ISBN 953-98676-0-6

97995391867604